

Kapcs

**Emuátiókzi
a képzési
igazgatósi**

**A gyermekvédel-
mi szakképzés
fővárosi sajátos-
sági**

**A katolikus
egyház társas-
dalmi tanításá-
nak alapelvei és
alkalmazásuk**

**Az erkölc-
szerve a
nevelésben**

**„Társaságunk” –
Társaságunk”**

Dr. Tóth Tibor – Spiesz Tamás

Bemutatkozik a Képzési Igazgatóság

A Képzési Igazgatóság a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézetben belül 2011. szeptember 1-jén alakult meg. Szervezeti egységei a Képzésszervezési Főosztály, a Továbbképzési és Szakvizsga Főosztály és a Szakképzési Főosztály. Tevékenységi körük kiterjed a szociális- és családpolitikáért felelős ágazat országos, átfogó humán erőforrás-fejlesztésének ellátására.

A Képzési Igazgatóság szakmai működésével biztosítja a hatáskörébe tartozó szakképzésekkel, továbbképzésekkel és szakvizsgákkal, a személyes gondoskodást végző személyek működési nyilvántartásának kezelésével, valamint bizonyos munkakörök betöltéséhez kötelezően előírt képzések szervezésével kapcsolatos feladatoknak az Intézet alapító okiratában megfogalmazott célok támogatásával összhangban történő ellátását.

A Továbbképzési és Szakvizsga Főosztály elsődleges feladata a szociális továbbképzési rendszerrel kapcsolatos tevékenységek koordinálása. A 9/2000 (VIII.4.) SZCSM rendelet szerint a minősítésre benyújtott képzési programok (továbbképzés céljából szervezett tanfolyam, szakmai személyiségfejlesztő foglalkozás, szakmai tanácskozás, külföldi vagy hazai tanulmányút, szakmai műhelyek) elbírálását az NCSSZI végzi. Az értékelést végző szakemberek formai és szakmai szempontok alapján tesznek javaslatot a program továbbképzési jegyzékbe való felvéte-

léről vagy elutasításáról. A programok követése, szakmai színvonalának ellenőrzése a kötelező beszámoló feldolgozásával, valamint szakmai monitoring-látogatásokkal történik.

A Főosztály az országos szakvizsga-feladatok ellátásának keretében végzi a szakvizsga tananyagok és vizsgatételek biztosítását, a szakvizsgacentrumokkal való kapcsolattartást, ezen felül tájékoztatói és tanácsadási tevékenységet is folytat.

A Főosztály további fontos feladata a személyes gondoskodást nyújtó szervezetekben szakmai tevékenységet végző szakképzett személyek működési nyilvántartásának működtetése, fejlesztése.

2011-ben az NCSSZI-hez minősítésre benyújtott továbbképzési programok statisztikai adatai

2011-ben 489 továbbképzési program érkezett minősítésre. Ha ezt a számot összevetjük az előző évek során benyújtott minősítési kérelmekkel, látható, hogy nem csökken az érdeklődés a szociális területen dolgozó szakemberek számára szervezett továbbképzések minősítése iránt. (1. táblázat)

A beérkezett pályázatok 76 %-a került minősítésre, 370 a minősített képzések száma. Ez az arány igen jó, mert mutatja, hogy a minősítést kérők tapasztalatot és gyakorlatot szereztek a kérelmek elkészítésében. A Továbbképzési és

1. táblázat

Beérkezett és minősített pályázatok – továbbképzés típusa szerinti bontás, 2011.

Megnevezés	Beérkezett	Minősített
Továbbképzés céljából szervezett tanfolyam	146	84
Szakmai személyiségfejlesztés	155	126
Szakmai konferencia	83	73
Hazai vagy külföldi tanulmányút	2	1
Szakmai műhely	103	86
Összesen	489	370

Szakvizsga Főosztály által biztosított telefonos konzultáció és a továbbképzők részére biztosított szakmai könyv segítette a pályázókat abban, hogy minősítési kérelmüket a rendelet és a szakmai elvárások figyelembevételével készítsék el.

Minősített továbbképzési programok - megyénkénti bontásban 2011

Amennyiben pályázati aktivitásuk alapján vizsgáljuk meg a megyéket (1. sz. melléklet), azt láthatjuk, hogy továbbra is a fővárosból nyújtották be a legtöbb pályázatot, és a 2011-ben minősítést nyert továbbképzési programok legtöbbje is budapesti. A megyék közül Baranya megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megye a benyújtott pályázatok számában, míg Győr-Moson-Sopron megye, Hajdú-Bihar megye a minősített pályázatok számában emelkedik ki. Alacsony pályázati aktivitás figyelhető meg Somogy megye, Tolna megye és Zala megyében, ahonnan megyénként 3 pályázat került minősítésre. (2. táblázat)

A minősített továbbképzési programok 32,16 %-át szociális intézmények készítették. A szociális intézmények aktivitása mutatja, hogy a területen igényként jelentkezik a speciális ismeretek átadása, illetve ezen ismeretek elsajátítása. Az intézményekben felmérték a dolgozók szakmailag fejlesztendő területeit, és lehetőséget kívánnak nyújtani arra, hogy az új módszereket, technikákat tanfolyamokon, szakmai személyiségfejlesztő foglalkozásokon, szakmai tanácskozásokon és szakmai műhelyeken ismertessék meg a személyes

gondoskodásban dolgozókkal. Érdemes azonban elgondolkozni azon, hogy a szociális szolgáltatást nyújtó intézményeknél hány szakembert kötnek le a továbbképzések szervezésével, a továbbképzési programok kidolgozásával járó feladatok.

A nonprofit szféra részvételére a továbbképzés területén – a minősített programok 10%-a ebből a szektorból érkezett –, azért is érdemes külön figyelmet fordítani, mert magában rejti a nonprofit szektor jellegzetességét, a változás iránti hajlandóságot és a gyors reagálást az új, innovatív megoldások irányába. A szektor élen jár a külföldi módszerek adaptációjában, illetve a helyi viszonyokra kidolgozott speciális és eredményes módszerek elterjesztésében is.

A felsőoktatási intézmények által benyújtott pályázatok (8,64%) garanciát jelenthetnek arra, hogy a szakmai területeken megjelenő nemzetközi változások integrálódjanak a magyar szociális szolgáltató rendszerbe. A közoktatási intézmények minősített pályázatainak aránya (8,91%) nagyjából megegyezik a felsőoktatási intézmények részvételi arányával.

Elenyésző a magánszemélyek megjelenése a továbbképzési programok minősítésében: a minősített képzések aránya az egyéni vállalkozói szektor esetében 1,35 %. Ehhez kapcsolódóan megfigyelhető, hogy a szakmai személyiségfejlesztésben a továbbképzések minősítését inkább azok az intézmények kérik, ahol a program megvalósul.

A 2011. évben benyújtott pályázatok alapján azt láthatjuk, hogy képzők leginkább a szakmai személyiségfejlesztés iránt érdeklődtek.

2. táblázat

Minősített továbbképzések – pályázók szerinti bontás, 2011.

Pályázók	Továbbképzés céljából szervezett tanfolyam		Szakmai személyiségfejlesztés		Szakmai tanácskozás		Hazai vagy külföldi tanulmányút		Szakmai műhely		Összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Szoc. int.	29	34,52	29	23,01	31	42,46	0	0,00	30	33,88	119	32,16
F.fokú int.	17	20,23	4	3,17	8	10,95	0	0,00	3	3,48	32	8,64
Közokt. int.	11	13,09	10	7,93	4	5,47	0	0,00	8	9,3	33	8,91
Gazd. társ.	8	9,52	26	20,63	5	6,84	0	0,00	3	3,48	42	11,35
Nonprofit szerv.	7	8,33	16	12,69	6	8,21	0	100,00	9	10,46	37	10
Magánsz.	0	0,00	5	3,96	0	0,00	0	0,00	0	0,00	5	1,35
Egyéb	12	14,28	36	28,57	19	26,02	1	0,00	33	38,37	101	27,29
Összesen	84	100,00	126	100,00	73	100,00	1	100,00	86	100,00	370	100,00

Ennek egyik oka, hogy a megszerzett minősítés három évre szól. A másik ok pedig vélhetően az, hogy a sikeres, eredményes szociális tevékenység, szociális munka a gondozó személyiségének épségén, sokszínűségén áll vagy bukik.

A szociális szakma legjelentősebb továbbképzési formája a szakmai műhely. 2011-ben 86 szakmai műhely minősítésére került sor, ez is mutatja, hogy a szociális-gyermekvédelmi terület speciális munkaformája kedvelt a szakemberek között.

A továbbképzés céljából szervezett tanfolyam – annak ellenére, hogy ez a képzéstípus támasztja a legnagyobb követelményt a képzőkkel szemben – igen népszerű a képzők körében. Ennek egyik oka, hogy a továbbképzések teljesítésének követelménye kötelezően előír egy továbbképzés céljából szervezett tanfolyamon való részvételt, másik oka – minden bizonnyal – a három évre szóló minősítés, továbbá a résztvevőknél érvényesíthető magasabb képzési díj.

A képző szervezetek, intézmények továbbra is nagy számban kívánnak szakmai tanácskozásokat szervezni. Ez a továbbképzési típus ugyanis jelentős számú résztvevőt vonz, időben pedig rövidebb intervallumot ölel fel, így mind a konferenciák megszervezése, mind pedig az azokon való részvétel egyszerűbb, mint egy hosszabb, drágább tanfolyamon. A konferenciákon mód van arra, hogy olyan témákat állítsanak a szervezők reflektorfénybe, amelyek aktuálisak, sokakat érintenek napi munkájuk során is – ilyen például a családon belüli erőszak kérdése, a pre-

venció jelentősége a szociális ellátórendszerben, vagy épp az új módszerek megismerése a szociális szolgáltatások területén.

Továbbra sincs érdeklődés a szakmai tanulmányutak iránt. Mindössze 2 megyéből adtak be ilyen típusú továbbképzési programra minősítési kérelmet, és összesen 1-1 programra. A továbbképzés e típusa máig sem vált kedvelté a képzésszervezők körében, annak ellenére, hogy a tanulmányutak szakmai hozadékára szükség volna. Kérdés, hogy vajon csak az alacsony továbbképzési normatíva nem teszi lehetővé a szakmai tanulmányutak szervezését, vagy a szervezés nehézségei miatt nem vállalják fel a képzők.

A benyújtott pályázatok adatainak feldolgozása során megállapítható volt, hogy a legnagyobb számban a gyermekjólét és az idősellátás területéről érkeztek be pályázatok, szakmán belül ezen a területen dolgoznak a legtöbben. Nagy hiány mutatkozik a hajléktalanellátás, valamint a szenvedély- és pszichiátriai betegek ellátása területén dolgozó szakemberek számára szervezendő továbbképzési programok terén. Az ezeken a területeken dolgozók száma alacsony, holott a szakterület iránti szükséglet a lakosság szociális rászorultságához igazodóan sajnos folyamatosan növekszik.

Megállapítható, hogy sajnos mindeddig nem jelentek meg a továbbképzési programokban azok az új elgondolások, amelyek jellemzik a mai hajléktalanellátás paradigmaváltását.

Bár több esetben felhívtuk a pályázók figyelmét a hiányterületekre, sem a szakmai szervezetek, sem az ellátást nyújtó intézmények,

3. táblázat

Minősített továbbképzések – célcsoport szerinti bontás, 2011.

Továbbképzési típus	Közvetlen ápolási-gondozási feladatot ellátók		Középfokú végzettséggel rendelkezők		Felsőfokú végzettséggel rendelkezők, vezetők		A célcsoport ebből a szempontból nem meghatározó		Összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Továbbképzés céljából szervezett tanfolyam	7	15,21	31	34,06	8	23,52	38	19,09	84	22,70
Szakmai személyiségfejlesztés	9	19,56	15	16,48	10	29,41	92	46,23	126	34,05
Szakmai tanácskozás	7	15,21	14	15,38	9	26,47	43	21,60	73	19,72
Hazai vagy külföldi tanulmányút	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,5	1	0,27
Szakmai műhely	23	50	31	34,06	7	20,58	25	12,56	86	23,24
Összesen	46	100,00	91	100,00	34	100,00	199	100,00	370	100,00

sem egyéb képzők nem indítottak képzéseket ezeken a területeken. A képzési kínálatnak azonban mindenképp bővülnie kell: a társadalomban sajnálatos módon emelkedik a fenti szolgáltatások iránti szükséglet, ezért szükséges az új, innovatív megoldások és módszerek megismerése. (3. táblázat)

A táblázat adataiból megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a működési nyilvántartás rendszerében a legnagyobb számban a közvetlen ápolási feladatot ellátók vannak, számukra indítják a legkevesebb tanfolyam típusú továbbképzést. A képzésszervezők a legtöbb tanfolyam típusú továbbképzést a középfokú végzettségűek számára indítják. Felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek számára indítható képzések is, továbbá jelentős számú a vezetők számára szervezendő továbbképzés. Utóbbi két esetben valószínűsíthető, hogy itt is működik a kvalifikáltság és a továbbképzési hajlandóság közti összefüggés, vagyis az a tény, hogy a magasabb szintű képzettséggel rendelkezők nagyobb fokú képzési hajlandóságot mutatnak.

A személyes gondoskodást végzők működési nyilvántartása

A vonatkozó jogszabályi háttér bemutatása

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. tv. 92/D–I. §-ai, a személyes gondoskodást végző személyek adatainak működési nyilvántartásáról szóló 8/2000. (VIII.4.) SzCsM rendelet, a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról szóló 9/2000. (VIII. 4.) SzCsM rendelet, a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézményekben foglalkoztatottaknak az adott munkakör betöltéséhez szükséges képesítési minimum előírásairól szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet, továbbá a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyes szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet szabályozza a jóléti szolgálatok, intézmények fenntartóit, illetve működtetőit érintő legfontosabb kérdéseket, előírásokat dolgozóik nyilvántartásával és kötelező szakmai továbbképzésével kapcsolatban.

Tiszai Luca

Bacsó Zsolt

Működési nyilvántartásba vételre kötelezettek a személyes gondoskodást nyújtó szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményekben szakmai tevékenységet végzők. Személyes gondoskodást végző személy az, aki a jogszabályokban meghatározott képesítési előírásokhoz kötött tevékenységet főállásban, munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban, illetőleg hivatásos nevelőszülői jogviszonyban vagy szociális, illetőleg gyermekjóléti és gyermekvédelmi vállalkozás keretében végez, és a képesítési előírásoknak megfelelő szakképesítéssel rendelkezik. A személyes gondoskodás magában foglalja a szociális alapszolgáltatásokat és szakosított ellátásokat.

A fenti jogszabályok alapján tehát 2001. január 1-jétől a személyes gondoskodást végző személy törvényben meghatározott adatait működési nyilvántartásba kell venni. Ezt a nyilvántartást 2011. január 1-jétől a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Képzési Igazgatósága vezeti.

A személyes gondoskodást végző személyek közül csak azokra terjed ki a működési nyilvántartásba vételi kötelezettség, akik a tevékenységüket főállásban végzik. Ugyanakkor a nyilvántartásba vételre kötelezettek köre 2003-ban kibővült az egyházi fenntartású szociális, gyermekvédelmi, illetve gyermekjóléti intézmé-

nyekben személyes gondoskodást végző személyek működési nyilvántartásba vételével.

Az intézményvezető vagy a munkáltató a jogszabályoknak megfelelően köteles bejelenteni azokat az intézménynél főállásban foglalkoztatott szakmai feladatokat ellátó szakdolgozókat, akik rendelkeznek a képesítési előírásoknak megfelelő szakképesítéssel. Önbejelentésre kötelezettek a személyes gondoskodást nyújtó szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények vezetői, a személyes gondoskodást szociális vállalkozóként végző személyek, a települési önkormányzattal munkaviszonyban álló egyszemélyes szolgáltatást végzők (például családgondozók, házi-gondozók, falugondnokok, egyszemélyes gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók).

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet személyes gondoskodást végzők működési nyilvántartásával kapcsolatos feladatai közé tartozik különösen a működési nyilvántartáshoz a munkáltató által bejelentett adatok feldolgozása, a nyilvántartásba vételről szóló igazolások kiállítása, és megküldése a munkáltatónak, a működési nyilvántartásban szereplő adatok karbantartása, folyamatos felülvizsgálata, a munkáltató értesítése a továbbképzési és szakvizsga-kötelezettség elmulasztásáról, valamint közreműködés a működési nyilvántartáshoz kapcsolódó szabályozás módosításában.

Az adatok felvezetése folyamatosan történik (60-90 napos határidővel). Jelenleg 87 313 fő adata szerepel az adatbázisban,¹ ebből 56 380 aktív dolgozó. 4432 intézménnyel állunk kapcsolatban.

2011. szeptember 1-jétől 12 090 bejelentő adatlap feldolgozása történt meg a Képzési Igazgatóságon. 5088 fővel növekedett az eddig még nem regisztrált személyes gondoskodást végző személyek száma. Szociális továbbképzésen való részvételről 1684 fő továbbképzésen megszerzett pontjait dolgozták fel a Képzési Igazgatóság munkatársai, 160 fő szakvizsga oklevelét küldték meg a munkáltatók. Új szakképesítés megszerzéséről 2234 fő adatlapját és bizonyítványmásolatait küldték meg. Továbbképzési időszak szüneteltetését 2924 fő esetben jelentették.

A rendelkezésre álló adatok alapján 2012-ben a 13 szakvizsgáztatási joggal rendelkező intézményhez 606 fő jelentkezett szakvizsgára.

Az egyes szociális munkakörök betöltéséhez kötelező képzések

A Képzésszervezési Főosztály feladata az egyes szociális szolgáltatásokat végzők képzéséről és vizsgakövetelményeiről szóló 81/2004. (IX. 18.) ESzCsM rendelet alapján a szociális szolgáltatók képzése, azon

belül is a munkakör betöltésére jogosító képzések megvalósítása, amelyek az alábbiak:

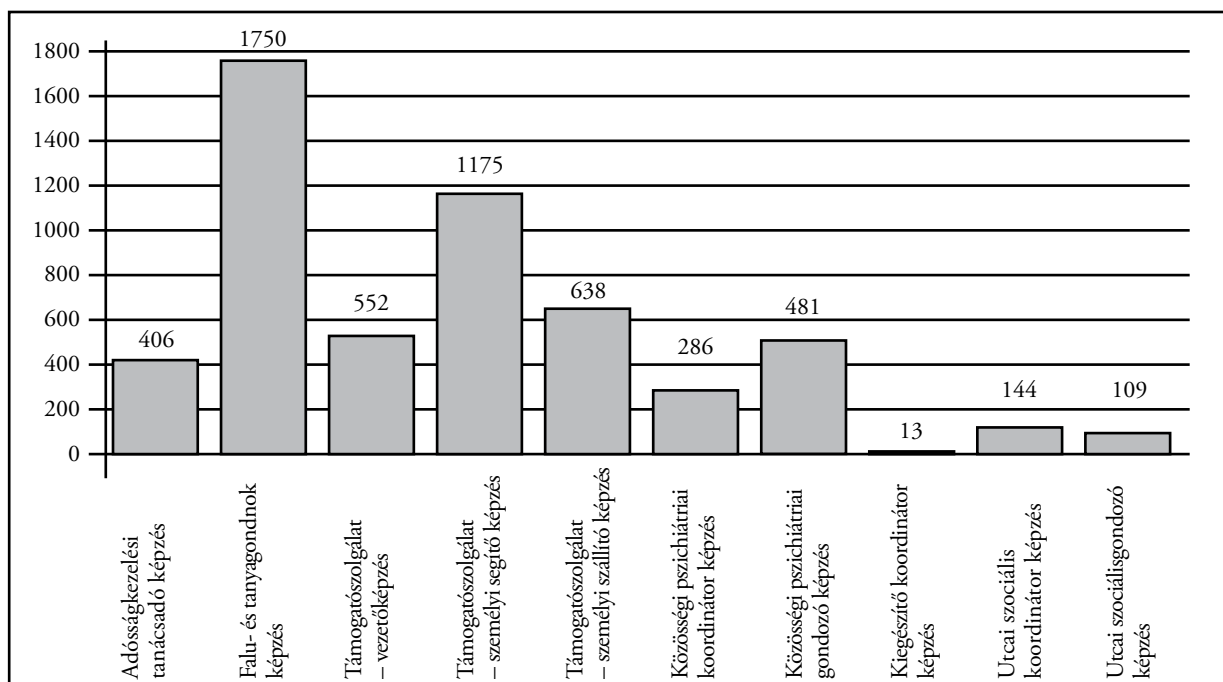
- adósságkezelési tanácsadó képzés
- falu- és tanyagondnok képzés
- közösségi pszichiátriai gondozó és koordinátor képzés
- támogató szolgálat vezető, személyi segítő és személyszállító képzés
- utcai szociális gondozó és koordinátor képzés.

A fenti képzések szervezése, lebonyolítása, az oktatói segédanyagok frissítése és aktualizálása – országosan – az NCSSZI feladata. Az egyes területek nyilvántartásának vezetése és a képzési kötelezettségre való felszólítás szintén az intézmény hatásköre.

A további feladatok közé tartozik a helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtető képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003. (V.20.) ESzCsM rendelet, továbbá az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 127/2002. (V.21.) Kormányrendelet alapján a külső intézmények által szervezett képzésekben részt vevők és a képzőhelyek jogszabály szerinti nyilvántartásba vétele, a kiadott tanúsítvány-másolatok rögzítése a Képzési Nyilvántartó Rendszerben. (1. ábra)

1. ábra

2012 májusáig végzett összes hallgató

Szociális szakképzés

A Szakképzési Főosztály a szociális szolgáltatások szakmacsoportba tartozó (OKJ-s) szakképesítések tekintében országosan lát el tartalmi, módszertani, szervezési, koordinálási és dokumentációs feladatokat, amellett, hogy vizsgaközpontot működtet. Magyarországon kizárólagos joggal gondoskodik az OKJ-s szakképesítések vizsgadokumentumainak jogszabályok szerinti kidolgozásáról, jóváhagyásáról és expedálásáról.

A feladatai között kiemelt szerep jut a szakmai vizsgaelnöki kijelöléseknek, pályázatuk bírálatásának, valamint az elnöki jelentések befordításának és elemzésének.

A fentiekben megjelölt tevékenységeket a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet (NSZFI) végezte 2011. július 31-ig, ezt követően az NCSSZI 2011 augusztusától átvette a feladatot, továbbá saját jogon vizsgaszervezőként azóta egyre nagyobb számban szervez iskolarendszeren kívüli vizsgákat az egész ország területén. (4. táblázat)

4. táblázat

NCSSZI által szervezett szakmai vizsgák

Szakképesítés	Vizsgacsoportok száma szakképesítések szerinti bontásban										
	2011. aug.	2011. szept.	2011. okt.	2011. nov.	2011. dec.	2012. febr.	2012. márc.	2012. ápr.	2012. máj.	2012. jún.	Összesen
Szociális gondozó és ápoló	2	3	2	6	4	2	3	4	4	6	36
Kisgyermekgondozó, -nevelő	-	4	1	1	4	-	2	2	1	3	18
Gyermek- és ifjúsági felügyelő	1	-	1	2	3	-	1	1	1	4	14
Házi időszakos gyermekgondozó	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2
Szociális asszisztens	-	-	1	-	-	3	-	-	-	1	5
Szociális gondozó és szervező	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Szociális, gyermek- és ifjúságvédelmi ügyintéző	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Gerontológiai gondozó	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	3
Habilitációs kutyakiképző	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	5
Nevelőszülő	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Fogyatékossgal élők gondozója	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
Összesen	3	7	7	14	15	7	7	9	6	16	90

5. táblázat

Az NCSSZI-től igényelt írásbeli tételek

	Létszám (fő)										
	2011. aug.	2011. szept.	2011. okt.	2011. nov.	2011. dec.	2012. febr.	2012. márc.	2012. ápr.	2012. máj.	2012. jún.	Összesen
Iskolarendszerben	-	-	166	-	-	137	-	-	8290	1989	10 582
Iskolarendszeren kívüli	285	485	744	593	1298	823	463	984	863	1163	7867
Összesen	285	485	910	593	1298	960	463	984	9153	3152	18 449

nevelőszülők képzése, amely nem készíti fel a speciális és különleges igényű gyermekek gondozására a résztvevőt. Ezeket a képzési formákat kívánjuk megjeleníteni a 81/2004 (IX. 18.) ESzCsM rendelet későbbi módosításában, amelyhez első lépés az oktatási programok kidolgozása. Az új képzések bevezetése azt a célt szolgálja,

hogy a szociális és gyermekvédelmi rendszer kihívásaira egy megfelelően reagálni képes, magasan kvalifikált szakembergárda válaszoljon. Meggyőződésünk, hogy csak színvonalas, folyamatosan korszerűsített és fejlesztett alap- és továbbképzések biztosíthatják a szociális ellátórendszer hatékony és eredményes működését.

Jegyzetek

1 2012. június 1-jei adat.

1. sz. melléklet

Minősített továbbképzési programok – megyénkénti bontás, 2011.

Megye	Továbbképzés céljából szervezett tanfolyam			Szakmai személyiségfejlesztő foglalkozás			Szakmai tanácskozás			Hazai vagy külföldi tanulmányút			Szakmai műhely			Mind-összesen		
	Minősített	Elutasított	Összesen	Minősített	Elutasított	Összesen	Minősített	Elutasított	Összesen	Minősített	Elutasított	Összesen	Minősített	Elutasított	Összesen	Minősített	Elutasított	Összesen
Baranya	6	3	9	8	1	9	4	0	4	0	0	0	15	2	17	33	6	39
Bács-Kiskun	1	0	1	4	0	4	1	0	1	0	0	0	4	1	5	10	1	11
Békés	3	0	3	2	0	2	0	1	1	0	0	0	6	0	6	11	1	12
Borsod-Abaúj-Zemplén	6	4	10	3	0	3	10	1	11	1	0	1	7	0	7	27	5	32
Budapest	34	31	65	50	11	61	26	2	28	0	1	1	27	10	37	137	55	192
Csongrád	3	5	8	3	0	3	0	0	0	0	0	0	1	0	1	7	5	12
Fejér	3	4	7	3	3	6	1	0	1	0	0	0	0	0	0	7	7	14
Győr-Moson-Sopron	12	3	15	3	0	3	3	3	6	0	0	0	2	0	2	20	6	26
Hajdú-Bihar	1	1	2	13	5	18	2	0	2	0	0	0	2	0	2	18	6	24
Heves	1	0	1	1	0	1	3	0	3	0	0	0	2	0	2	7	0	7
Jász-Nagykun-Szolnok	1	4	5	8	4	12	0	0	0	0	0	0	1	0	1	10	8	18
Komárom-Esztergom	1	1	2	5	1	6	2	1	3	0	0	0	1	1	2	10	3	13
Nógrád	2	0	2	3	0	3	2	0	2	0	0	0	0	0	0	7	0	7
Pest	1	3	4	4	0	4	4	0	4	0	0	0	2	1	3	11	4	15
Somogy	2	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3	1	4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3	1	4	9	1	10	9	0	9	0	0	0	7	1	8	28	3	31
Tolna	1	1	2	2	1	3	0	1	1	0	0	0	0	2	2	3	5	8
Vas	2	0	2	1	0	1	4	0	4	0	0	0	3	0	3	10	0	10
Veszprém	1	0	1	4	1	5	1	1	2	0	0	0	2	0	2	8	2	10
Zala	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0	2	3	1	4
Összesen	84	62	146	126	29	155	73	10	83	1	1	2	85	18	103	370	119	489

Békés Zoltán – Temesi Balázs

A gyermekvédelmi szakellátás legfontosabb fővárosi sajátosságai

Bevezető

Budapest Főváros Önkormányzata szakmai konferenciát rendezett „A gyermekvédelmi szakellátás fejlesztése Budapesten” címmel, 2012. május 10-én annak érdekében, hogy ösztönözze a fővárosi gyermekvédelem, ezen belül a szakellátás szakmai jövőképek kialakítását, a szakterületre vonatkozó távlati fejlesztési koncepció kidolgozását.

A gyermekvédelmi szakellátás szakmai fejlődésének rendkívül fontos állomása a távlati fejlesztés koncepciójának és programjának kidolgozása. Ennek elsődleges terepe a megye/főváros (sőt, egyes feladatokban a régió), hiszen a szakellátás iránti szükséglet és igény, az ellátási kínálatot nyújtó ellátórendszer és az annak működését alakító feltételek és szakmai tartalom elsősorban területi, és nem helyi szinten szerveződik. Az 1997-ben elfogadott Gyermekvédelmi törvény nyomán történt generális átalakulás azonban – a fenntartói tehervállalási képesség különbségei miatt – sajnálatos módon szükségtelenül éles különbséget teremtett a gyermekvédelmi szakellátás fővárosi és megyei feltételei között. Budapest minden tekintetben, többek között a gyermekvédelmi ellátások tekintetében is jól és egyértelműen elkülöníthető az ország egészétől. A szakellátás fővárosi és megyei hálózataiban másfél évtizeden át zajló, lényegi kérdésekben, mindenekelőtt a szakellátás finanszírozásában eltérő átalakulások miatt a távlati fejlesztési elképzeléseket szolgáló programokat ma differenciáltan kell kidolgozni a főváros és a megyék számára.

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátás egészében véve kielégítő feltételekkel működött a Gyermekvédelmi törvény elfogadása óta eltelt szűk 15 évben. A Fővárosi Önkormányzat – követve a több mint fél évszázados fővárosi hagyományt – következetesen biztosította a szakellátás kielégítő finanszírozását. Mivel a törvényalkotó

nem gondoskodott a központi támogatás értékének karbantartásáról, annak értéke a fővárosi hálózatban a tényleges költségek 25 százalékát sem érte el már 2010-ben. A Fővárosi Önkormányzat saját forrásából biztosítja a szükségleteket épp hogy kielégítő működtetés költségeinek több mint 75 százalékát. A fővárosi adatok alapján így tudni lehet, hogy az ellátórendszer szerény feltételekkel, de a törvényalkotó 1997. évi szándékával összhangban lévő, kielégítő minőségű működtetése mellett mibe kerül(ne) a gyermekvédelmi szakellátás napjainkban.

A Fővárosi Önkormányzat nem véletlenül fordított mindig kiemelt figyelmet a gyermekvédelem, ezen belül is a családjukból kényszerűségből kiemelt gyermekekről gondoskodó szakellátási hálózat fejlesztésére. A gyermekvédelmi szakellátás iránti társadalmi szükséglet mindig erősebb volt a fővárosban, mint a legtöbb megyében. A lakosság átlagos anyagi helyzete a fővárosban a legjobb. A legrosszabb helyzetben lévő kiskorúak veszélyeztetett helyzetének számos súlyos formája ugyanakkor olyan tömegben jelenik meg a fővárosban, amely kiemelt figyelmet kapott a főváros mindenkori politikai vezetésétől.

A szakmai fejlődésnek azonban komoly hiányossága volt, hogy sem a fenntartó, sem a szakmai irányítás, sem a szakemberek nem rendelkeztek végiggondolt, részleteiben kidolgozott, széles körben egyeztetett és elfogadott szakmai jövőképpel. Mind a fenntartó, mind a szakmai-módszertani irányítás lényegileg a gyermekvédelmi törvény által sugalmazott szakmai jövőképet használta és használja mindmáig. A törvény nyomában bekövetkezett változások azonban fokozatosan elbizonytalanították ezt a „kvázi-jövőképet”, a változó valósággal összhangot tartó szakmai jövőkép tudatos építése pedig épp csak elkezdődött. A szakmai gondolkodás még az elmúlt másfél évtized

folyamatos megszorításaitól majdnem teljesen mentes fővárosi szakellátási hálózatban is sokáig megrekedt a rövid távú fejlesztési törekvések kerekei között, és csak 2010-ben készült el az első ezen túllépő fejlesztési koncepció.¹

A jelen írás alapját a fenti konferencia előkészítést szolgáló szakmai háttéranyag,² valamint a konferencia egyik szekciójában³ a szerzők által bemutatott információ képezi. Az írás számba veszi a gyermekvédelmi szakellátás legfontosabbnak gondolt fővárosi sajátosságait, kitérve a mai helyzet kialakulásának előzményeire. A konferencián azokat a fővárosi sajátosságokat emeltük ki és mutatuk be, amelyeknek – belátásunk és felfogásunk szerint – a legnagyobb hatása van az egész területi szakellátási hálózat működésére. Bemutattuk a gyermekvédelmi szakellátást igénylő kamaszkorú fiatalok számának és arányának drasztikus növekedését az elmúlt 20 évben, a nevelőszülői és gyermekotthoni ellátás-gondozás megoszlását és a kamaszkori beáramlás „kezelésében” való részvételüket, az új bekerülők befogadásának és „kigondozásának” fővárosi sajátosságait, valamint azt az informatikai infrastruktúrát, amely a működtetői és a fejlesztési jellegű fenntartói döntések előkészítését, továbbá a szakmai-módszertani elemző munkát szolgálja. Ezeket a sajátosságokat⁴ mutatjuk be jelen írásunkban is.

Az említett konferencián az elemző-adatfeldolgozó és kutatómunka rendelkezésére álló informatikai infrastruktúrát is bemutatuk, ehelyütt azonban nem térünk ki részletesen erre, hanem az egész írással próbáljuk bizonyítani annak meglétét és hatékony működését. Hangsúlyozni kívánjuk viszont, hogy a szakellátások megyei szintű központi nyilvántartása egyrészt még létezik, másrészt szakmai szempontok szerint működik, harmadrészt országosan gyakorlatilag egységes nyilvántartó programot használunk. Az ezt kiegészítő, kifejezetten az elemző munkákhoz kialakított statisztikai elemző program segítségével pedig egyfelől az adott megye időbeli folyamatait, változásait lehet feldolgozni, másfelől lehetőség nyílik arra is, hogy a megyéket összehasonlítsuk, rávilágítva a helyi sajátosságokra és az országos tendenciáktól való eltérésekre is. A fővárosi szakellátás 1991-re visszanyúló adatbázisa, és az egyes megyékben a mintegy 10 évnél⁵ feldolgozott adat olyan komoly tőke, amely nélkül nem is lehet ma már a gyermekvédelemben tervezni.

Amit azonban a Gyvt. megalkotásakor és életbe lépésekor a szakemberek még nem láttak: a szakellátás nyilvántartása a számítástechnikában és a gyermekvédelemben egyaránt járatos szakembereket igényel: ez egy valódi határterület. Mind a rendszer fejlesztését szolgáló döntés-előkészítés, mind a szakmai-módszertani elemzés igényli ennek az infrastruktúrának az erőteljes továbbépítését és fejlesztését a meglévő szakmai bázison.

Kamaszkori beáramlás a fővárosban

Kamaszkori beáramlásról abban az értelemben beszélünk, hogy a szakellátásba beutalt kiskorúak között jelentős arányban található olyanok, akik már legalább 14 évesek a beutaláskor. A gyermekvédelmi gondoskodás logikája szerint nem ez az életkor „kínálkozik” legmegfelelőbbnek a gyermekvédelmi szakellátásra szoruló kiskorú számára a családjából való kiemelésre, hanem – a családon belüli veszélyeztetettség alakulásától és kezelésének lehetőségétől függően – az érintett kiskorú ennél alacsonyabb életkora. A veszélyeztetett helyzetben élő kiskorú beutalása akkor történik legalább 14 éves korában, ha korábban nem derült ki a veszélyeztetett helyzet, vagy a szakemberek korábban alapellátási keretben próbálták megszüntetni a veszélyeztetettséget, de az erőfeszítések nem jártak sikerrel. Számos esetben azonban a szakellátásba kerül olyan nagykorú fiatal is, aki nincs veszélyeztetett helyzetben a családjában, saját súlyos, kamaszkorban jelentkezett vagy felerősödött magatartászavarai miatt azonban kezelhetetlenné válik otthon. Az ilyen esetek többségében a család együttműködő, segítőkész, de a helyzet kezelésében tanácstalan. A közeli szakszerű segítség hiányában a család maga kezdeményezi, vagy elfogadja a szakellátásba történő beutalást, ami pedig igen gyakran indokolatlan és eredménytelen is. A szakellátási szakemberek hajlamosak a kamaszkori beáramlás e két fő típusa közül az elsőt „megkészt”, a másodikat indokolatlan, „diszfunkcionális” beutalásnak tekinteni.

A kamaszkori beutalás jelentős többletmunkával és többletgondokkal terheli a szakellátást. Ezek egy része abból fakad, hogy a Gyvt. megalkotói nem számoltak azzal, hogy az ellátórendszernek jelentős tömegű olyan kiskorú ellátásával-gondozásával kell évről évre megbirkóznia,

akiknek nem családpótló jellegű ellátásra-gondozásra van szükségük. Ezen kiskorúak súlyos szocializációs hiátusainak pótlását és zavaraik kezelését sokkal inkább egy korrekciós-helyreállító jellegű gondozás-nevelés keretében kell megoldani. A Gyvt. több éves késéssel próbálta pótolni ezt a mulasztást az úgynevezett speciális ellátás bevezetésével, máig vitatható eredménnyel. A nagytömegű kamaszkori beáramlás problémáját a speciális ellátás részben azért tudja csekély mértékben csökkenteni, mert a gyermekvédelmi szakértői bizottságok az ilyen korú beutaltak töredékénél állapítanak csak meg speciális ellátás iránti szükségletet. Tülnyomó többségük számára pedig az ellátórendszer nem nyújt adekvát ellátási kínálatot.

A tömeges kamaszkori beutalás olyan többletterhet ró a szakellátásra, amely nem jelentkezik az alacsonyabb életkorban beutaltak ellátása-gondozása során. A fiatalabb életkorban bekerült kiskorúak jelentős számban családban gondozhatók: „kigondozhatók” a rendszerből saját vérszerinti családba (szülőkhöz vagy rokonokhoz), vagy örökbefogadó családba. Az ellátásban maradók pedig nevelőszülői családban helyezhetők el. A Gyvt. nyomán lezajlott szakmai reformok olyan ellátórendszert hoztak létre, amely képes a szükségleteknek megfelelő ellátási kínálatot nyújtani a nagykamaszkor előtt bekerült kiskorúaknak. A rendszerből „kigondozott” kiskorúak esetében pedig a szakellátás mentesül a gyermekek önálló

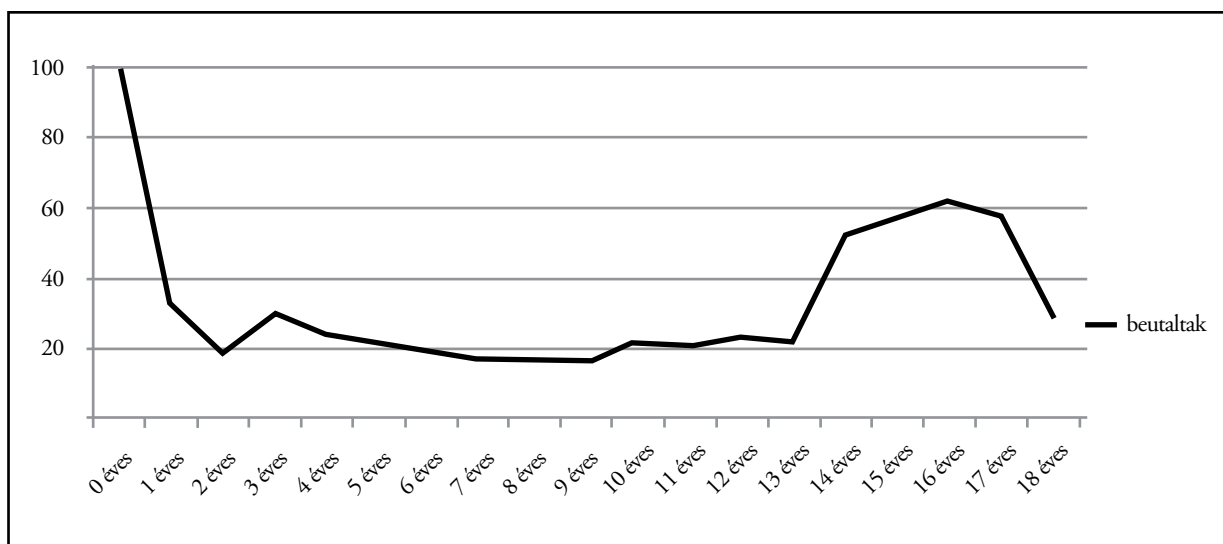
felnőttté válását segítő-támogató kötelezettség alól, mert az a gondozásukat átvevő családra hárul át.

A nagykamaszkorban beutalt kiskorúak jelenléte a szakellátásban csak akkor nem okozna komoly zavarokat az ellátórendszerben, ha sajátos ellátási-gondozási szükségleteikre hangolt külön gondozási kínálat és kapacitás állna rendelkezésre. Mivel ez mindmáig hiányzik, a gyermek- és lakásotthoni hálózatra vár az a feladat minden megyében és a fővárosban, hogy kielégítse ezt az egyre nagyobb ellátási igényt. A kamaszkorban bekerült ellátottak közel fele pedig nagykorúvá válása után is ellátásban marad – utógondozói ellátottként. Az ő esetükben az ellátórendszernek kétségbeejtően rövid idő alatt kell megpróbálni behozni sok-sok év gondozási-nevelési kihagyását-mulasztását, korrigálni szocializációs torzulásokat, meg kell kísérelni az önálló felnőtt élethez, a felnőtt szerepek betöltéséhez szükséges jártasságok, készségek és képességek kialakítását. Ezzel a tömeges kamaszkori beáramlás végképp túlterheli a gyermekvédelmi szakellátást, hiszen olyan szükségletek állandó időzavarban való kielégítését igényli, amelyeket az ellátórendszer még a legkisebb kortól általa gondozott kiskorúak körében is nehezen képes biztosítani.

Ami a konkrét adatokat illeti, 2011-ben 642 fő kiskorút utaltak be a fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba. Az új beutaltak a december 31-én ellátásban részesült 2305 kiskorú 28 százalékát

1. ábra

A 2011-ben beutalt kiskorúak évjárat szerint (fő) – főváros

képezték. Közülük 259 fő (40,3%) legalább 14. életévében,⁶ nagykamaszkorban lett beutalva.

Ez az adat jól szemlélteti azt a tényt, hogy a hazai gyermekvédelmi gyakorlatban a szakellátás igénybevétele a legalább 13-14 éves nagykamasz korcsoportban a legerősebb. Az adat konkrétan csak a fővárosi szakellátást jellemzi, napjainkban azonban jellemző az egész hazai gyermekvédelmi szakellátásra; csak a mértékekben van különbség. Mint az 1. ábra mutatja, csak az 1 évnél fiatalabb, 99 fő csecsemő beáramlása volt magasabb a legalább 14 évesek 52 fő⁷ évjáratí átlagánál. Amíg azonban a legfiatalabb évjárat teljesen érthetően messze a legnépesebb az egész beáramlásban, a nagykamaszok 40 százalékot meghaladó túlsúlya egyáltalán nem érthető és elfogadható tény. Az 1. ábra jobb oldalán olyan nemkívánatosnak tekinthető kiemelkedést látunk, amely rendkívül súlyos kihívást jelent a szakellátó rendszer számára, és mind tömegében, mind tartalmában alig vagy egyáltalán nem teljesíthető többletfeladatot ró a gyermekvédelemre. (1. ábra)

Ez a nyomás nem új keletű, már a 90-es, a Gyvt. elfogadását megelőző években is tapasztalható volt a fővárosi szakellátásban, az ezredfordulót követő évtizedben pedig tovább erősödött. Az 1991 és 2000 közötti, valamint a 2001–2010 közötti 10 év átlagadatait a 2011. év adataival együtt mutató 2. ábrában és az 1. táblában (lásd a 7. oldalon!) nyomon tudjuk követni ezt a folya-

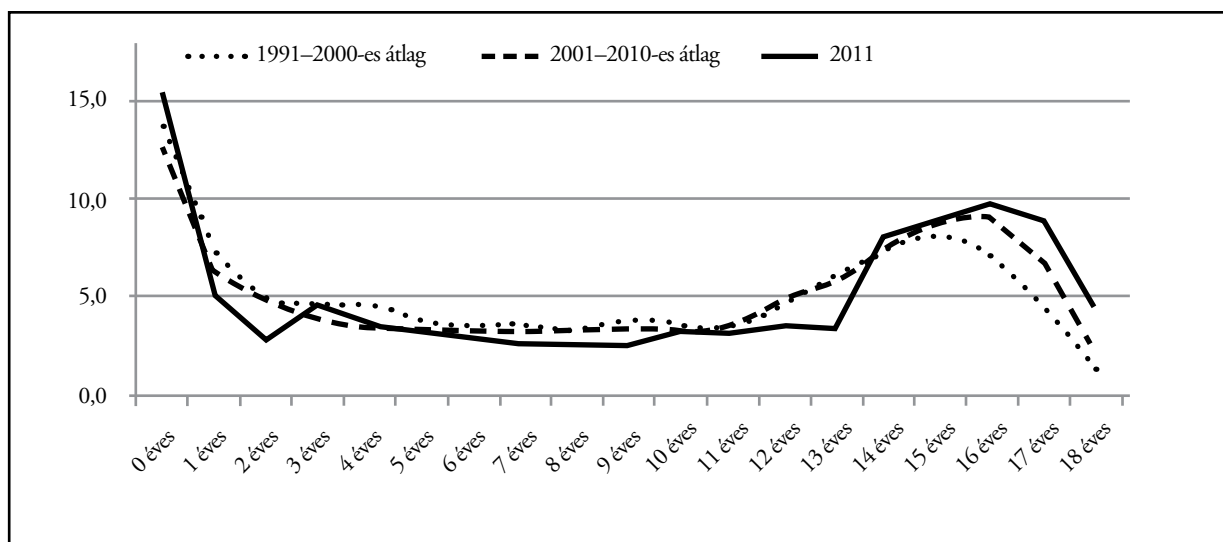
matot. A 90-es éveket mutató vonal azt mutatja, a legalább 14 évesen bekerülők aránya közel 30 százalék (29,3%) volt.⁸

Összehasonlítva az ezredforduló utáni 10 évet mutató vonallal azt látjuk, hogy a kamaszkori beáramlás aránya 35 százalékra nőtt. Azt is látjuk, hogy a mindkét vonal jobb oldalán a kamaszkori beáramlást mutató kiemelkedés csúcsa a 90-es évek esetében a 15 éveseknél (8,2%) volt, és a vonala mindkét irányban meredeken lejtett, azaz csak a 14-16 éveseket érintette komoly mértékben. A 2000-es években pedig az egy százalékpontnyival magasabb (9,2%-os) csúcsot a 16 éveseknél találjuk, miközben az összes többi „nagykamasz” (14-18 éves) évjárat, köztük a 15 évesek aránya is jelentősen megnőtt.

A két 10 éves átlag és a 2011. évi adatsor vonalát egymásra vetítve a 2. ábrán világossá válik, hogy a kamaszkori beáramlás nemkívánatos kiemelkedése dinamikusan növekedett az elmúlt 20 év során. A 2011-es adat markáns eltérése az ezredforduló utáni 10 év átlagától arra – az itt külön be nem mutatott, de valóságos tényre – is következtetni enged, hogy a kamaszkori beáramlás kiemelkedése az évezred első tíz évében is folyamatosan nőtt a 90-es évek jellemzőitől a 2011. év szintjéig. Egyértelműen megállapítható tehát, hogy a kamaszkori beáramlás nyomása folyamatosan és növekvő mértékben terhelte a fővárosi gyermekvédelmi szakellátást.

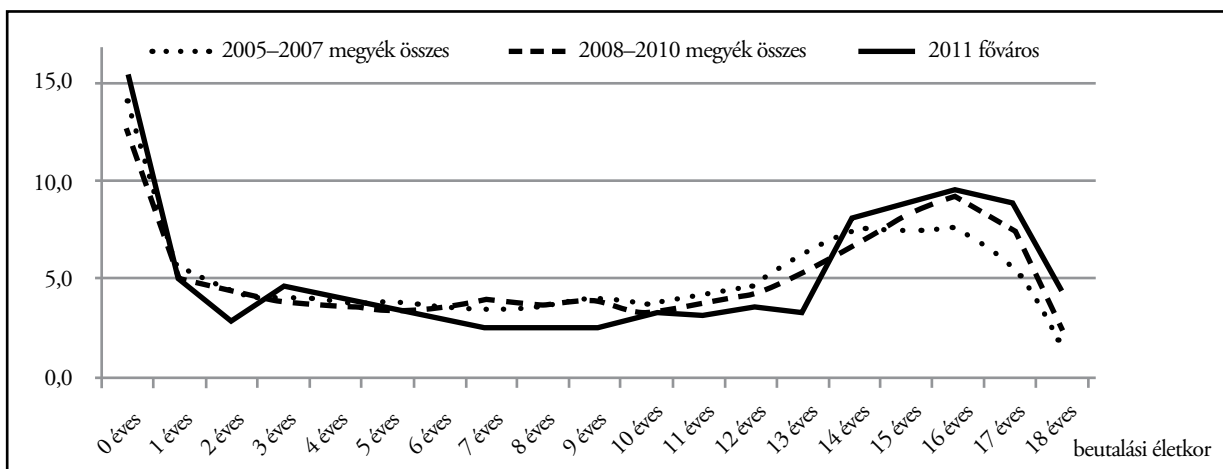
2. ábra

A szakellátásban 1991–2011-ben beutalt kiskorúak megoszlása beutalási életkoruk szerint (%) – főváros

3. ábra

A kiskorúak beáramlása a szakellátásba a megyékben 2005–2010-ben, és a fővárosban 2011-ben

A fővárosi beáramlási adatokat összevetve a 19 megye együttesének hasonló adataival képet kaphatunk arról, hogy a fenti jelenség országosnak tekinthető-e, vagy mennyire bizonyul a gyermekvédelmi szakellátás fővárosi sajátosságának. Érdekes képet látunk akkor, amikor a megyék 2005–2010. évi beáramlási adatait összevetjük a 2011. évi fővárosi adatokkal (lásd a 3. ábrát!).

Az 3. ábra azt sugallja, hogy a megyék együttesében a kamaszkori beáramlás nyomása 2005–2007-ben⁹ érte el azt a szintet, amely az 1990-es években jellemezte a fővárosi szakellátást, 2008–2010-ben pedig megközelítette¹⁰ az ezredfordulót követő fővárosi állapotot.

A beutaltak három korosztályának (a 6 éven aluliak, a 6–13 évesek és a legalább 14 évesek) aránya ennek megfelelően a 90-es évektől napjainkig átalakult. A Gyvt. megalkotói által elgondolt új ellátási modell (családpótló jellegű ellátás-gondozás széles korhatárú, családszerű életkörülményeket nyújtó nevelőszülői családokban vagy gyermek- és lakásotthoni közösségekben) számára már akkor is gondot okozhatott volna, hogy minden 10 beutalt közül 3 fő

már legalább 14 évesen került a rendszerbe. A törvényt megalkotó szakemberekben azonban sem a kamaszkori beáramlás ilyen mértéke, sem az nem tudatosodott, hogy ez a körülmény nagyon súlyos terhet hárít a feladatra fel nem készített ellátórendszerre. (1. táblázat)

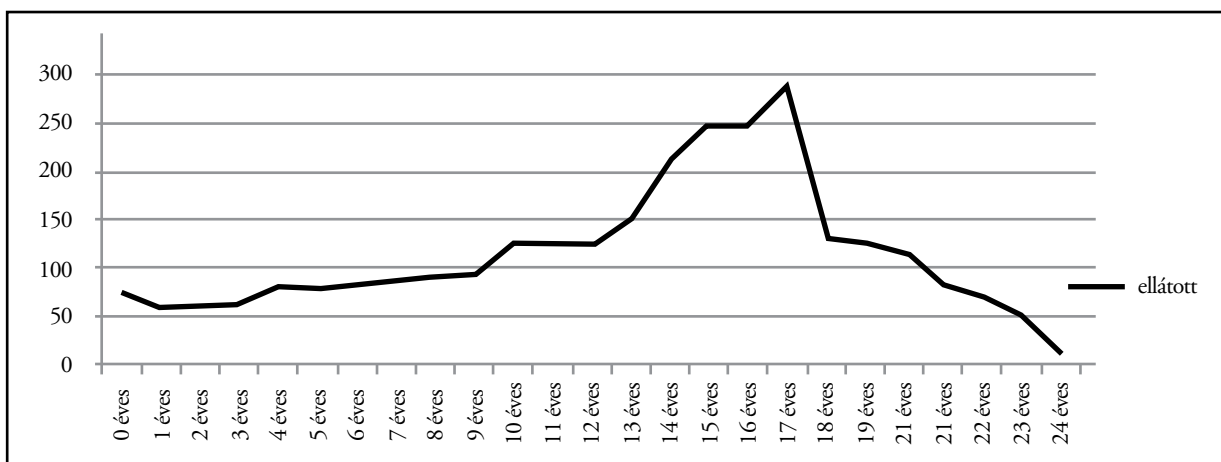
A tömeges kamaszkori beáramlás jelentősen befolyásolja az ellátottak életkori összetételét is. A 4. ábra mutatja, hogy az ugyanazon évjárához tartozó kiskorú ellátottak száma egyre nő az életkor növekedésével, a 13 évesektől meredeken nő egészen a csúcsot jelentő 17 éves korig (287 fő). Onnan még meredekebb „szakadék” „vezet” a 18 éves új utógondozói ellátottak számához, és a vonal további szakasza lankásan jelzi az utógondozói ellátásból való lassú lemorzsolódást. (4. ábra)

Ez úgy tükröződik az ellátottak korcsoportos megoszlását mutató 2. táblában, hogy a nagy-kamasz korú ellátottak (996 fő) képezik az összes ellátott 34, ezen belül a kiskorúak 43 százalékát. Az utógondozói ellátottakkal (587 fő) együtt az összes ellátott 55 százalékát alkotják. A 10–13 évesek korcsoportjával (530 fő) együtt a kiskorú ellátottak kétharmadát (66%) képezik. (2. táblázat)

1. táblázat

A kiskorúak beutalásának változása 1991–2011-ben korosztályok szerint (%) – főváros

Korosztály	1991-2000	2001-2010	2011
0-5 éves	39	35	35
6-13 éves	32	30	25
14-18 éves	29	35	40
Összesen	100	100	100

4. ábra**A 2011. december 31-én ellátottak száma évjáratok szerint (fő) – főváros**

A fentiekre alapozva azt állítjuk, hogy a kamaszkori beáramlás ilyen komoly mértéke a fővárosi gyermekvédelmi szakellátás egyik fontos, tartós sajátossága volt a megelőző két évtizedben, legalábbis 2005 előtt. Mára azonban ez a korábban jelentős különbség a főváros és a megyék között eltűnőben van, egyes megyék adata már 2010-ben is jelentősen meghaladta a fővárosét.

A legalább 14 évesen bekerülők az ezredforduló idejétől kezdve egyre rosszabb személyiségállapotban, kifejezett magatartás-zavarokkal, és kifejezetten azokra való hivatkozással kerültek a rendszerbe. A beutalási okok elemzése jól tükrözi ezt. A beutaló határozatokban

a Tegyesz munkatársai által talált és rögzített hivatkozások egyszerű gyakorisága azt mutatja, hogy a beutalt saját magatartászavaraira (csavargás, iskolakerülés, agresszivitás, bűnözés, kábítószer-használat, öngyilkossági kísérlet, tiltott határátlépés stb.) való hivatkozások aránya (19 százalék) 10-szer nagyobb a legalább 14 éves bekerülők (40 százalék) beutaló határozataiban, mint a náluk fiatalabbakéban (4 százalék). A kissé homályos tartalmú, de a beutaló határozatokban gyakori és a rögzítők körében közkedvelt konkrét hivatkozás („megromlott családi kapcsolatok”) is több mint háromszor olyan gyakran található a nagykorúak, mint a fiatalabbak bekerülési okai között. (3. táblázat)

2. táblázat**Az ellátottak száma 2011. december 31-én nemük és korcsoportjuk szerint (fő, %) – főváros**

Korcsoport	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt
	fő			%		
0-2 éves	103	90	193	6,7	6,6	6,7
3-5 éves	116	111	227	7,6	8,2	7,8
6-9 éves	198	161	359	12,9	11,8	12,4
10-13 éves	263	267	530	17,2	19,6	18,3
14-17 éves	528	468	996	34,4	34,4	34,4
Kiskorúak	1 208	1 097	2 305	78,8	80,7	79,7
18 éves	64	67	131	4,2	4,9	4,5
19-21 éves	185	138	323	12,1	10,2	11,2
22-25 éves	76	57	133	5,0	4,2	4,6
Utógondozói ellátás	325	262	587	21,2	19,3	20,3
Összesen	1 533	1 359	2 892	100,0	100,0	100,0

3. táblázat**A beutalási okok típusainak gyakorisága 2011-ben korosztályok szerint (%) – főváros**

A beutalási okokra való hivatkozások típusai	0-13 évesek	14-18 évesek	Együtt
Bántalmazásra-veszélyeztetésre utaló hivatkozások	20	8	15
Elégtelen ellátásra-gondozásra utaló hivatkozások	35	23	30
A beutalt devianciáira utaló hivatkozások	4	40	19
„Megromlott családi kapcsolatok”	5	16	9
A szülő-gondviselő devianciáira utaló hivatkozások	10	4	6
A család anyagi helyzetéről szóló hivatkozások	23	6	16
Egyéb körülményekre való hivatkozások	3	3	3
Összesen	100	100	100

Hasonló képet kapunk, ha nem a rögzített hivatkozások gyakoriságát nézzük, hanem magukat a bekerülöket csoportosítjuk az egy-egy beutaló határozatban talált hivatkozások közül a legsúlyosabb, „vezetőnek” tekinthető ok szerint. A beutalás indokoltságát minden kétséget kizáróan megalapozó „vezető” okokra való hivatkozást 451 fő, a beutaltak 70 százaléka esetében találtunk a határozatokban: 141 fő (22%) határozatában bántalmazásra-veszélyeztetésre való hivatkozás szerepelt,¹¹ további 310 fő (48%) esetében pedig az elégtelen ellátást-gondozást jelentő hivatkozások szolgáltatták a „vezető” okot. E két első okcsoport a 14 éven aluliak 82, a 13 éven felüliek 52 százalékát foglalta magába. Jelentős különbség tehát,

hogy a nagykorúak között a határozatok szövege 48 százalékban hagy kétséget a beutaltak veszélyeztetett családi helyzete tekintetében, a náluk fiatalabbaké azonban csak 18 százalékban.¹² A nagykorú beutaltak 30 százalékánál saját magatartás-zavaraikra való hivatkozás képezte a „vezető” okot,¹³ a fiatalabb korosztályban tízszer kevesebb ilyen eset volt. Azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a megromlott családi kapcsolatokra való hivatkozás képezte a „vezető” okot, nagyobb súlyú hivatkozás hiányában, a nagykorú beutaltak 42, a másik korosztály 5 százaléka alkotta a beutaltak olyan körét, amelyben semmi nem utalt a beutaltak veszélyeztetettségére, csak magatartási és kapcsolati zavaraira. (4. táblázat)

4. táblázat**A beutalt kiskorúak megoszlása a „vezető” beutalási okok típusai szerint 2011-ben a beutaltak két korosztályában (fő, %) – főváros**

Beutalási ok csoportok	0-13 évesek	14-18 évesek	Együtt	0-13 évesek	14-18 évesek	Együtt
	fő			%		
Bántalmazás-veszélyeztetés	109	32	141	28	12	22
Csak az ellátás-gondozás elégtelensége	207	103	310	54	40	48
Csak a beutalt magatartászavarai	12	77	89	3	30	14
Csak „megromlott családi kapcsolatok”	8	30	38	2	12	6
Csak a szülők magatartászavarai	10	6	16	3	2	2
Csak anyagi helyzetre való hivatkozás	37	6	43	10	2	7
Egyéb hivatkozások	0	5	5	0	2	1
Összesen	383	259	642	100	100	100

A kamaszkori beáramlás tartalmának a fenti adatokkal jellemezhető képe világosan jelzi, hogy a gyermekvédelmi szakellátás iránti szükségletek két, jól elkülöníthető típusával kell a fővárosi – és ma már számos megyei – ellátórendszernek számolnia aszerint, hogy a beutaltak milyen életkorban kerülnek a rendszerbe.

Korösszetételes sajátosságok az ellátási helyek típusa szerint

A fővárosi szakellátó rendszert jellemző legszembe-
szökőbb, sok évtizedes különbség, hogy a fővárosban a nevelőszülői hálózatok mindig közel kétszer kisebb aránnyal vettek részt az ellátórendszerben, mint a megyékben. Ott az ellátottak 40-50 százaléka élt nevelőszülőknél, a fővárosban csak 20-30 százalékuk. Ez nem jelenti azt, hogy a fővárosi gyermekvédelem alakítói kisebb jelentőséget tulajdonítanak a nevelőszülői ellátásnak, mint mások. Az oka mindössze annyi, hogy a megyék legtöbbször sokkal előnyösebb anyagi-szociális helyzetben lévő fővárosi lakosság körében a nevelőszülői hálózatok bővítését szolgáló átlagon felüli erőfeszítések mindig sokkal kevésbé voltak eredményesek, mint egyebütt; emellett pedig a fővárosban élők életkörülményei (lakásméret) a nevelőszülőiségre egyébként vállalkozók esetében is sokszor gátjai a nevelőszülővé válásnak. A kínálat szűkösebb volta, és a szakmai igényesség folytán a Fővárosi Tegyesz szakemberei már régen kialakították a nevelőszülők toborzásának, kiválasztásának és kiképzésének magas szakmai színvonalú rendszerét, amelyet megyék szerte rendszeresen igénybe vesznek a szakszolgálatok, és a hazai gyermekvédelemben közreműködő egyházi és más civil szervezetek is. A civil szféra viszonylag jelentős fővárosi térhódítása ellenére sem sikerült komolyan megváltoztatni a nevelőszülői és a gyermek- és lakásotthoni ellátás arányát a fővárosban. Nem ezen múlik tehát, hogy a fővárosi ellátórendszerben sokkal kisebb a nevelőszülői ellátás aránya, mint a megyékben.¹⁶

Részben emiatt, továbbá a sokkal nagyobb ellátási kapacitás miatt a fővárosi hálózatban ugyanakkor mindig sokkal könnyebb volt az ellátási szükségletekhez igazodó differenciált gyermekotthoni hálózatot kialakítani és működtetni, mint akár a legnagyobb megyékben. Ez a különbség nemcsak

hátrányt jelent a fővárosi szakellátás számára. Éppen a kamaszkori beáramlás fent bemutatott nyomásának kezelésében a fővárosi ellátórendszernek igen komoly segítséget nyújt a kiemelkedően nagy, differenciált gyermek- és lakásotthoni kapacitás. Szakmai közhelynek számít az a megállapítás, hogy a nevelőszülői hálózatok nagyon kevés szerepet játszhatnak a tömeges kamaszkori beáramlás fogadásában és kezelésében. Ennek egyik oka az a korábban tett megállapítás, mely szerint a legalább 14 évesen szakellátásba kerülők elsöprő többségének nem család pótló jellegű, hanem más tartalmú ellátásra-gondozásra van szüksége, amelyhez sem a beutaltak eredeti családja, sem az esetleges nevelőszülői család nem számíthat szakszerű segítségnyújtásra sem az oktatási-nevelési, sem az egészségügyi stb. ellátórendszerben. A másik ok, hogy a nevelőszülői ellátás működési feltételei ma nem kielégítőek ahhoz, hogy ilyen nehéz feladattal legyen terhelhető. Azt lehet tehát kívánatosnak tekinteni, hogy a szakellátás lehetőleg teljes mértékben kerülje el a nevelőszülői hálózatok igénybevételét a kamaszkorban bekerülő kiskorúak ellátásában-gondozásában, ezt a feladatot teljes egészében bízva a gyermek- és lakásotthoni hálózatra és a szakellátási kínálat egyéb elemeire.

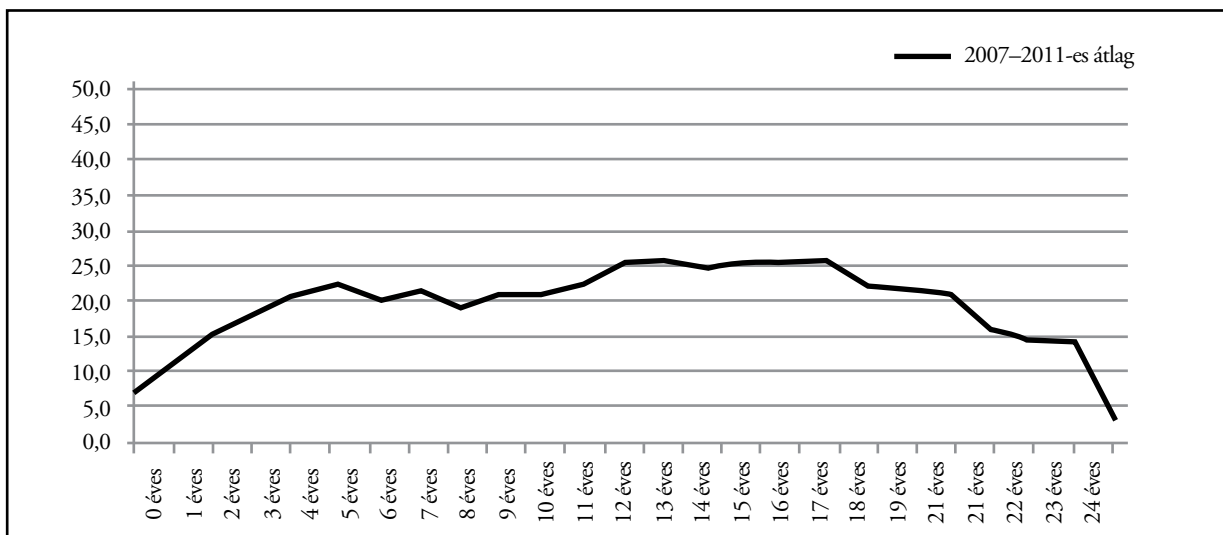
Amint azt a korábbi grafikonokon már láttuk, a gyermekvédelmi szakellátásba kerülők vagy ott ellátottak pillanatnyi korösszetétele egészen más, mint a népességi statisztikából ismert normális korfa, amely a csecsemőknél a legszélesebb: itt élesen látszik az idősebb, különösen a kamasz korosztályok erősebb jelenléte.

A nevelőszülői vagy gyermekotthoni ellátási forma viszont markánsabban befolyásolja az ellátottak korösszetételét, mint az esetleg várható lenne a nem szakmai megítélés számára. A fenti gondolatmenetet követve a szakember számára ez egyáltalán nem meglepő. Több megye és a főváros adatait is vizsgálva, amelyekben különböző a nevelőszülői és az intézményes elhelyezés aránya, érdekes eredményre jutunk. Három adatsort mutatunk: a fővárosban a nevelőszülőknél levők és az otthonokban levők aránya 28:72, Fejér megyében 50:50; Pest megyében 78:22.¹⁷

Az összehasonlítás arra a legfontosabb kérdésre kíván választ adni, hogy megjelenik-e ellátási kényszer a területi szakellátó rendszerben, azaz kénytelen-e a területi ellátórendszer ráterhelni a nagykorú beáramlás nyomását a területen működő nevelőszülői hálózatokra, vagy meg tudja óvni azokat ettől a teherrel.

5. ábra

A Tegyesz nevelőszülői hálózatainak korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő)

1. A Főváros

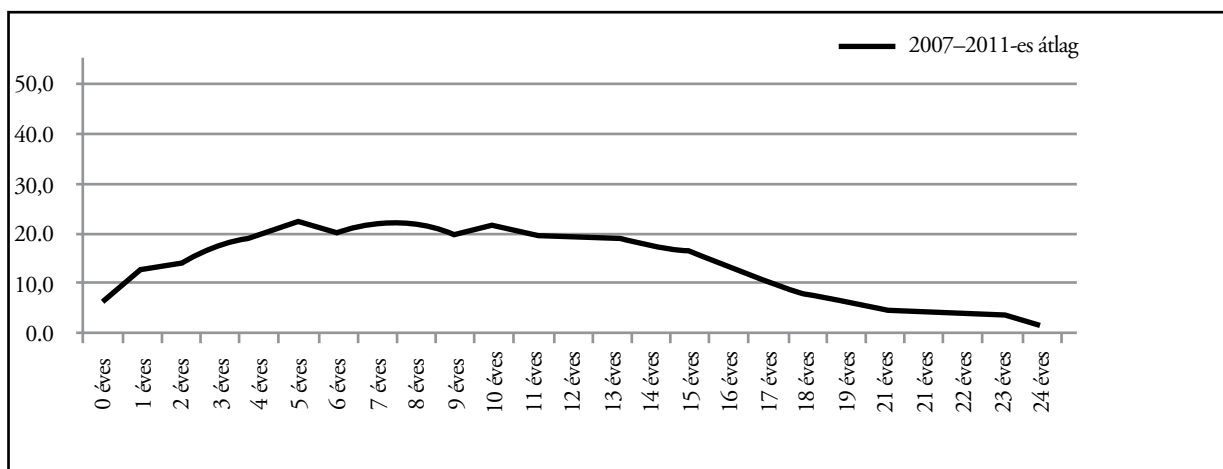
A szakmai megfontolások figyelembevételével feltöltött nevelőszülői hálózat korösszetétele inkább hasonlít a családéra, ahol minden életkor egyenletesebben megtalálható; emellett fokozatosan lépnek be a születő, és fokozatosan hagyják el az önálló életet kezdő korosztályok (az utoljára érkezett mindig a legfiatalabb). A fővárosban – ahol nincs elhelyezési kényszer a nevelőszülői hálózatban – mindez igaz a Fővárosi Tegyesz által működtetett saját és a civil hálózatokra is. (5. ábra¹⁸)

A civil hálózatok esetében az idősebb korosztályok még hiányoznak, mert ezek a hálózatok még nem működnek elég ideje ahhoz, hogy az idősebb korosztályok is megjelenhessenek a családokban – nem nőttek még fel. (6. ábra)

A gyermekotthonokba ezzel szemben inkább a nevelőszülői családba már kevésbé helyezhető idősebb gyermekek kerülnek, a korösszetétel jelentősen eltolódik a nagy beáramlási aránnyal rendelkező kamasz korosztályok felé, akik nagykorúságuk után kevésbé veszik igénybe az utógondozói ellátást – mihamarabb el akarják hagyni a rendszert. (7. ábra)

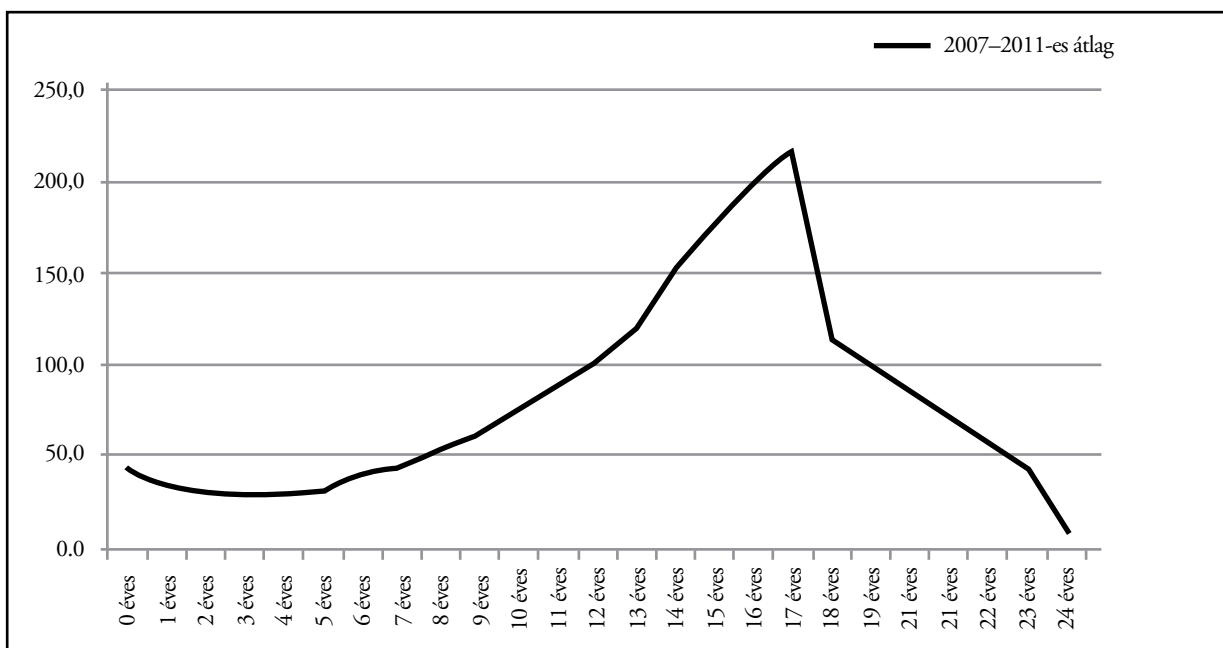
6. ábra

A civil nevelőszülői hálózatok korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő)

7. ábra

A gyermek- és lakásotthonok korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő)

2. Fejér megye

Fejér megye ugyanazokat a sajátosságokat mutatja, mint a főváros, bár az elhelyezési helytípusok arányai jelentősen különböznek a fővárosétól – tehát még ilyen arányok mellett sem jelentkeznek anomáliák a nevelőszülői hálózatban. (8. ábra)

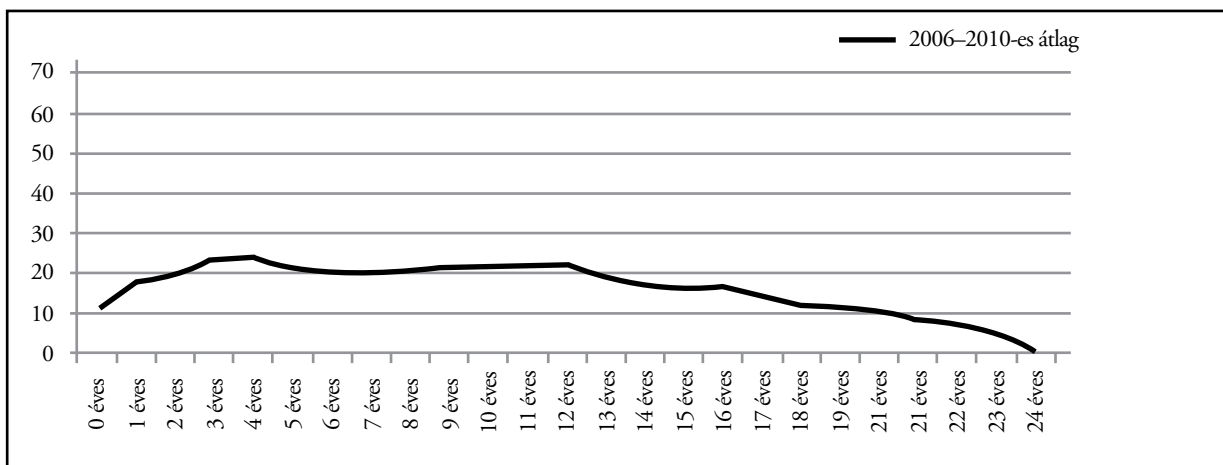
Ennek megfelelően, mint a 9. ábra mutatja, a gyermek- és lakásotthonokra hárul a kamaszkori beáramlás terhe. (9. ábra)

3. Pest megye

Pest Megye esete az előzőekkel ellentétes példát mutat a korábban majdnem teljesen leépített és lakásotthonokkal csak kis részben pótolta gyermekotthoni hálózat nagyon kis kapacitása miatt. A megyei fenntartású nevelőszülői hálózatban megjelenik a kamasz korosztályok túlsúlya. Jólásokba ugyan nem akarunk bocsátkozni, de ez a nevelőcsaládok szempontjából veszélyes is lehet. (10. ábra)

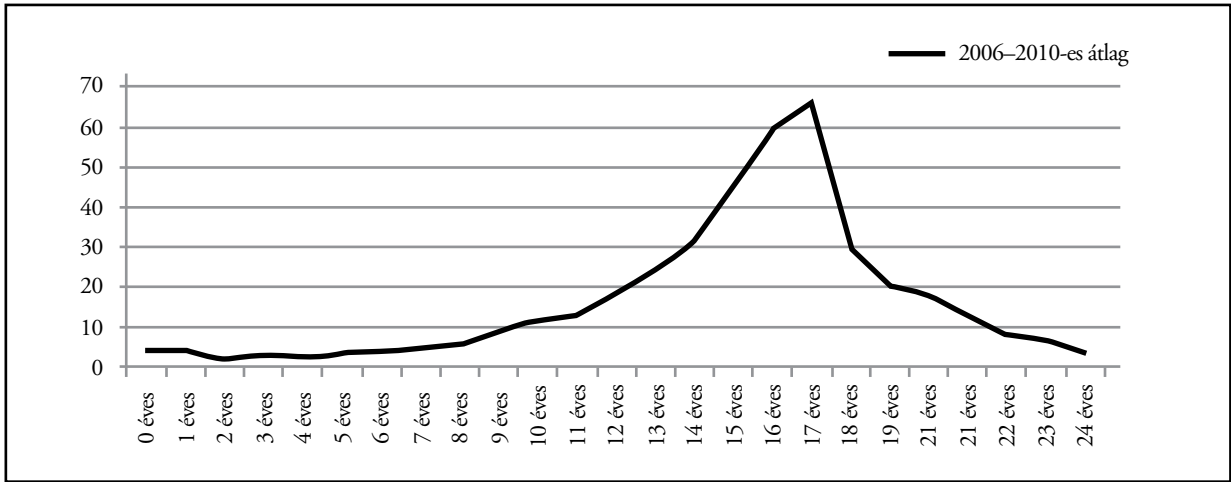
8. ábra

A 2006–2010. év végén nevelőszülőnél ellátottak átlagos korösszetétele Fejér megyében (fő)

9. ábra²⁰

A 2006–2010. év végén nem nevelőszülőnél ellátottak átlagos korösszetétele Fejér megyében (fő)

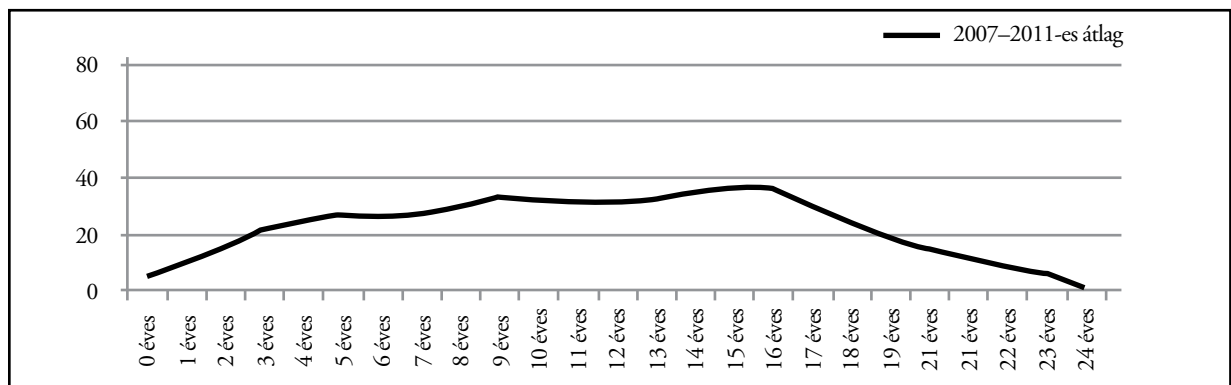
10. ábra

A Tegyész nevelőszülői hálózatainak korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő) – Pest megye

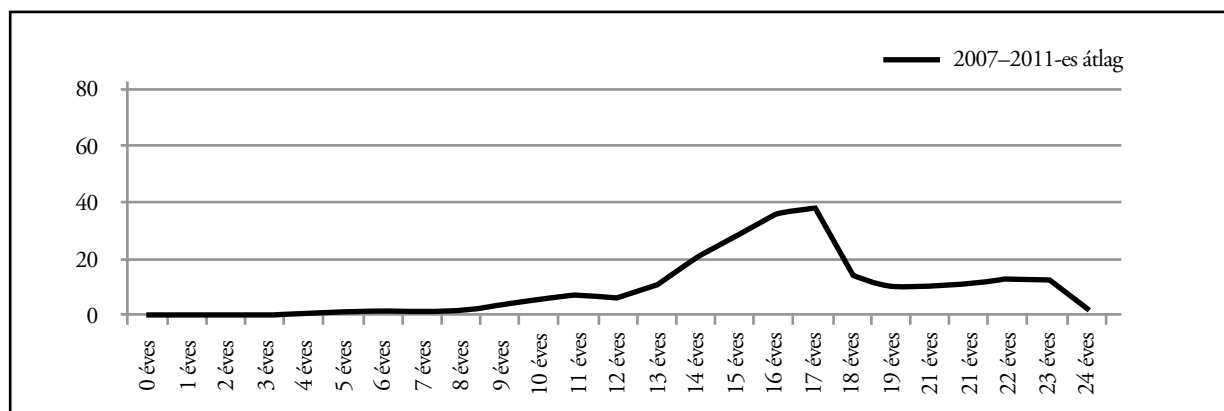
11. ábra

A civil nevelőszülői hálózatok korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő) – Pest megye

12. ábra

A gyermek- és lakásotthonok korösszetétele a 2007–2011-es december 31-i átlaglétszám alapján (fő) – Pest megye

A civil nevelőszülői hálózatokra nem nehezedik ellátási kényszer, így náluk megmarad a fővárosi és a Fejér megyei nevelőszülői ábráknál megismerthez hasonló korösszetételei forma. (11. ábra)

Amint azt a tanulmány elején is mondtuk: nem minden problémás gyermeknek van család-pótló ellátásra szüksége, vannak, akik másmilyen segítségre szorulnak. Ha ezeket a problémás eseteket bármilyen megfontolásból a családokra toljuk vissza (csak éppen mások, nevelőszülői családokra), akkor nem a megoldás felé léptünk. (12. ábra)

Befogadás és kigondozás a fővárosban

Nagyon fontos fővárosi sajátosságnak tartjuk azt a mechanizmust, amely az elsőpró többségükben ideiglenes hatállyal beutalt kiskorúak befogadását és kigondozását jellemzi a fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban. Ennek lényege az, hogy az ideiglenes hatállyal beutalt kiskorúakat²¹ – ritka kivételektől eltekintve – minden esetben a fő befogadó helyek: a 3 éven aluliakat az őket ellátó különleges gyermekotthon, a legalább 3 éveseket pedig a Tegyesz befogadó otthonai fogadják be.

Ehhez hasonló gyakorlat érvényesült több megyében is a legutóbbi időig.²² A legtöbb megyében azonban fokozatosan felszámolták a befogadó otthonokat, és közvetlenül a szabad férőhellyel rendelkező gondozási helyekre irányították-irányítják az új beutaltakat. Ezt a gyakorlatot rendszerint azzal a hivatkozással indokolják, hogy ezáltal egy

helyváltoztatás traumáját megtakarítjuk a családból való kiemelés megrázkódtatását éppen átélni kénytelen kiskorúknak.

Ez a gyermekvédelmi gondolkodásmód teljesen helyénvaló a szakellátásba közvetlenül átmeneti vagy tartós nevelésbe vétellel bekerülő kiskorúak esetében. Teljesen értelmetlen lenne „parkoltatni” őket a befogadó otthonban néhány napig-hétig, mielőtt a beutaló határozatban már kijelölt gondozási helyükre kerülnének. Mind a beutaló gyámhivatalnak, mind a Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság munkájában részt vevő szakellátási szakembereknek lehetőségük volt mérlegelni a kiskorú kiemelését a családjából, valamint ellátási szükségletei ismeretében állást foglalni a gyermekeknek legmegfelelőbb gondozási helyről.

Az ideiglenes hatállyal történő beutalás esetében nem ilyen kedvező a gondoskodásra szoruló kiskorú szükségleteivel összhangban lévő szakellátás biztosítása. A segítő döntésben közreműködők itt már szembesülnek a gyermekvédelmi rendszert terhelő anomáliákkal, amelyek erősen torzíthatják az ellátandó gyermek szükségleteinek és érdekeinek kezelését. Az ideiglenes hatályú beutalások felülvizsgálata során igen fontos biztosítani a beutalt gyermekek legjobb érdekét maradéktalanul érvényesíteni képes szakszerűséget. A Gyermekvédelmi Törvény megalkotói ezt is szem előtt tartották a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatások szabályozásával. Erősen szükséges olyan mechanizmus működtetése, amely biztosítja, hogy a beutaltak érdekeinek és szükségleteinek gondos tisztázásában kompetens intézményeknek és

szakembereknek módjuk legyen maximális hatékonysággal részt venni a szakszerű vizsgálatban és a rá épülő közös döntésben a gyermek további sorsáról. Csak egy ilyen, komolyan vett és rendeltetészerűen működtetett mechanizmus akadályozhatja meg, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás mai hazai rendszerébe sajnálatosan beépített, komoly anomáliákat szülő érdektorzulások háttérbe szorítsák a gondjainkra bízott gyermekek és fiatalok legjobb érdekét a döntésekben és a kezelésben.

Sajnos, számos helyen ez a mechanizmus nagyon hátrányos körülmények között, hivatali elemi-re tagoltan, azok szerves együttműködésének lehetősége nélkül, gyakran teljesen formálisan működik. A döntés-előkészítés első lépése, hogy a férőhely-nyilvántartással foglalkozó Tegyesz-munkatárs telefonon történő érdeklődésre eldönti, a beutalt kiskorút melyik, szabad férőhellyel rendelkező gondozási helyre kell szállítani. A legtöbb megyében az is elemi gondot okoz, hogy az elégtelen működési feltételek miatt az ellátórendszer nem tud a szükségleteket differenciáltan kielégíteni képes ellátási kínálatot nyújtani. Ezek a megyék különösen érdekeltek lehetnek abban, hogy minél pontosabban kiderüljön az ideiglenes hatályú beutalások felülvizsgálata során, kik azok a beutaltak, akik viszonylag rövid időn belül kigondozhatók a szakellátásból. A soraik gyorsan rendezni képes szülői család vagy szélesebb rokonság vagy az örökbefogadó család a gyermek érdekével összhangban veheti át a gondoskodás terhét a gyermekvédelmi szakellátástól. Nemcsak a beutalt gyermeknek, hanem nekünk is fontos, hogy az ilyen kigondozás lehetősége semmiképpen ne kerülje el a figyelmünket. Azoknak az eseteknek a felderítése is fontos, amelyekben a közös szakszerű felülvizsgálat utólag indokolatlannak találja a családból való kiemelését.

Az állandó gondozási helyek terhelése az ideiglenes hatályú beutaltak befogadásával aggályos. Túlnyomó többségük nem rendelkezik e beutalások szakszerű felülvizsgálatában való konstruktív közreműködésükhöz szükséges különleges szakértelemmel és kapacitással. Ez nem véletlenül a Tegyesz szakértői bizottságának a dolga, mivel a szükséges szakértelem csak ott áll garantáltan rendelkezésre. A tőle 40-60-100 km-re lévő gondozási helyre befogadott kiskorú beutalásának felülvizsgálatában azonban a szakértői bizottság szerepe formális marad. Ehelyett a befogadó gondozási helytől származó szakmai állásfoglalás befolyásolja leginkább a beutalt kiskorú további sorsát. Az is probléma, hogy az állandó gondozási helyeknek

vannak saját érdekeik az ellátottak megtartásával vagy kikerülésével kapcsolatban, amelyek komolyan ütközhetnek is az ellátottak érdekeivel. A mai ellátórendszerben nem fordítódik figyelem ezekre a sajátos érdekütközésekre. A gyermekvédelmi szakemberek sokszor kényszerülnek arra, hogy szakmai lelkiismeretükre hallgatva biztosítsák a gyermekek érdekének érvényesülését akár saját intézményük érdekének súlyos sérelme árán is. Nagyon gyakran azonban már nincs ilyen választásuk, mert az intézmény működés-képtelenné válását kockáztatják.

Az ideiglenes hatállyal beutaltak külön erre a célra rendszeresített befogadó otthonban történő befogadása kiküszöböli ezt az anomáliát. Ennek az intézménytípusnak fontos sajátossága ugyanis, hogy a bonyolult érdekkonfliktusoktól terhes ellátórendszer egyetlen olyan intézménye, amelynek egyszerűen nincsenek olyan sajátos érdekei, amelyek ellentmondásba és összeütközésbe kerülhetnének a befogadott kiskorúak érdekeivel. Ezért elvárható a befogadó otthontól, hogy mielőbb kiderítse, van-e jó esélye a beutalt kiskorúnak a viszonylag rövid idejű kigondozására, konstruktívan közreműködjön az ellátási szükséglet megállapításában, a megfelelő gondozási hely kijelölésében és az oda való átgondozásban. A befogadó otthon hatékony eleme lehet a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatásokat, az alapellátást és az illetékes gyámhivatalt stb. felőlelő mechanizmusnak. Egy ilyen szakmai mechanizmus kielégítő működtetése még a legmostohább feltételekkel rendelkező területi ellátórendszerben is biztosítható.

Az ideiglenes hatállyal beutalt kiskorúak hatékony befogadási és kigondozási mechanizmusának kiépítése óriási jelentőséggel bír az egész területi ellátórendszer működése szempontjából. Ennek fő oka az, hogy az ideiglenes hatályú beutalásoknak országosan elsöprő túlsúlya van a beutalási gyakorlatban, amely a törvényalkotó szándékától nyilvánvalóan teljesen eltérő szempontokat követ ennek az eszköznek a használatában.

Mint az 5. tábla mutatja, 2011-ben 518 fő, az összes beutalt 81 százaléka (80,7%) került ideiglenes hatállyal, és 124 fő (19,3%) nevelésbe vétellel a fővárosi szakellátásba. A nevelésbe vételek aránya hosszú évek óta 2011-ben volt a legmagasabb, megközelítve a beutalások ötödrészét. A korábbi években az ideiglenes hatályú beutalások aránya közelítette a 84 százalékat.²³ A megyékben a nevelésbe vételek aránya néhány százalékkal elmarad a fővárosi aránytól. (5. táblázat)

5. táblázat**A gondozási forma változása a 2011-ben beutalt kiskorúak körében (fő) – főváros**

Beutaláskori → Gondozási forma Utolsó ²⁴ ↓	IH	AT	TN	Σ
Ideiglenes hatállyal beutalt (IH)	242			242
Átmeneti nevelt (AT)	272	122		394
Tartós nevelt (TN)	4		2	6
Összesen	518	122	2	642
Összesen %	80,7	19,0	0,3	100,0

6. táblázat**A gondozási forma változása a 2011-ben beutalt kiskorúak körében a kikerülés szerint (fő) – főváros**

Beutaláskori → Gondozási forma Utolsó ²⁴ ↓	Összesen				Ebből							
					Kikerült 2011-ben				Kikerült 2011-ben			
	IH	AT	TN	Σ	IH	AT	TN	Σ	IH	AT	TN	Σ
Ideiglenes hatállyal beutalt (IH)	242			242	154			154	88			88
Átmeneti nevelt (AT)	272	122		394	20	17		37	252	105		357
Tartós nevelt (TN)	4		2	6				0	4		2	6
Összesen	518	122	2	642	174	17	0	191	344	105	2	451

7. táblázat**A 2011-ben ideiglenes hatállyal beutaltak megoszlása a befogadó hely szerint (fő, %) – főváros**

A befogadó hely típusa	fő	%
Tegyesz befogadó otthonok	339	65,5
Csecsemőotthon	141	27,2
Nevelőszülők	11	2,1
Gyermek- és lakásotthonok	27	5,2
Összesen	518	100,0

Az 518 fő ideiglenes hatályú beutalásának felülvizsgálata következtében az illetékes gyámhivatalok 276 főt (53,3%) nevelésbe vettek, 242 fő (46,7%) gondozási formája nem változott. Az adatok jelzik, hogy a befogadók hatalmas tömegű munkát végeztek a felülvizsgálat során.

A továbbiakban az 518 fő egyharmada (33,6%), 174 fő kikerült a rendszerből az év folyamán. Közülük 154 főnek az ideiglenes hatályú beutalása szűnt meg, 20 fő pedig átmeneti nevelésbe vételét követően került ki. (Az átmeneti nevelésbe vétellel beutalt 122 fő 14 százaléka, 17 fő is kikerült a rendszerből.) (6. táblázat)

Az ideiglenes hatállyal beutaltak 93 százalékát, 480 főt a fő befogadó helyek (Tegyesz befogadó otthonok: 339 fő, 65,5%, csecsemőotthon: 141 fő, 27,2%), további 7 százalékukat az állandó gondozási

helyek (nevelőszülők: 11 fő, 2,1%, gyermek- és lakásotthonok: 27 fő, 5,2%) fogadták be. (7. táblázat)

A fő befogadó helyekről a befogadott 480 fő 70 százaléka, 335 fő távozott az év folyamán: 177 fő (37%) állandó gondozási helyre került, 158 fő (33%) pedig kikerült a fővárosi szakellátásból; 145 fő (30%) pedig a befogadó helyen maradt az év végéig. A más gondozási helyre kerülés és a helyben maradás arányai tekintetében jelentős különbség tapasztalható a Tegyesz befogadó otthonai és a csecsemőotthon között: a Tegyeszből a befogadott (legalább 3 éves) IH-sok közel fele (46%) került elhelyezésre, túlnyomó többségük gyermek- és lakásotthonokba, a csecsemőotthonból azonban csak minden hetedik befogadott (3 éven aluli) IH-st helyeztek el, érthetően főleg nevelőszülőhöz. (8. táblázat)

8. táblázat**A 2011-ben a fő befogadó helyeken befogadott ideiglenes hatállyal beutaltak mozgásai (fő, %) – főváros**

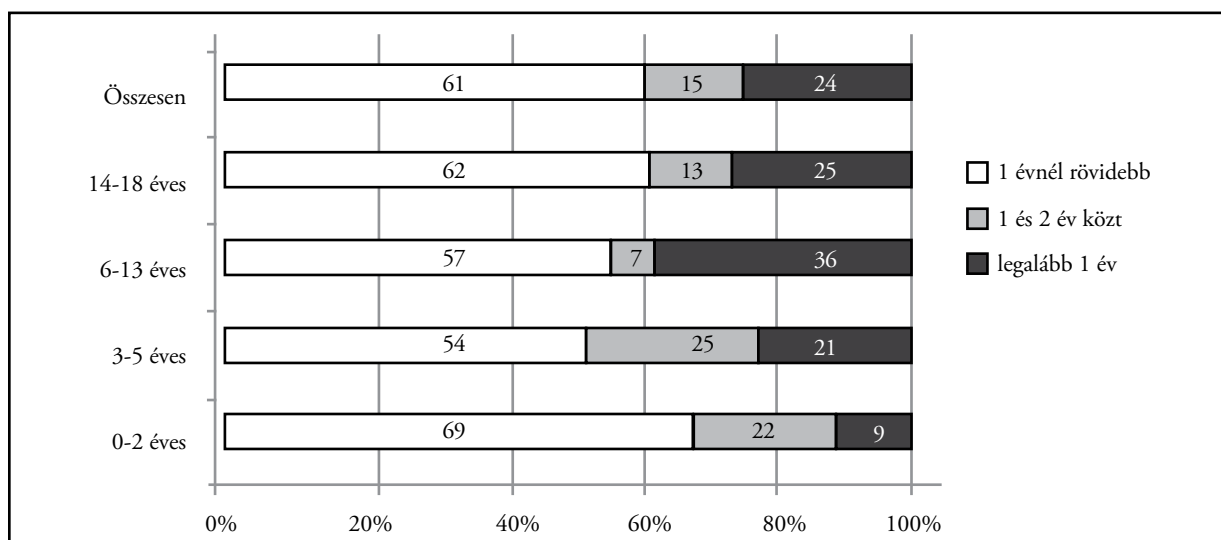
A befogadottak mozgásai	Tegyesz befo- gadó otthon	Csecsemő- otthon	Együtt	Tegyesz befo- gadó otthon	Csecsemő- otthon	Együtt
	fő			%		
Befogadott ideiglenes hatállyal beutaltak	339	141	480	100,0	100,0	100,0
Ebből: összes távozás a befogadó helyről	274	61	335	80,8	43,3	69,8
Elhelyezés gondozási helyre	157	20	177	46,3	14,2	36,9
Nevelőszülők	8	17	25	2,4	12,1	5,2
Gyermek- és lakásotthonok	149	3	152	44,0	2,1	31,7
Kikerülés a rendszerből	117	41	158	34,5	29,1	32,9
A befogadó helyen maradt	65	80	145	19,2	56,7	30,2

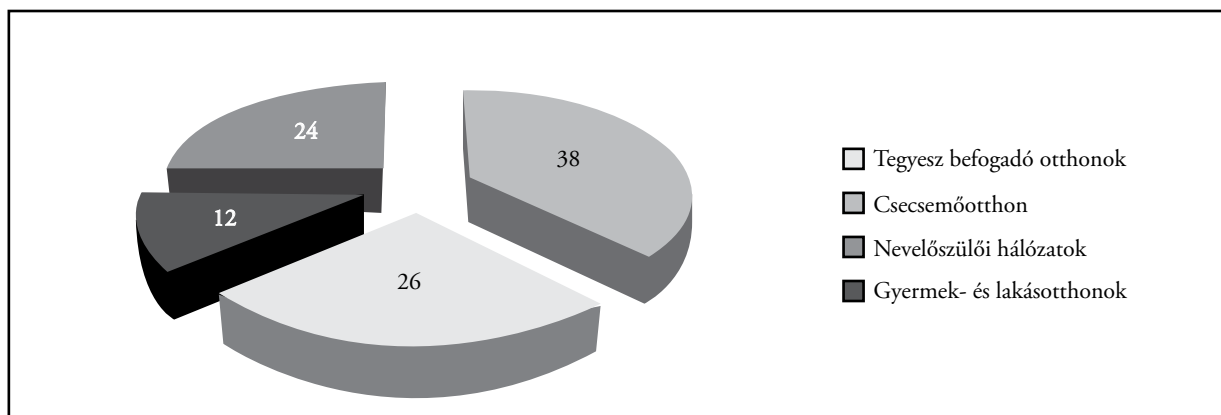
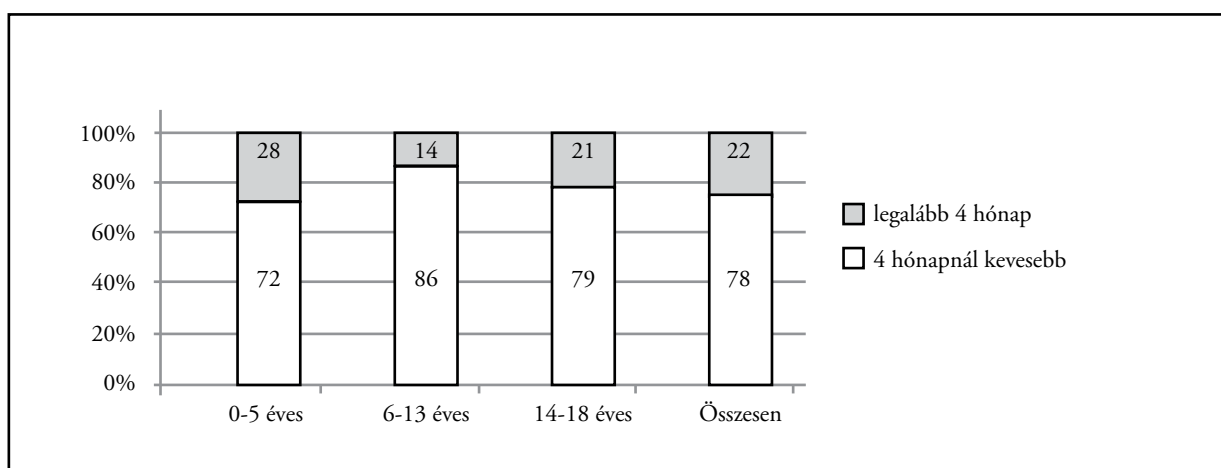
A Tegyesz befogadó otthonaiban 65 fő, az érintettek 20 százaléka, a csecsemőotthonban pedig 80 fő (57%) volt még helyben az év végén. Ennek oka részben az, hogy 2010-ben és 2011-ben az új évezred első tíz éves átlagához képest kiugróan magas beáramlás terhelte a fő befogadó helyeket, és ez valamelyest csökkentette az elhelyezés-ki-gondozás formális mutatóit. A csecsemőotthon esetében pedig az is szerepet játszott, hogy a csecsemőotthon egyúttal állandó gondozási hely is.

A szakellátás kiáramlási adatai következtetni engednek a befogadás fővárosi mechanizmusának kigondozási hatékonyságára. A kiskorúan kikerülők 61 százaléka 1 évnél, 76 százalékuk 2 évnél rövidebb ellátás után került ki az ellátásból. (13. ábra)

A 14. ábra mutatja, hogy a fő befogadó helyek bocsátották ki 2011-ben a kiskorúan kikerültek közel kétharmadát (64%): a Tegyesz befogadó otthonaiból távozott 38, a csecsemőotthonból pedig 26 százalékuk. További 24 százalékuk gyermek- és lakásotthonokból, 12 százalékuk pedig nevelőszülői hálózatokból került ki. (14. ábra)

Közvetve a fő befogadó helyek kibocsátó szerepéről árul el részleteket a 15. ábra azzal a ténnyel, hogy a 2011-ben kiskorúan kikerültek körében az egy évnél rövidebb ellátás 4 hónapig sem tartott az esetek 78 százalékában. Ezen esetek elsöprő többségében a kibocsátás nyilvánvalóan a fő befogadó helyekről történt. (15. ábra)

13. ábra**A 2011-ben kiskorúan kikerültek ellátásban töltött évei (%)**

14. ábra**A 2011-ben kiskorúan kikerültek kibocsátó helyei****15. ábra****A 2011-ben egy évnél rövidebb ellátásból kikerült kiskorúak ellátási ideje (%)**

A befogadás és kigondozás fővárosi mechanizmusának hatékonysága mérhető az ellátotti létszámok alakulásán is. Az ellátottak december 31-i létszámát mutatja a 16. ábra az ezredforduló után rekordévnak számító 2003-tól 2011-ig. (16. ábra)

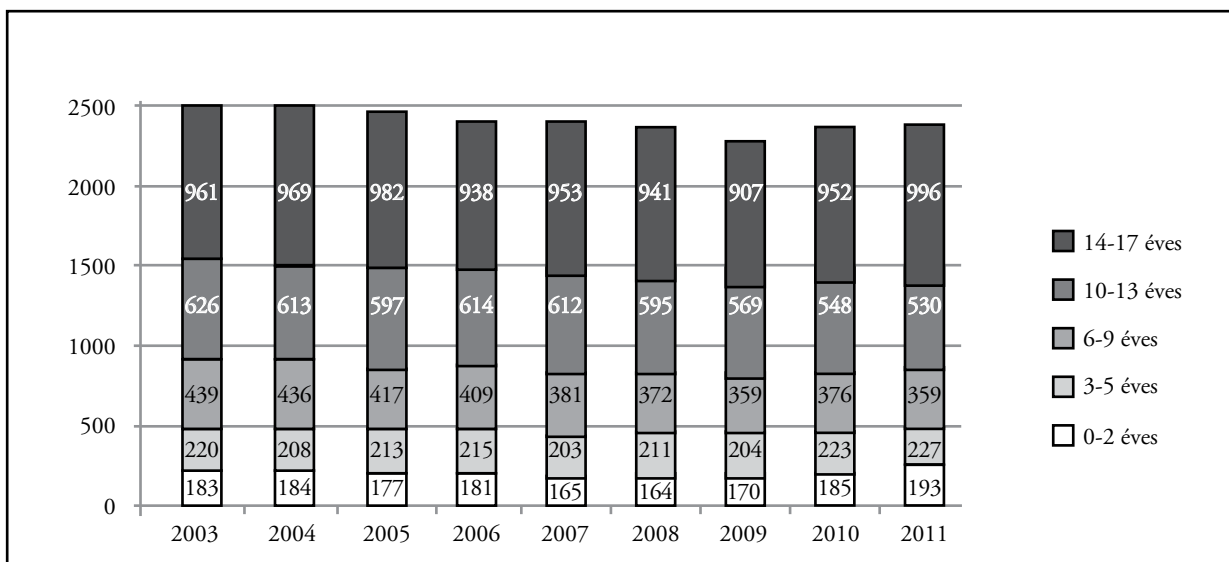
Az ábra tanúsága szerint 2009-ig folyamatosan csökkent a kiskorú ellátottak december 31-i létszáma. Ezt a folyamatot 2010-ben megtörte az elmúlt 15 évben rekordnak számító 692 fős és a 2004-2009-es évek szintjét szintén erősen meghaladó 2011-es beáramlás hatása. 2010 előtt tehát a fővárosi befogadási-kigondozási mechanizmus hatékonysága megakadályozta a kiskorú

ellátottak számának növekedését, sőt, annak 220 fős, 10 százalékos csökkenéséhez vezetett 6 év alatt. 2005 és 2010 között ez a csökkenés 102 fő, bő 4 százalék (4,3%).

Ez annál is jelentősebb fejlemény, mert a hasonló befogadási eljárást fokozatosan felszámoló megyei ellátórendszerekben ezen idő alatt átlagosan több mint 3 százalékkal nőtt a kiskorú ellátottak létszáma. Ez alól csak azok a megyék kivételek, amelyek a legutóbbi évekig megőrizték és rendeltetésszerűen működtették az ideiglenes hatállyal beutaltak befogadásának és kigondozásának a fővárosihoz hasonló mechanizmusát.

16. ábra

Az ellátottak száma december 31-én korcsoportok szerint, 2003–2011 (fő) – főváros

Összefoglalás

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátás legfontosabbnak ítélt sajátosságai közül hármat mutatunk be írásunkban. Az első a szakellátás iránti társadalmi szükséglet, pontosabban fogalmazva a szakellátás igénybevételének jellemzője: az országosan kiemelkedő mértékű, tartós és növekvő kamaszkori beáramlás, amely igen súlyos terhet ró a hazai gyermekvédelemre. A második a nevelőszülői, illetve a gyermek- és lakásotthoni ellátás fővárosi aránya és szerepük a kamaszkori beáramlás nyomásának fogadásában és levezetésében. A harmadik pedig az országosan elsöprő arányban ideiglenes hatállyal beutalt kiskorúak befogadásának és kigondozásának (ma már majdnem egyedüli) fővárosi mechanizmusa, amelynek – a szerzők állítása szerint – komoly szerepe van a szakellátás indokolatlan igénybevételének csökkentésében.

A bemutatott jellemzők áttekintése egyúttal bepillantást enged a hazai gyermekvédelmi szakellátás legfontosabb problémáiba is. Jelen tanulmány azt kívánja a szakmai korrektség messzemenő betartására törekedve biztosítani, hogy az olvasónak módja legyen minél megalapozottabb következtetést levonni a szakellátás fentebb elemzett fővárosi sajátosságaiból a napjainkban aktuális fejlesztési feladatokra vonatkozóan.

A szerzők véleménye szerint a szakellátás jelenlegi fővárosi feltételei elfogadhatók a kamaszkori beáramlás súlyos terhének szakmailag megfelelő kezeléséhez. Az ellátórendszer biztosítja, hogy a nevelőszülői ellátás mentesüljön ettől a terhettől. Az ideiglenes hatállyal beutaltak befogadási, elhelyezési és kigondozási gyakorlata pedig mentesíti a rendszert a szükségtelen igénybevételtől.

A szerzők úgy látják, hogy a hazai gyermekvédelemnek továbbra is számítani kell a kamaszkori beáramlás növekvő nyomásának terhére. Hatékony fogadási és kezelési stratégia nélkül a szakellátás összeomlása fenyeget.

A szerzők mély meggyőződése szerint a hazai gyermekvédelmi szakellátásban kiemelkedően fontos szerepet játszó nevelőszülői ellátást – jelenlegi működési feltételei mellett – messzemenően kívánatos megővni a kamaszkori beáramlás nyomásának terhétől. Ellenkező esetben feltétlenül szükséges a nevelőszülői ellátás működési feltételeinek radikális fejlesztése.

Végezetül, a szerzők meggyőződése, hogy az ideiglenes hatállyal beutalt kiskorúak befogadása és lehetőség szerinti kigondozásuk nagyobb szakmai figyelmet és megértést érdemel, mint amekkorát a hazai szakellátásban érvényesülő közfelfogás hajlandó szentelni nekik.

Jegyzetek

- 1 Javaslat a fővárosi gyermekvédelmi szakellátás koncepciójához. Készült a Fővárosi Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat Módszertani és Elemző Szolgálatában, 2010, kézirat, 38. oldal.
- 2 A konferencián bemutatott és a jelen írásban is közölt statisztikai információ fő forrása a Fővárosi Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat által a Gyvt. előírásai szerint az ellátottakról vezetett Nyilvántartás adatbázis, amelynek adatait a szerzők dolgozták fel az erre a célra készített statisztikai elemző-adatfeldolgozó szoftver segítségével. Ez a 2001-ben készült szoftver illeszkedik a tegyesz-nyilvántartások vezetéséhez ma már minden megyében használatban lévő számítógépes programhoz. A Fővárosi Módszertani Tegyesz kezdetől fogva használja ezt a szoftvert az elemző-adatfeldolgozó munkákban, és számos megyében is hasonlóan használják. A háttéranyag további nagyon fontos részét képezték azok a statisztikai elemzések, amelyek a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatások helyzetére és a hozzájuk kapcsolódó módszertani szükségletek felmérésére a Békés Zoltán és Kiss Máté részvételével folyó kutatás keretében készültek. Az írásban közölt adatok ebből a két forrásból származnak, a szerzők feldolgozásában.
- 3 A konferencia-szekció címe „A gyermekvédelmi szakellátás fővárosi sajátosságai a számok tükrében” volt.
- 4 Sajnos, a fővárosi sajátosságokra vonatkozó összehasonlító elemzés nem támaszkodhat korábbi hasonló elemzések tapasztalatára, ilyen elemzés most először készült. Elvben a fővárosi gyermekvédelmi szakellátás egy a húsz területi szakellátási rendszer közül, amelyben az azonosságok és hasonlóságok dominálnak, és amelyet csak a fővárosi státuszából fakadó néhány külön feladat különböztet meg a megyék szakellátásától. A legnagyobb hiány az, hogy a szakterület nem rendelkezik kielégítő és mértékadó szakmai információval arról, hogy az 1997-ben elfogadott Gyermekvédelmi törvény nyomán létrejött ellátórendszer milyen külső társadalmi-gazdasági, politikai és közigazgatási feltételek közt, milyen társterületi illeszkedésekkel működik, milyen belső működési sajátosságokkal rendelkezik, milyen belső érdekviszonyok jellemzik, az alapvető feladataival kapcsolatos kezeletlen érdekütközések milyen anomáliákat szülnék stb.
- 5 A megyei adatbázisok legalább 2006-tól működnek.
- 6 1993 és 1997 között született. Az elemzésben szereplő gyermekeket és fiatalokat a születési év és a beutalás éve közti különbség alapján soroljuk korcsoportokba, mert az országos statisztikai adatgyűjtés ezt az adatot használja. Az adatok forrása a Fővárosi Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat által vezetett ellátotti Nyilvántartás adatbázisa.
- 7 259 fő 14-18 éves/5 évjárat=51,8, azaz 52 fős évjáratú átlag.
- 8 Azért adunk a 2. ábrától kezdve százalékos adatokat, mert a beáramlás abszolút számai jelentős mértékben változtak az eltelt 21 év alatt a fővárosban is, a megyék együttes adataival való összehasonlítás pedig csak az összes azonos területi beutalt számához viszonyított százalékos arány alapján végezhető el.
- 9 Ennek a hipotetikus állításnak az ellenőrzésével még adósak vagyunk, mind a 90-es, mind a 2001-2004. éves megyei beáramlási adatok kiszámításával, továbbá a megyék közötti különbségek elemzésével.
- 10 Van olyan megye, amelyben a kamaszkori beáramlás aránya 2010-ben már jelentősen meg is haladta a fővárosit. Fejér megyében például már 50 százalék felett volt.
- 11 A bántalmazásra-veszélyeztetésre való hivatkozást minden esetben „vezető” okként kezeltük, ezért minden ilyen esetet az 1. csoportba soroltunk.
- 12 Természetesen nem azt állítjuk, hogy az összes beutalás 30 százalékában (a nagy kamaszok 48, a kisebbek 18 százalékában) indokolatlan volt a beutalás, hanem pusztán azt, hogy a határozatok szövege kétséget hagy efelől.
- 13 Tehát az ebbe, a 3. csoportba sorolt esetekben nem találtunk az első két okcsoportban kiemelt hivatkozást.
- 14 Az alábbiakban bemutatott, az elemzők által létesített 7 különböző okcsoport kizárja egymást, tehát minden beutalt csak ezek egyikébe sorolható. A magasabb sorszámú csoportba sorolt beutaltak határozatában nem találtunk az alacsonyabb sorszámú csoportokat meghatározó hivatkozást.
- 15 Az ide sorolt esetek többsége a családszerkezet olyan elemeire való hivatkozást jelent, amelyek közvetve növelhetik ugyan a gyermek veszélyeztetett helyzetét, közvetlenül azonban nem idézhetik elő azt. Ilyenek: „a szülő egyedülálló”, „a szülő élettársal él”, „a szülő elvált” stb. Ide soroltuk továbbá a családi helyzet „rendezetlenségéről” szóló homályos hivatkozásokat is.
- 16 A Fővárosi Módszertani Tegyesz vezetői 50:50 százalék körülire becsülték a nevelőszülői és a gyermekotthoni ellátás optimális arányát korábbi írásukban: Dr. Radoszav Miklós - Molnár László: Örökbe vagy nevelőszülőkhöz? (széjjegyzet). Kapocs, IV. évf. 3. szám, 2005. június, 31. oldal.
- 17 Fejér és Pest megye kiválasztását éppen az indokolta, hogy a nevelőszülői-gyermekotthoni arány előbbiben 50:50, Pest megyében pedig – a fővárosi aránnyal ellentétesen – 78:22 volt. Fejér megyében nem álltak rendelkezésünkre a 2011. évi adatok, de az eltérés csekély, mert a 2006-2010-es adatokat (2010-ben a november 30-i létszámadatot) közöljük.
- 18 Az 5-12. ábrákban közölt 5 éves átlaglétsszámok arányaikban teljesen hasonló éves létszámadatokat takarnak, tehát az 5 éves átlag jól jellemzi azokat az ellátási formákat, amelyekre vonatkozik.
- 19 A 7. ábra léptéke az 5. és a 6. ábra léptékének ötszöröse, a nevelőszülői hálózatok két csoportjának együttes grafikonja is elférne a 7. ábra legalsó ötödét jelentő 0 és 50 fő közti sorban.
- 20 A 2010. év végi adat dátuma 2010.11.30.
- 21 A nevelésbe vétellel beutalt kiskorúakat – a törvényi előírásnak és az országos gyakorlatnak megfelelően – a beutaló gyámhivatal által kijelölt gondozási hely fogadja be a fővárosban is.
- 22 A 3 éven aluli beutaltak befogadásában tudomásunk szerint országosan egységes gyakorlat érvényesül, a fejezetben elemzett problémák a legalább 3 éves korban beutalt kiskorúak befogadására, elhelyezésére és kigondozására vonatkoznak.
- 23 2006-2010 átlagában az ideiglenes hatállyal beutaltak aránya 83,5% volt.
- 24 Az ideiglenes hatályú beutalás felülvizsgálata után a kikerüléskor, illetve (ellátásban maradó esetében) az év végén.

Farkas Péter

A katolikus egyház társadalmi tanításának alapelvei és gyakorlati alkalmazásuk

A perszonalista szemléletű szociálpolitika, mely se nem individualista, se nem kollektivistista, az etikai alapértékek és alapelvek megalapozásánál az emberi személyből indul ki.¹ Az ember mint személy istenképiségből fakadóan képes arra, hogy értelme segítségével olyan értékeket ismerjen meg, amelyek megfelelnek belső törekvéseinek, a közösség érdekének, és így egyszerre segíti az egyén és a közösség kibontakozását. Az egyház arra indítja a társadalmat, hogy ezeket az értékeket törvényekkel védje, és biztosítsa azokat az alapvető jogokat, amelyek ezek elérhetőségét lehetővé teszik.

A perszonalista, személyközpontú keresztény etika tehát az Isten képmása, és a krisztusi megváltás révén elnyert fogadott fiúságból eredően, a személy méltóságából vezeti le alapértékeit, de alapelveit is.²

A perszonalitásból levezetett négy alapvető érték az igazság, a szabadság, az igazságosság és a szeretet; s a perszonalitásból levezetett további alapelvek a szolidaritás, a szubszidiaritás és a közjó.

Az értékek „megkívánják az alapelvek alkalmazását” és „az értékeknek megfelelő etikusi magatartásformát.”³

Perszonalitás

A kereszténység kulcsfontosságú újítása az ember mivoltának és ezzel együtt az egyén és a közösség viszonyának átértelmezése.

A kereszténység az emberben – minden emberben – Isten élő képmását látja: olyan képmást, aki önmaga egyre mélyebb megismerését Krisztus misztériumában találja meg, és éppen ennek a teljesebb ismeretnek a felfedezésére kap meghívást Krisztus misztériumában, aki a tökéletes képmás, aki Istent és magát az embert nyilatkoztatja ki az ember számára.⁴ Ezekből következnek az ember értékei, méltósága, jogai. Ettől kezdve nem a család, a törzs, a polisz,

a nép vagy az osztály mindenek mércéje és a legnagyobb érték, hanem a személy, aki eredendően szabadságra és önállóságra született.

A személyesség jelentése szabadság és felelősségvállalás.⁵ Az ember nem önmagáért van, és önmagában nem tud kiteljesedni. A személyt, akit a kereszténység szabadnak és autonómnak hirdet, egyúttal társas lénynek is tartja. A személyiség-elv a társadalmi lényként értelmezett embert teszi a társadalmi rend mércéjévé. Az emberi méltóságot csak közösségben lehet megvalósítani és megőrizni.

A személyiség-elv mindenekelőtt azt jelenti, hogy a társadalomnak és intézményrendszerének rendeltetése és célja a személy és nem fordítva.

A társadalmi tanítás⁶ az emberértelmezésnek négy aspektusát emeli ki:

1. Az ember mint személy egyrészt az anyagi természet része, másrészt az eszes szubjektivitás önmagáról való tudatában szellemi életet él.
2. Az ember társas lény. Csak emberek között válik emberré.
3. Erkölcsi alany. Értelmével képes önmagát meghatározni és szabályozni cselekvését. Az erkölcsi döntés szabadsága és egyben felelőssége jellemzi, autonómiára képes.
4. Transzcendens lény. Rákérdez eredetére és élete értelmére. Egzisztenciális istenkereső.

A perszonalizmus hangsúlyozza az ember sérthetetlen méltóságát, sikkra száll elidegeníthetetlen jogaiért, és kiemeli a transzcendenciára való irányultságát.

Az ember személyes léte legmélyebben a dialógusban fejeződik ki, abban, hogy az ember képes párbeszédet folytatni.

Bolberitz Pál a dialógus három fokozatát különbözteti meg: a megértést, a szeretetet és a bizalmat.⁷ A megértés biztosíthatja, hogy az egyén nyitott intellektussal közelítsen a másikhoz a kölcsönös és teljes megértés érdekében. Ehhez érett személyiség kell, aki felismeri, a dialógusban nem veszítem el magamat, mert a másikban, a „te”-ben majd megtalálom magamat.

A dialógus következő fokozata a szeretet, melynek gyökere a szabadságban van. Csak a szabadságban megvalósuló szeretet felel meg a személy igazi méltóságának. Az igazi szeretet ugyanis szabad felek szabad kommunikációja.

A szeretetnek teret a barátság és a házasság biztosít. A barátság feltételez közös érdekeket és közös érdeklődést.

A házasság célja a felbonthatatlanság, a kölcsönös segítség és szeretet, a gyermekáldás vállalása.

A dialógus harmadik fokozata a bizalom, mely feltételezi a kölcsönös megértést és szeretetet. Legbensőbb ügyeimet merem a másik kezébe helyezni abban a tudatban, hogy a másik nem fog visszaélni a bizalommal.

A ma társadalmában az emberi kapcsolatok mind jobban elidegenülnek, elembertelenednek.

A társadalom egyensúlya megkívánja, hogy viszonyaink bensőségebbé váljanak. Ezt segítheti a megértés, a szeretet és a bizalom. Johannes Messner szociáletikus az ember kibontakozását biztosító egzisztenciális célokról ír.⁸ Ezek a célok a következők:

1. Az önfenntartás célja, amelyhez hozzátartozik a testi sérthetlenség és az, hogy a társadalom tiszteletben tartja az alapvető jogokat.
2. Az önmegvalósítás célja, amely azt a törekvést jelenti, hogy az ember pszichikai és lelki képességeit a legteljesebb mértékben kibontakoztassa.
3. A tapasztalat és az ismeretek bővítésének célja, amely az értékekben való gazdagodást jelenti.
4. A szeretetben való kiteljesedés célja, amely a barátságban, a házasságban valósul meg a legteljesebb módon.
5. Az emberi jólétből való részesedés célja, amely magában foglalja a lelki és anyagi értékeket.
6. A közjó célja, amely magában foglalja a béke és a rend fenntartását, a társadalom anyagi és kulturális értékeiből való részesedést, továbbá az ismeretek és a magántulajdon megszerzését.
7. Végül a környező világ megismerésének célja, amely magában foglalja az ember sajátos helyzetének megismerését a világban és az Isten által teremtett világ tiszteletét.

A természetes erkölcsi törvény (lex naturalis) az értelem fényét jelenti, amelynek segítségével a „természetéből” kiindulva az ember értékeket, célokat fogalmaz meg, így képes arra, hogy jót cselekedjen.⁹ Szoros kapcsolatban van az emberi jogokkal.

A természetes erkölcsi törvény értékeket állít, az ember alapvető jogai pedig biztosítják ezeket az értékeket, illetve kötelezik az embert ezek tiszteletben tartására.

1963-ban XXIII. János a Pacem in terris kezdetű szociális enciklikájában összegezte az emberi jogokat. Az enciklikát az emberi jogok egyházi „Magna Chartájának” tartják.¹⁰

Az ember alapvető jogait később olyan fontos egyházi dokumentumok rögzítették, mint a II. Vatikáni Zsinat Gaudium et Spes kezdetű konstitúciója az egyház és a mai világ viszonyáról (1965).¹¹

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia tanítását e tárgyban az Igazságosabb és testvériesebb világot című körlevele (1996) 24. pontja¹² rögzíti:

„A személy tisztelete, az emberi méltóság kijár minden embernek, bármennyire elesett réteghöz tartozzon is, függetlenül attól, hogy az elesettség forrása a fizikai erő fogyatkozása, vagy a gazdasági és politikai hatalomnélküliség, a hajléktalanság vagy éppen az illetőnek erkölcsi fogyatékosága és bűnei. Az Egyház kiáll a kitaszítottakért, a sehová sem tartozókért, sikra száll minden diszkrimináció ellen az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében.”

A személy-elv változatlan a társadalmi tanítás egész történetében.¹³

Változások ott láthatóak, hogy mikor, mivel szemben került erre az elvre a hangsúly. A korai szakaszban az ipari fejlődés közösségromboló hatása áll a háttérben. Később kritika tárgya, hogy a szocialista-kommunista elképzelések a társadalom érdekeiről és fejlődéséről beszélve elhanyagolják a személy és a közvetlen közösségek érdekvédelmét. Az újabb dokumentumok egyike-másika gondosan elhatárolja magát mind a szocialista, mind a kapitalista országok gyakorlatától.

Az elmúlt évtizedekben a személyiség-elv a közjó elvének „párba állításával” vezetett alapvetően új látásmódhoz.¹⁴ Ha a két elvet elválaszthatatlannak és csak egymás függvényében minősítjük értelmezhetőnek, akkor a személyiségközpontúság a társadalmiságon belülre kerül, és az ott megvalósítandó emberi jogokat és szabadságot jelenti.

A személyiség és közösségiség védelmének egyik legkiemeltebb területe a házasság és a család.

A Gaudium et Spes konstitúció¹⁵ ezzel kapcsolatban a következőket rögzíti:

„A személy, valamint az emberi társadalom és a keresztény közösség java szorosan összefügg a házastársi és családi közösség jó helyzetével.”(GS47)

„Az emberi élet továbbadásának és felnevelésének feladatában, amit az őket illető küldetésnek kell tekinteni, a házastársak tudják, hogy ők a teremtő Isten szeretetének munkatársai és értelmezői.” (GS50)

Az emberi személy méltósága alapozza meg a keresztény társadalmi tanítás többi alapelvét és alapvető értékeit. Ezeknek mintegy fundamentuma, szegletköve.

Az emberi méltóság tiszteletét kell szolgálnia az alapelveknek és alapértékeknek. Mindezt így foglalja össze számunkra a társadalmi tanítás:¹⁶

„Igazságos társadalom csak az emberi személy transzcendens méltóságának tiszteletben tartása mellett valósítható meg. A társadalom végcélját az ember jelenti, akiért létrejött: a társadalmi rendnek és fejlődésének tehát mindig a személy javára kell irányulnia, ugyanis a dolgok rendjét kell a személyek rendjéhez szabni, nem pedig fordítva...” (132. pont)

„Az emberi személy semmilyen körülmények között nem válhat eszközzé saját fejlődésén kívüli célok érdekében; ez a fejlődés egyedül Istenben és üdvösségtervében nyerheti el teljes fogalmának megfelelő kibontakozását, ugyanis az ember benső világát tekintve túllép a világegyetemen, és ő az egyetlen teremtmény, akit Isten önmagáért akart.” (133. pont)

A közjó

Az ember közösségi természetének megfelelően az egyén java szükségképpen kapcsolatban áll a közjával. Senki sem sziget.

A közjó alapelve – amelyhez a társadalmi élet minden elemének igazodnia kell avégből, hogy elnyerje teljes értelmét – valamenyny személy méltóságából, egyszeri voltából és egyenlőségéből ered.¹⁷

A közjó érdekében tehát törekedni kell „azoknak a társadalmi feltételeknek az összességére, amelyek mind a csoportoknak, mind az egyes tagoknak lehetővé teszik, hogy teljesebben és könnyebben elérjék tökéletességüket.”¹⁸

A közjó nem egyszerűen a társadalom minden egyes tagját megillető részleges javak összessége. Mivel mindenkié együtt és különkülön, s az is marad, a közjó: közös dolog lévén oszthatatlan; csak együtt érhető el, növelhető, őrizhető a jövőben is.¹⁹

Ahogy az egyén erkölcsi cselekvése jó tettekben valósul meg, úgy a társadalmi cselekvés a közjó megvalósításában válik érzékelhetővé. Következésképpen a közjó az erkölcsi jó társadalmi, közösségi dimenziójaként fogható fel.

A közjó három lényeges elemet foglal magában. Először is feltételezi a személy tiszteletét, úgy ahogy az van. A közjó nevében a közhatalomnak tiszteletben kell tartani az emberi személy alapvető és megmásíthatatlan jogait. A társadalom köteles megengedni, hogy hivatását megvalósítsa. Különböző is a közjó a természetes szabadság gyakorlásának feltételeiben áll fenn, amelyek elengedhetetlenek az emberi hivatás teljes kibontakozásához. „Tehát: jog a lelkiismeret rendjének követéséhez, jog a magánélet sérthetlenségének biztosításához és az igazi szabadsághoz, beleértve a vallásgyakorlás területét is.”²⁰

Másodszor: a közjó megköveteli a helyes társadalmi rendet és a szervezetek kibontakozását. A fejlődés az összes társadalmi kötelezettség foglalta. Igaz, hogy a hatalom önkényessé is válhat a közjó nevében az egyes csoportok érdekei szerint. A hatalomnak lehetővé kell tenni mindenki számára mindazt, ami a tényleges emberi életformához hozzátartozik: a táplálékot, a ruházatot, az egészséget, a munkát, a nevelést, a kultúrát, a megfelelő tájékoztatást, a családalapítás lehetőségét stb.²¹

És végül: a közjó magában foglalja a békét, vagyis az igazságos rend állandóságát és biztonságát.²² Feltételezi, hogy a hatalom biztosítja – tisztességes eszközökkel – mind a társadalom, mind tagjainak biztonságát. Ezen alapul a jogos ön- és közösségvédelem.

Ha minden emberi közösség birtokol is olyan közjót, amely lehetővé teszi, hogy magát annak ismerje el, ami lenni akar, annak legteljesebb megvalósulása mégis politikai közösségekben érhető el. A politikai közösség, az állam feladata, hogy megvédje és előmozdítsa a polgári társadalom, az állampolgárok és a közbülső testületek javát.

A közjó mindenkor az egyén előrehaladására irányul. „A dolgok rendjét mindig a személyek rendjének kell alávetni és nem fordítva. Ennek a rendnek az alapja az igazság, amit az igazságosság épít és a szeretet élte.”²³

A közjó fogalmát a nyugati társadalomfilozófia Arisztotelész tanítására vezeti vissza.²⁴ A filozófus szerint minden tudományok és mesterségek végső célja a jó, a politikában pedig „jó az igazság, ami a közösségre hasznos”. (Politika)

Aquinói Szent Tamás szerint az emberiség számára a legfőbb jó az, amit Isten kíván a számára. Az ember a közösség javát (bonum commune) akkor szolgálja, ha Isten akaratához igazodik.

Az Egyház társadalmi tanításában a szabadság és felelősség, az igazságosság és szolidaritás értékei teremtenek egyensúlyt az egyén és a közösség között, aminek hatására az ember felszabadul a testi és szellemi létfeltételeit gátló hatások alól. Ezt a fejlődésre nyitott harmonikus állapotot nevezi a katolikus társadalmi tanítás közjóknak.

A közjó definícióját XXIII. János pápa a következőképpen adta meg: „az államok vezetőinek világosan tisztázniuk kell a közjó helyes fogalmát, ami magában foglalja a társadalmi élet azon feltételeinek az összességét, melyek révén az egyének teljesebben és akadálytalanabban képesek tökéletesedésük felé haladni.”²⁵

A közjó kötelezettséget ró a társadalom minden tagjára és senki sem vonhatja ki magát alól, hogy képességeinek megfelelően annak megvalósításáért és kibontakozásáért munkálkodjon. Mindenki felelős a közjóért. Ugyanakkor mindenkinek megvan az a joga is, hogy a közjó keresése nyomán kialakuló társadalmi életkörülmények haszonélvezője legyen.²⁶

A közösség és egyén viszonya sajátos dinamikát hordoz. A közösség érdeke (java) megelőzi az egyének érdekét (javát), ha azonos értékről van szó.

A közösség és az egyén különböző értékei esetén a személy elsőbbséget élvez a közösséggel szemben.²⁷

A személy méltósága fölül áll mindennek, jogai és kötelességei egyetemesek és sérthetetlenek.²⁸

Az egyház társadalmi tanítása szerint a politika „okos fáradozás a közjó érdekében.”²⁹ A politikának be kell mutatnia a társadalom által kitűzött célok értékét, meg kell teremtenie a feltételeket, amelyek által a kitűzött célok megvalósulhatnak.

Végül a politikának fontos szerepe van a társadalom konkrét problémáinak megvalósulásában, tehát a cselekvés által is.

A közjó elérése iránti felelősség az egyes személyeken túl az államra is vonatkozik, mivel a politikai tekintély létének értelme a közjó. A társadalmi élet végcélja a történelmileg megvalósítható közjó.

A hatalom akkor működik törvényesen, ha annak szenteli magát, hogy az állam közjavát előmozdítsa. Ennek eléréséhez erkölcsileg megengedhető eszközöket használhat. A politikai hatalmat az erkölcsi renden belül kell gyakorolni és biztosítani kell a szabadság gyakorlásának feltételeit.

A közjó biztosítása érdekében minden ország kormányának sajátos feladata, hogy a különböző részérdekeket összhangba hozza az igazságosság alapján.³⁰ A közhatalom egyik leginkább összetett funkciója a csoportok és egyének részérdekeinek korrekt összebékítése.

A demokratikus államban, ahol a döntéseket rendszerint a közakarattal választott képviselők hozzák többségi alapon, a kormányzatra az a köteletség is hárul, hogy országuk közjavát ne csupán a többség által meghatározott irány alapján szabják meg, hanem legyenek tekintettel a civil közösség minden tagjának tényleges javára, ideértve a kisebbségi helyzetben élőket is.³¹

Összegzően a közjóról megállapíthatjuk, hogy három lényeges elemet foglal magában: az alapvető személyi jogok és lelki javak fejlődését és felvirágoztatását; a csoportoknak és a csoportok tagjainak biztonságát és békéjét.³²

Az emberi méltósághoz hozzátartozik a közjó előmozdítása. Mindenkinek kötelessége azon dolgozni, hogy létrehozza és fenntartsa azokat az intézményeket, melyek legjobban szolgálják az emberi életfeltételeket.

A szolidaritás

A szolidaritás elvében különleges jelentőséget kap az emberi személyek lényegileg közös természete, a méltóság és az emberi jogok minden emberre vonatkozó egyenlősége.³³

A szolidaritás általánosan annak felismerését jelenti, hogy az ember a másik embertől függ, a másik nélkül nem élhet, nem fejlődhet és nem lehet igazán boldog. Az egyház tanítása szerint a szolidaritás a társadalomban megnyilvánuló olyan jóakarat, törekvés, amely minden ember javára irányul.

A szolidaritás tehát „nem valami érzelmi számalom és bizonytalan irgalmasság, vagy felületes részvét annyi szenvedő ember iránt, hanem ellenkezőleg: eltökélt akarat, állandó gondoskodás a közjóért, azaz mindenkiért külön-külön és összességében, mert mindnyájan felelősek vagyunk.”³⁴

A keresztény társadalmi tanítás az ember társadalmi természetét egyszerre tartja ténynek és normatív követelménynek.³⁵

Az ember arra hivatott, hogy mások javára legyen, hogy mások emberi életét és boldogságát

elősegítse, és pedig mind közvetlen személyes kapcsolatokban, mind szervezett és intézményes módon.

A keresztény erkölcs szerint a szükségét szenvedőnek segíteni kell. Erre a követelményre épült az európai civilizációban központi szerepet betöltő szociális felelősségvállalás gondolata.

A szolidaritás-fogalom társadalometikai jelentésének meghatározásához két megkülönböztetésre kell ügyelni, különbséget kell tenni

- egyrészt az igazságosság és a boldog élet síkján;
- másrészt a társadalometikai és individuál-etikai szemlélet között.³⁶

E megkülönböztetés azért szükséges, mert a köznapi szóhasználat hajlamos arra, hogy elhanyagolja a szolidaritásnak a társadalmi igazságossággal kapcsolatos társadalometikai jelentőségét, illetve összekeverje az önkéntes karitatív segítőkészséggel és szubjektív együttérzéssel.

A szolidaritás az igazságosság síkján emberjogilag megalapozott, a jogrendben szabályozott jogkötelezettség a társadalom tagjai között.

Emellett egyéneknél fontos a szeretetből fakadó önkéntes segítségnyújtás kötelessége, mely megalapozza a boldog életet.

Habermas szerint „társadalomintegráló erejét a jog végső soron a társadalmi szolidaritás forrásaiból meríti.”³⁷

A szolidaritás az ember és a közösség létalapja. A társadalmi tanítás szolidaritásról szóló üzenete nyilvánvalóvá teszi, hogy a szolidaritás és a közjó között, a szolidaritás és a javak egyetemes rendeltetése között, a szolidaritás és az emberek, népek egyenlősége között, valamint a szolidaritás és a béke között szoros kapcsolat van.³⁸

A szolidaritás elve azt is magával hozta, hogy korunk embere egyre inkább tudatában kell legyen kötelességének azzal a közösséggel szemben, amelybe szorosan beletartozik: adósa ugyanis ennek a közösségnek az emberi életet élhetővé tevő létfeltételekért, mint amelyek oszthatatlan és szétszakíthatatlan közös kultúrából, tudományos és technikai tudásból, anyagi és nem anyagi javakból önálló örökséget alkotnak – mindabból tehát, amit az ember létrehoz.³⁹

Hasonló adósságot kell lássunk a társadalmi cselekvés olyan megnyilvánulásaiban, amelyek arra irányulnak, hogy az ember előrehaladása ne szűnjék meg, hogy útja nyitva maradjon a jelenlegi és jövő generációk előtt is, akik mind és együttesen hivatottak szolidáris módon osztozni ugyanabban az ajándékban.

Király Dorota

Szubszidiaritás

Az alapelv szerint a társadalom csak úgy nyújthat segítséget a rászoruló közösség vagy az egyén számára, hogy figyelembe veszi annak önállóságát, szabadságát, egyéni érdekeit, és nem használja fel azt „magasabb” társadalmi célok érdekében.

„Civitas propter cives, non cives propter civitatem.”⁴⁰ (A társadalom van az egyénért, és nem az egyén a társadaloméért.)

A szubszidiaritás alapelvét az egyházon belül először a „Quadragesimo anno” (1931) kezdetű enciklika fogalmazta meg a következő módon: „...amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, azt egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlen, súlyos bűn, és a társadalom rendjének felforgatása. A társadalomnak ugyanis lényegénél és a benne rejlő képességeinél fogva segíteni (szubszidiálni) kell a társadalom egyes részeit, de sohasem szabad azokat bomlasztani vagy bekebelezni azokat.”⁴¹

Az elv lényege Arisztotelésznek Platón ideális államával szembeni kritikájára épül.⁴²

Arisztotelész bírálja az állam túlzó egységsítésére irányuló törekvéseit, hiszen az állam lényege szerint pluralitás. A túlzott egységsítés nem csupán az igazságosság, hanem az okosság ellen is vét.

Arisztotelész tanítását Aquinói Szent Tamás is átveszi, aki a magántulajdon indoklására alkalmazza.⁴³

Az elnevezés a latin subsidium (= segítség, támasz, tartalék, menedék) szóból származik, tehát lényegében a kíségetés elvéről van szó.

Amit az egyén, vagy a család nem képes elérni, abban az alacsonyabb szervezetségű közösség, például a helyi önkormányzat köteles segíteni, illetve amit ezek a kisebb csoportok, önkormányzatok, autonómiák nem képesek elvállalni, azt a magasabb szervezetségű közösség, többnyire az állam köteles magára vállalni. Ez tehát egy decentralizáló törekvés, amiben nagy szerepe van az egyéni kezdeményezésnek és a kisebb helyi közösségeknek. Felfoghatjuk ezt az elvet az állam önkormányzatának (szemben akár a diktatórikus, akár a jóléti „atyáskodással”, melyben az állam a domináns szereplő), ugyanakkor látható, hogy az állam szerepe nem semmisül meg, mintegy védőhálóként jelen marad a társadalompolitikában.

A szubsziaritás elve is az emberi személy keresztény felfogásából származik. A személy egyrészt egyén, aki nem rendelhető alá egy személytelen felépítménynek (hiszen a cél az ember és nem a felépítmény); ugyanakkor a személy közösségi lény is, aki nem tagadhatja meg a felelősséget felebarátai, embertársai iránt.

E megfontolás alapján a szubsziaritás elvét természet törvényi eredetűnek tekinthetjük.

A szó maga XI. Pius pápa Quadragesimo Anno enciklikájában fordul elő először, de gyökerei ott vannak már a Rerum Novarumban, mely már az individualista (államtalanító) kapitalizmus és a kollektivistá (államosító) marxizmus harcának XIX. század végi eszkalációjában próbált kivezető utat mutatni.

A Quadragesimo Anno születése idején, 1931-ben már a sztálinizmus és a hitlerizmus jelentették azt a két ideológiát, amelyek az államnak totalitárius szerepet tulajdonítottak. XI. Pius pápa ezekkel az ideológiákkal szembefordulva állította, hogy az állam nem léptethető az ember helyébe, mert abból önkény születik.

A szubsziaritás elve egyfajta „keskeny út” az individualizmus és a kollektivizmus között. Szembesíti a személyt saját önállóságával, saját sorsáért viselt felelősségével, ám szembesíti őt a közösség iránti felelősséggel, az embertársaiért, a közjóért viselt felelősségével is.

Az alapelv gyakorlati alkalmazásának néhány területe

Globalitás – lokalitás – helyi társadalom

Korunk meghatározó tendenciája a globalizálódás, amely egyrészt jelenti a technológia viharos gyorsaságú fejlődését, másrészt a transznacionális vállalatok és a pénz szerepének korábban sohasem tapasztalt felfutását. Az országok fejlődésének kulcskérdésévé vált a világgazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodás.

A globalitás korában a lokalitás megteremti az embercsoportok identitása, kulturális sokszínűsége, közösségei és kapcsolatai megőrzése és védelme érdekében tett erőfeszítések lehetőségét.

A helyi társadalom nem csak védelmet nyújt egy-egy település polgárainak ahhoz, hogy megőrizhessék értékeiket, s közösségeiket, hanem szerves része a polgárosodás és a demokratizálódás

folyamatának – ugyanis az állampolgár elsősorban lakóhelyének társadalmában sajátíthatja el a polgári értékeket, szocializálhatja a demokrácia játékszabályait.⁴⁴

A közösség identitást ad és szellemi védelmet. A közösségfejlesztés egyrészt szelíd technika az elérhető lehetőségek, a szükséges képességek és a toleráns együttműködési készség fejlesztésére. Másrészt alkalmazható eljárás arra, hogy a lakóközösség meghatározott együttműködési hajlamot és valóságos együttműködést szorgalmazzon. Harmadrészt pedig alkalmas arra, hogy a település fejlesztésének motorja, kiindulópontja legyen. Ez már abból is egyszerűen érthető, hogy sok helyütt nincs is más erőforrás, mint a helyben élő ember.⁴⁵

Mindehhez a szellemi alapot a szubsziaritás elmélete nyújtja.

Európai Unió – regionalizmus – hazai realitások

Az Európai Unióban kiemelt szerepe van a regionális politikának, a költségvetés csaknem harmada jut erre a területre. A politika létalapját az egyes országok és régiók között fennálló jelentős fejlettségbeli különbségek jelentik.

A területfejlesztésnek hozzá kell járulnia az elmaradott térségek felzárkóztatásához, a munkanélküliség mérsékléséhez, az innováció feltételeinek javításához és a fenntartható fejlődés érvényesüléséhez.⁴⁶

A régió fogalmát Bourdieu az identitás fogalmával társítva, szociológiai jelenségként kezeli.⁴⁷

A regionalizmust olyan törekvésnek fogjuk fel az európai politikában, melynek az a célja, hogy az egyén és a közösség, az egyén és a területi egységek között mind szervezettebb viszony alakuljon ki. Ennek a gondolatnak leginkább a kulturális régió felel meg, amely a közös szokások és hagyományok által kialakított körzet. Ez a meghatározás oldaná a határon túli magyar térségek sokrétű problémáit is. A regionalizmusnak fontos multiplikátor hatása, illetve konfliktuscökkentő szerepe lehet a térségben igen érzékeny országhatár-kérdések és kisebbségi/etnikai problémák kezelése terén.

„Közösségek közössége”

A „községek közössége” a pluralista társadalom. A modell a keresztény emberképre épül. Eszerint az ember nem elszigetelt egyén, s nem csupán egy szélesebb társadalmi tömeg alkotóeleme, hanem egyszeri, megismételhetetlen, szabad és felelős lény,

akinek saját szellemisége van, s állandó kapcsolatban él embertársaival és Istennel.⁴⁸

A fenti tételből két fontos következmény fakad. Elsősorban biztosítani kell a személyiség kibontakozásának feltételeit és lehető legnagyobb részvételét a társadalom életében, amelyben az egyénnek megvan a lehetősége vállalni saját felelősségét embertársai, s az őt körülvevő világgal szemben.

Másodsorban el kell utasítani a totalitárius állam minden formáját, hiszen az le akarja igázni, s ellenőrzése alatt akarja tartani az egész társadalmat. Ez éles ellentmondásban van azzal a keresztény elvvel, amely elveti a földi dolgok abszolutizálását. A keresztény-pluralista társadalom modelljének két alapelve van: a természetes társadalmi csoportok elve és a szubszidiaritásé.

A természetes társadalmi csoportok az egyén és az állam között elhelyezkedő közösségek: a család, az egyesületek, egyházközségek, a helyi közösségek, régiók stb.

Az állam nem azonos a társadalommal. A társadalmat éppen a fent említett természetes közösségek alkotják; az állam csupán egyike a társadalmon belül létező szervezeti formáknak, és sohasem gyűrheti maga alá a társadalmat.

A civil társadalom érdekérvényesítő képessége a hazai pártokráciában még korlátozott. Pedig minél sűrűbb a civil társadalom hálója, annál stabilabb a demokrácia. A civil társadalom fejlettsége a demokratikus politikai kultúra fokmérője.

„Az, aki irgalmasságot cselekedett vele”

A gátlástalan piaci liberalizmus, a különféle diszkriminációk, a szociális lelkiismeret hiánya vezet oda, hogy az anyagi gyarapodás világméretű tényei, a technikai civilizáció hallatlan eredményei ellenére a gazdagok egyre gazdagabbak, a szegények egyre szegényebbek lesznek.⁴⁹

Bizonyossá vált, hogy a szabadság és igazságosság dilemmája hamis szembeállításon alapul. Az emberi méltóságot alapvető értéknek tekintő keresztény hit által kínált morális megújulás és megértés jegyében, a szociális piacgazdaság, a társadalmi demokratizmus és a világméretű szolidaritás együtt lehetnek megalapozói világunk kiegyensúlyozott fejlődésének.

A társadalmi béke alapja a társadalmi igazságosság. Az igazságosság olyan erény, amely arányosan rendezi Isten és ember, továbbá ember és ember között a helyes viszonyt.

Ma ki számít szegénynek? Korunkban szegénynek, kiszolgáltatottnak tekinthetők a hajléktalanok, munkanélküliek, menekültek, szenvedélybetegek, pszichiátriai kezelés alatt állók, a fizikai és szexuális erőszak áldozatai és a romák. Napjaink nagy tragédiája, hogy hazánkban a gyerekek a legszegényebbek!

A szegénység problémáinak csökkentésében az állam mellett szerepet kell vállaljanak az önkormányzatok, a civil társadalom és a történelmi egyházak is. A közölt példák igazolják, hogy a szubszidiaritás elve a társadalmi autonómia alapja, valamint nélkülözhetetlen mozzanata a modern demokratikus jogállamiságnak és önkormányzatiságnak is.

Sőt, nem járunk messze az igazságtól, amikor a szabályozott piacgazdaság és a szociális jóléti állam eszméjét is a szubszidiaritás kategóriája segítségével értelmezzük. Úgy vélem, hogy a szubszidiaritás elve szerint kialakítható és fenntartható egy társadalmi közmegegyezésre számot tartó morális értékrend, valamint esély nyílik arra is, hogy a szabad személyes mobilitás mindenki számára biztosítható legyen.

Az egyház szociális tevékenysége hazánkban

Az egyház számára a szociális gondoskodás természetes, hiszen a Biblia szerint a legnagyobb erény a szeretet. Minden a szeretetért van, mert az teszi az ember életét széppé, tartalmassá. Isten eredendő és egyetemes szeretete teremtménye, az ember iránt mindannyiunkat arra kötelez, hogy elfogadó, megértő és türelmes szeretettel viseltessünk embertársaink iránt. Éppen úgy, ahogyan az irgalmas samaritanus tette. Jézus szava pedig így hangzik: „Menj és tégy te is hasonlóképpen.”

A betegápolás és a kórház intézménye az egyház nevéhez fűződik. A 325-ös Niceai Zsinat már kezdeményezte az intézményesített betegápolást.⁵⁰ A középkorban a beteg- és szegénygondozást elsősorban az egyházi rendek végezték. Szent István törvényei rendelkeztek az özvegyek és árvák védelméről.⁵¹ A kereszténység megerősödésével hazánkban is kialakult a karitás elvein és gyakorlatán alapuló szegényvédelem.

A XVIII. század során árvaházakat alapítottak. 1856-ban Szabóky Adolf piarista atya hazánkban megalapította az első Kolping Katolikus

Legényegyletet. (Az alapító gyűlésen maga Kolping Adolf is jelen volt.) A magyar Legényegyletek célja a munkásfiatalok vallásos, családi, hazafias nevelése és szakképzése volt.⁵²

A két világháború között az irodalom egy része felfigyelt a parasztság, a földnélküli zsellérek és az uradalmi cselédek helyzetére. Szabó Dezső, Illyés Gyula, Kerék Mihály, Matolcsy Mátyás, Szabó Zoltán stb. hatása lelkes fiatalokból álló reformtársulásokban mutatkozott meg (Bartha Miklós Társulat, Nemzetpolitikai Társaság, Széchenyi Szövetség stb.)⁵³

Ami az egyházat illeti, a főpapság magatartását mind katolikus, mind protestáns részről meghatározta nyágbirtokos mivolta.

Azonban Prohászka Ottokár már 1898-ban az egyházi birtokok szerint „tarthatatlan és egészségtelen” viszonyainak rendezését sürgette. 1916-ban egy általános demokratikus földreformjavaslattal állt elő, de süket fülekre talált.

1935 őszén indította el a jezsuita Kerkai Jenő két lelkes munkatársával, Farkas Györggyel és Ugrin Józseffel a Katolikus Agrárfűségi Legényegyletek Országos Testületét (KALOT).

Tagjai számát fénykorában 500 ezer főre becsülték, 100 hivatásos munkatárssal, 20 népfőiskolával és egy teljesen új telepessaluvall.

A Quadragesimo Anno hatására alapították meg az Egyházközségi Munkás Szakosztá-

lyokat (EMSZO). Az EMSZO programját Varga László atya fogalmazta meg. (Magyar Cél címmel jelent meg kötete, mely a Quadragesimo Anno tanítását a magyar viszonyokra alkalmazta).⁵⁴

Szegedi kezdeményezésre 1939-ben megalakult a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, amelynek főtitkára Vida István lett. Három tagozatban szerveződött, mint az agrár, ipari és az értelmiségi dolgozók érdekképviselete.

A KALOT-tal párhuzamosan működött a KALÁSZ (Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége) a falusi és dolgozó lányok és nők szervezete Salkaházi Sára szociális testvér vezetésével, aki 1944-ben az életét áldozta fel az üldözött zsidók mentésében.⁵⁵

1946-ban megkezdődött a keresztény szervezetek felszámolása, 1949-től volt vezetőiket letartóztatták vagy az ország elhagyására kényszerítették.

Magyarországon 1948-ban 1205 népiskolában, 1706 általános, 87 polgári iskolában, 52 gimnáziumban, 32 tanítóképzőben, azaz mindösszesen 3148 oktatási intézményben 9092 tanító és 3597 tanár tanított. 436 405 tanulót neveltek szerzeteseink, 38 árvaházat és gyermekotthont, 52 szeretetházat és aggok otthonát tartottak fenn.⁵⁶

A 21 férfirendből 6, a 43 női rendből pedig 29 foglalkozott hazánkban betegápolással 79

kórházban. Ezek megszüntetése nagy kárt okozott. Az 1950-es egyezménytől kezdve csak 4 szerzetesiskola maradt meg, és 5 egykori rendházban ápolhattak idős beteg szerzeteseket.

Az 1931-ben alapított Karitászmunkája 1950-től szünetelt. 1991-ben alapították újra. Mára 650 plébánián működik újra karitászcsoporthoz, melyekben kb. 7000 önkéntes foglalkozik a rászorulóknak a segítségnyújtásával és betegápolással.

69 szociális otthon, mintegy 20 öregek napközi otthonát, 1 vakok iskoláját és otthonát, 1 hallássérültek otthonát, 1 napköziotthonát és foglalkoztatást értelmi fogyatékosoknak, 1 átmeneti szállót, 2 anya-gyermekotthonát, 1 autista segítőközponthoz és integrált intézményt működtet a hazai Karitászmunka. Emellett fenntartanak 3 kórházat, s egyebek között 6 RÉV-Szenvedélybetegsegítő Szolgálatot, Betánia Lelkigondozót és egy ingyen hívható Caritas Lelkiségi Telefonszolgálatot.

A hazai Karitászmunka segítséget nyújtott a Haiti fővárosában 10 ezer ember halálát okozó földrengés pusztításainak rendbehozatalában, támogatást juttatott el a térségbe. 2010-ben a tiszai árvíz károsult családjainak nyújtott segítséget 14 településen. 2010 őszén pedig, a vörösiszap-katasztrófát követően 1000 önkéntesen vett részt a kármentesítési munkálatokban.⁵⁷

XVI. Benedek pápa *Deus caritas est* kezdetű enciklikájában írja: „Az Egyház Isten családja a világban. Ebben a családban nem lehet szükségét szenvedő. Ugyanakkor a caritas-agape felülmúlja az Egyház határait: az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszéd a mérce, mely a szeretet egyetemességét mutatja; a szeretetét, mely a rászoruló felé fordul, akivel az ember „véletlenül” (vö. Lk 10,31) találkozik, bárki legyen az. A szeretet parancsának ezen egyetemességét tiszteletben tartva van sajátosan egyházi feladata is – az a feladat, hogy az Egyházban, mint egy családban, egyetlen gyermek sem szenvedhet ínséget.”

Ebben az értelemben érvényes a Galata-levél részlete: „Amíg tehát időnk van, tegyünk jót mindenkivel, de különösen hittestvéreinkkel.” (Gal 6,10)⁵⁸

Irodalom

Anzenbacher, Arno (2001): *Keresztény társadalometika*. Budapest, Szent István Társulat

Aquinói Szent Tamás (1996-98): *Summa teologiae* I-II. (II. II.662.), Budapest, Gondolat Kiadó

Arisztotelész (1987): *Politika* II. (12606-12626.), Budapest, Európa Kiadó

Beke Pál (2001): *Méltóságkereső*, Budapest, EPL Kiadó

XVI. Benedek Pápa (2005): *Deus caritas est* kezdetű enciklika, Budapest, Szent István Társulat

Beran Ferenc – Lenhardt Vilmos (2003): *Az Egyház társadalmi tanítása*, Budapest, Szent István Társulat

Bolberitz Pál (2002): *A keresztény bölcsélet alapjai*, Budapest, Jel Kiadó

Bourdieu, Pierre: *Az identitás és a reprezentáció*, Szociológiai szemle, 1989/2.

Böhm Antal (2003): *Helyi társadalom, önkormányzatok, településfejlesztés*, Budapest, Agroinform Kiadó

Dr. Cserháti József – Dr. Fábián Árpád (szerk.) (1975): *II. Vatikáni Zsinat tanítása*, Dokumentumok, Budapest, Szent István Társulat

Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma [ETTK] (2007), Budapest, Szent István Társulat /Szent István Kézírókönyvek/

Farkas Péter (2005): *Egymásba kapaszkodva*, Budapest, L'Harmattan Kiadó

Farkas Péter: Szegénység, kirekesztettség – keresztény válaszok, *Távlatok*, 2004. Húsvéti szám

Habermas, Jürgen (1992): *Faktizitat und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechts*

Höffner, Joseph (2002): *Keresztény társadalmi tanítás*, Budapest, Szent István Társulat

Igazságosabb és testvériesebb világot, MKPK (1996), Budapest, Szent István Társulat

II. János Pál pápa (1991): *Centesimus annus*, Budapest, Szent István Társulat

II. János Pál pápa (1981): *Laborem exercens*, Budapest, Szent István Társulat

II. János Pál pápa (1988): *Sollicitudo rei socialis* kezdetű körlevele, Budapest, Szent István Társulat

- Katolikus Egyház Katekizmus (1994): Budapest, Szent István Társulat
- Mesner, Johannes (1984): *Das Naturrecht*, Berlin, Duncker&Humbolt
- Muzsly István (1997): *Az Egyház szociális tanítása*, Budapest, Márton Áron Kiadó
- XI. Pius pápa (1956): *A katolikus orvosok VII. nemzetközi kongresszusához intézett rádióüzenet*, Amszterdam
- XI. Pius pápa (1993): *Quadragesimo anno* kezdetű ciklikája, in: *Az Egyház társadalmi tanítása*, Budapest, Szent István Társulat
- Pukánszky Béla (2001): *A gyermekkor története*, Budapest, Műszaki Kiadó
- Tomka Miklós (2007): *Egyház a társadalomban. Pázmány Társadalomtudomány 8.*, Budapest-Piliscsaba
- Tomka Miklós – Góják János (szerk.) (1993): *Az Egyház társadalmi tanítása*, Budapest, Szent István Társulat
- Török József (1996): *Egyetemes egyháztörténelem I-II.*, Budapest, Szent István Társulat
- Karitás Magyarországon – www.karitasz.hu, 2012.
- www.karitasz.hu, Bábel Balázs érsek írása a 80 éve alapított és 20 éve újraindított évforduló alkalmából (2011).

Jegyzetek

- 1 II. János Pál: Sollicitudo rei socialis körlevele 41., SZIT, Bp., 1988.
- 2 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, 48. pont, Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, SZIT kézikönyvek 12., SZIT, Bp., 2007.
- 3 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma id. mű 197. pont
- 4 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma id. mű 105. pont
- 5 Joseph Höffner: Keresztény társadalmi tanítás, SZIT, Bp., 2002.
- 6 Arno Anzenbacher: Keresztény társadalometika, SZIT, Bp., 2001.
- 7 Bolberitz Pál: A keresztény bölcsélet alapjai, Jel Kiadó, Bp., 2002.
- 8 Johannes Mesner: Das Naturrecht, Berlin, Duncker&Humbolt, 1984.
- 9 Beran Ferenc – Lenhardt Vilmos: Az Egyház társadalmi tanítása, SZIT, Bp., 2003.
- 10 XXIII. János: Pacem in terris 1963, in: Az Egyház társadalmi tanítása, szerk.: Tomka Miklós – Góják János, SZIT, Bp., 1993.
- 11 A II. Vatikáni Zsinat tanítása, szerk.: Dr. Cserhádi József – Dr. Fábíán Árpád, Dokumentumok, SZIT, Bp., 1975.
- 12 Igazságosabb és testvériesebb világot, MKPK, SZIT, Bp., 1996.
- 13 Tomka Miklós: Egyház a társadalomban, Pázmány Társadalomtudomány 8., Piliscsaba, 2007.
- 14 Tomka Miklós id. mű
- 15 II. Vatikáni Zsinat tanítása id. mű
- 16 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű
- 17 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű 164. pont
- 18 II. Vatikáni zsinat, Gaudium et Spes 26., in: II. Vatikáni zsinat tanítása, id. mű
- 19 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű 164. pont
- 20 Gaudium et Spes id. mű 262.
- 21 Gaudium et Spes id. mű 262.
- 22 A Katolikus Egyház Katekizmus. 1909-1912, SZIT, Bp., 1994.
- 23 II. János Pál: Centesimus annus 43-44., SZIT, Bp., 1991.
- 24 Arno Anzenbacher id. mű
- 25 XXIII. János: Mater et Magistra 65., in: Az Egyház társadalmi tanítása id. mű
- 26 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű 167.
- 27 Beran Ferenc – Lenhardt Vilmos id. mű
- 28 Gaudium et Spes id. mű 26.
- 29 II. János Pál pápa: Laborem exercens. 205., SZIT, Bp., 1981.
- 30 A Katolikus Egyház Katekizmus id. mű 1908.
- 31 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű 170. pont
- 32 A Katolikus Egyház Katekizmus, id. mű 1925
- 33 Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, id. mű 192. pont
- 34 II. János Pál: Sollicitudo rei socialis kezdetű körlevele 38., SZIT, Bp., 1988.
- 35 Tomka Miklós: Egyház a társadalomban, Pázmány Társadalomtudomány 8., Piliscsaba, 2007.
- 36 Arno Anzenbacher id. mű
- 37 Jürgen Habermas: Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechts, 1992.

- 38 II. János Pál: Sollicitudo rei socialis, id. mű 107-114. pontjai
 39 Az Egyház társadalmi tanítása kompendiuma, id. mű 195. pont
 40 XI. Pius pápa: A katolikus orvosok VII. nemzetközi kongresszusához intézett rádióüzenet, Amszterdam, 1956.
 41 XI. Pius pápa: „Quadragesimo anno” kezdetű enciklikája 74., in: Az Egyház társadalmi tanítása, SZIT, Bp., 1993.
 42 Arisztotelész: Politika II. (12606-12626.), Európa Kiadó, Bp., 1987.
 43 Aquinói Szent Tamás: Summa teologiae I-II. (II.II.662.), Gondolat Kiadó, Bp., 1996-98.
 44 Böhm Antal: Helyi társadalom, önkormányzatok, településfejlesztés 8. old., Agroinform Kiadó, Bp., 2003.
 45 Beke Pál: Méltóságkereső, EPL Kiadó, Bp., 2001. 376-377. old.
 46 Farkas Péter: Egymásba kapaszkodva, L'Harmattan Kiadó, Bp., 2005., 88-99. old.
 47 Pierre Bourdieu: Az identitás és a reprezentáció, in: Szociológiai szemle 1989/2., 8. old.
 48 Farkas Péter: Szegénység, kirekesztettség – keresztény válaszok, Távlatok, Bp., 2004. Húsvéti szám
 49 Farkas Péter id. mű
 50 Török József: Egyetemes egyháztörténelem I-II, SZIT, Bp., 1996.
 51 Pukánszky Béla: A gyermekkor története, Műszaki Kiadó, Bp., 2001.
 52 Muzslay István: Az Egyház szociális tanítása, Márton Áron Kiadó, Bp., 1997.
 53 Muzslay István id. mű
 54 Török József id. mű
 55 Muzslay István id. mű
 56 www.karitasz.hu, Bábel Balázs érsek írása a 80 éve alapított és 20 éve újrarendített évforduló alkalmából (2011).
 57 Karitás Magyarországon – www.karitasz.hu, 2012.
 58 XVI. Benedek Pápa: Deus caritas est kezdetű enciklika, SZIT, Bp., 2005.

Dr. Tóth Tibor – Bauer Lilla

Az erkölcs szerepe a nevelésben

– erkölcsstan és hittan helye és szerepe a közoktatásban,
a változó jogszabályok tükrében

Jelen tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy 1998-tól napjainkig milyen kormányzati elképzelések voltak az iskolai erkölcsi nevelést illetően. Feltárja, hogy ezek az oktatási tervek milyen jogszabályi megfogalmazást kaptak, s azután hogyan kísérték végig gyermekeink iskolai útját az első osztálytól a tankötelezettség végéig, vagy egyenesen az érettségi vizsgákig. A törvényalkotói szándék tárgyilagos leírására törekszik, s kerüli mind az oktatáspolitikai szándékok, mind pedig a megvalósítás minősítését. Ugyanakkor azonban igyekszik társadalompolitikai kontextusba helyezni a témát azzal, hogy rámutat a magyar társadalom erkölcsi állapota és az állami köznevelés egymással érintkező, egymást befolyásoló kapcsolatára. A tanulmány aktualitását az adja, hogy a 2012. szeptember elsejétől fokozatosan bevezetendő új köznevelési törvény és a nevelési tartalmakat megalapozó új Nemzeti Alaptanterv az erkölcsi nevelést állítja fókuszba, valamint, 2013. szeptember 1-jétől megjelenik az iskolákban az erkölcsstan tantárgy.

Bevezető gondolatok

Minden pedagógiai folyamatban alapvető cél az érték közvetítés. Valójában elképzelhetetlen bármiféle nevelő-oktató munka anélkül, hogy a nevelő-oktató személy magatartásával akarva-akaratlanul minta legyen abban, hogyan viszonyulhatunk egymáshoz és világunkhoz. Elképzelhetetlen az is, hogy a tanított tárgy – legyen szó bármely tantárgyról – emberhez és társadalomhoz, természethez és környezethez való kapcsolódásait ne említse a nevelő.

Ebben az értelemben az erkölcsös életvitelre, magatartásra és szemléletre történő nevelés voltaképpen a nevelés lényege, a nevelés maga. A pedagógia történetében sosem volt kérdéses annak fontossága, hogy a pedagógus mindenkor legyen pozitív minta a tanítvány számára, mint ahogyan az sem, hogy minden tanítás egyúttal erkölcsi nevelés is.¹

A nevelési céloknak és a célokhoz tartozó módszereknek a meghatározása, hangsúlyosan a tankötelezettség végéig, a közoktatási kimenet legmagasabb szintű záróaktusáig (érettségi vizsga) elválaszthatatlan része és kötelező eleme az oktatási folyamat bármilyen szabályozásának.

Az erkölcs szerepe a nevelésben a fentiek alapján tehát nem kérdéses. De éppen, mivel az erkölcsre nevelés maga a nevelés, ezért okoz nehézséget az erkölcsi nevelés mint olyan meghatározása. Hiszen, ha a pedagógus a közoktatás egészében viszonyulási, magatartási minta, ha minden tárgy esetében megkerülhetetlen, hogy említődjön a tananyag emberhez és világunkhoz való viszonya, akkor miért van szükség az „erkölcsi” jelzőre a nevelés névszó előtt, s pláne, miért van szükség erkölcsstan tantárgyra?

Emberismeret, etika, hittan

Erkölcsstan óra az elmúlt években kötelező tantárgyként nem volt jelen az iskolákban. 1999-től indult meg az az előkészítő munka, amelyet követően felmenő rendszerben az Emberismeret és társadalomismeret, etika c. tantárgy megjelent az általános iskolák 7. osztályában, az Emberismeret és etika c. tantárgy pedig a középiskolák 11. évfolyamán. Mindkét évfolyamon heti egy órában, azaz évi 37 órában tanították a tárgyat.

A tantárgy ismeretanyaga, elméleti-történeti magja alapvetően arra az ismeretanyagra épült, amit az etika, mint klasszikus filozófiai diszciplína tartalmaz. Ez az ismeretanyag egészült ki pszichológiai, szociológiai, vallástudományi, kulturális antropológiai elemekkel. A 7. osztályosok számára készült kerettantervek és tankönyvek, szöveggyűjtemények a beszélgetés, vita, szituációs játékok arányát az elméleti ismeretekhez képest kb. kétharmad arányban adták meg. A gyakorlatok az erkölcsi érzék, kommunikációs készség, empátiás készség, önismeretet, szociabilitás fejlesztését tűzték ki célul. Ez az arány a készségek-ismeretek vonatkozásában a 11. évfolyam tantervi ajánlásaiban is kiegyenlített maradt, kb. 50-50 %-os.

Az etika tantárgy² olyan általános készségeket kívánt kialakítani és fejleszteni, valamint olyan, az emberről szóló általános ismereteket kívánt átadni, közvetíteni, amelyek vallási meggyőződéstől függetlenül szükségesek és kívánatosak mindannyiunk számára. A közoktatási törvény (röviden: Kt.) 4.§-a az alábbiakat mondta ki, idézem: „(3) Az iskolában gondoskodni kell az alapvető erkölcsi ismeretek elsajátításáról. Az állami és a helyi önkormányzati iskolák tananyagában biztosítani kell a vallások erkölcsi és művelődéstörténeti tartalmának tárgyyszerű és elfogulatlan ismertetését. (4) Az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézményben lehetővé kell tenni, hogy a gyermek, illetőleg a tanuló az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és vallásoktatásban vegyen részt. Az egyházi jogi személy a hit- és vallásoktatást óvodában a szülők, iskolákban és kollégiumban a tanulók és a szülők igénye szerint szervezheti. A hit- és vallásoktatás az óvodában az óvodai foglalkozásoktól elkülönítve, az óvodai életrendet figyelembe véve – a nyitvatartási időn belül, de nevelési időnek nem minősülő időkeretben –, az iskolában pedig oly módon szervezhető, hogy alkalmazkodjon a kötelező tanórai foglalkozások rendjéhez. A hit- és vallásoktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hit- és vallásoktatással összefüggő igazgatási cselekmények végzése, így különösen a hit- és vallásoktatásra való jelentkezés megszervezése, előmeneteli értesítések, bizonyítványok kiadása, a foglalkozások ellenőrzése az egyházi jogi személy feladata. Az iskola, a kollégium, illetve az óvoda – a nevelési-oktatási intézményben rendelkezésre álló eszközökből – köteles biztosítani a hit- és val-

lásoktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket, így különösen a helyiségek rendeltetésszerű használatát, valamint a jelentkezéshez és működéshez szükséges feltételeket. Az egyházi jogi személy által foglalkoztatott hitoktató alkalmazásakor az e törvény 17. §-ában foglaltakat nem kell alkalmazni. Az óvoda, az iskola és a kollégium az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és vallásoktatással kapcsolatos feladatok ellátása során együttműködik az érdekelt egyházi jogi személlyel.”

Ez tehát azt jelentette, hogy a kötelező tanórák között kapott helyet az etika tantárgy, és igény szerint, fakultatív módon, a kötelező tanórákon kívül, azokhoz igazodva szervezte meg a közoktatási intézmény a hittanórákat.

Az olvasó ezek után joggal teszi fel a kérdést: ha a korábbi közoktatási törvény is számos ponton törekedett az emberről, mint erkölcsi lényről szóló ismeretek, tapasztalatok átadására, az erkölcsileg helyes magatartás, az erkölcsi fogékonyság, érzékenység dimenziójának megjelenítésére az intézményes nevelésben, akkor miért vált szükségessé az erkölcsi nevelés további hangsúlyozása, az erkölcsstan tantárgy bevezetése az első és az ötödik osztályban is?

A társadalom és az iskola erkölcsi problémáinak összefüggése

A Magyar Pax Romana³ 2011-ben Balatonszárzón, az Európai Protestáns Magyar Szabadegylettel közösen tartott konferenciáján számos, a nemzetről elkötelezetten gondolkodó értelmiségi hangot adott aggodalmainak. A közelmúltban elhunyt Kopp Mária magatartáskutató napjaink magyar társadalmának erkölcsi betegségéről adott láttelepet. Ő maga is bemutatta legújabb kutatási eredményeit, de több konferencia-előadó idézte is őt, vagy kapcsolódott e kutatás megdöbbenő konzekvenciáihoz. Az alábbi három idézet gondolatai a jelenkori magyar társadalmat átható bizalmatlanságról és az állam, állampolgár viszonyának traumáiról szólnak. Úgy vélem, kellőképpen érzékeltetik azt a gondolati hátteret, amely minden, a nemzet jövőjéért felelősséget érző oktatási kormányzatot cselekvésre készítet.

„Országunk sok tekintetben a gazdasági átmenet más szakaszában halad, mint a térségbeli államok többsége.

Baranyai Szilvia

Félő, az utolsó évtizedek gondjai, gazdaságunk jelenlegi stagnálás közeli állapota csak lázas megjelenése mélyebb bajoknak. A napi kormányzati hibák mellett alighanem a növekedés végső, közgazdasági kategóriákkal közvetlenül nehezen megragadható, mélyebb mozzatái fáradtak el nálunk. Társadalmunk régről hozott, illetőleg az elmúlt húsz évben tovább romlott értékvilága akadályozza elvárt haladásunk.

Ha sikeres külországokkal vetjük egybe hazánkat, az egyik első szembetűnő eltérés a közhatalom és az állampolgárok viszonyában látható. A magyarok nem bíznak önérejükben, és nagyon sokat várnak az államtól, közben a közhatalom intézményeit nem becsülik semmire.

Az államhoz való állampolgári viszony magyar módja szokatlan a nyugati kultúrában. A világ országaiban hallatlanul sokféleképpen viszonyulnak az emberek államukhoz. Az Egyesült Államok magabiztos polgárai általában nem sokat várnak a központi hatalom beavatkozásától, ám szilárd meggyőződésük, hogy hazájukban működik a földkerekség legtökéletesebb alkotmányos berendezkedése. A skandináv országok lakói számtalan szolgáltatást várnak el országuktól,

többé-kevésbé készséggel fizetik a magas közterheket, és büszkék jóléti államukra. Az olaszok viszont alig becsülik valamire hazájuk közhatalmát, ahogy csak lehet, kerülnek az adófizetést, ám nem is remélnék túl sokat államuktól.” (Tölgyessy, 2012, 53.)

„Elsőként gyűjtsük össze a magyar lelkiállapot legfőbb jellemzőit! Az első a bizalmatlanság. A társadalmi tőke-mutatók hihetetlenül rosszak nálunk. A legutolsó, 2006-os országos felmérésünk szerint az emberek 70-80%-a mondta azt, hogy legbiztosabb nem bízni senkiben. 80% mondta azt, hogy senki sem törődik a másikkal. Ez nagyon súlyos körjelző, hisz nyilván egy ilyen környezetben az ember nem mer bízni másokban. Azért nevezzük társadalmi tőkének, mert ha egy vállalkozó megígér valamit, és abban bízhatunk, az komoly tőkét jelent. Sajnos, nálunk azonban éppen ellenkező a helyzet: ha egy vállalkozó ígér valamit, majdnem biztos, hogy nem fogja betartani. Ez tragikus helyzet.” (Kopp, 2012, 71.)

„A bizalom esetében két összetevőt kell megkülönböztetnünk. Az egyik az egymásba vetett bizalom és másik az intézményekbe vetett bizalom.

A *trust* értelemben vett bizalom alapja a másik iránt táplált várákozás, hogy segíteni fog. A *confidence* az intézményekbe vetett bizalom, mely ha van, azt a várákóást táplálja, hogy az adott intézmény (állam, bíróság, rendórség, önkormányzat, egyház) azért van, hogy szolgáljon és segítsen. A magyar helyzet tragikuma, hogy a magyarokból *mindkét* bizalom hiányzik. A kettős hiány alapja tulajdonképpen egy óriási hiány: a *self-esteem*, az önbizalom hiánya. Aki nem bízik önmagában, az nem bízik a másikban, s nem bízik a rendszerben sem, melyben él. Fél, és gyanakszik.” (Csepeli, 2012, 92.)

Nos, ebben a „romlott értékvilágban”, e kettős bizalmatlanságtól szenvedve kell az iskolának jól működni, s a nevelésnek eredményesnek lennie. A korábbiakban feltett kérdéssünkre, hogy tehát miért kapott további megerősítést a közoktatási alapidokumentumokban az erkölcsi nevelés, s miért jelenik meg a kötelező erkölcsanóra az első és ötödik osztályban is, a következő felelet kínálkozik: a magyar társadalom morális állapota rossz. Úgy tűnik, hogy a korábbi Nemzeti Alapanterv és közoktatási törvény erőfeszítései nem voltak elégségesek: nemcsak azt mondhatjuk, hogy nem sikerült javítaniuk sem az iskola, sem az ország erkölcsi állapotán, hanem egyenesen azt olvashatjuk ki az idézett szerzők 2011-ben írt soraiból, hogy a magyar társadalom, a magyar lakosság értékvilága tovább romlott.

Nyilvánvaló, hogy az iskolán a társadalom értékvesztett állapota nem kérhető számon. De az is nyilvánvaló, hogy mindannyiunk értékrendjének, személyiségének kialakulásához nagy mértékben hozzájárulnak az intézményesített nevelés évei, azaz iskolai éveink. Az iskolából kerülnek ki a közeli jövő munkaképes és szavazóképes polgárai, majd ők válnak szülővé és teremtik meg vagy rombolják szét a családot, azt az originális közösséget, amely minden későbbi sikeres szocializáció záloga és a sikeres társadalom alapsejtje.

Mindezek alapján válik érthetővé a jelenlegi kormányzat oktatáspolitikai, szociálpolitikai szándéka az alábbi három, egymással szorosan összefüggő területen:

- az erkölcsös magatartásra és látásmódra nevelés középpontba állítása,
- a családok támogatásának és megbecsülésének növelése,
- a hazához, a nemzethez való érzelmi elkötelezettség erősítése.

A közoktatás nemzeti alapidokumentumai

Az új köznevelési törvényben (amely 2012 szeptemberétől fokozatosan felváltja a korábbi közoktatási törvényt) és az új Nemzeti Alapantervben (röviden: Nat-ban), azaz a közoktatást meghatározó két legfontosabb nemzeti alapidokumentumban ezért a fentiek miatt áll az erkölcsi nevelés a középpontban. További két pillér a kis közösség, a család, valamint a tágabb közösség: a haza iránti felelősség és szeretet megerősítése, elmélyítése.

A Nat azonban csak idén júniusban került kihirdetésre, és a köznevelési törvény előírásai is csak fokozatosan lépnek hatályba. Az iskolák fenntartására és működtetésére vonatkozó szabályozás már 2012 szeptemberétől változik, de az erkölcsi nevelésre vonatkozó változások csak 2013 szeptemberétől lépnek hatályba, felmenő rendszerben. Ezért sok konkrét kérdésre jelenleg még nincs válasz. Ilyen például az is, hogy a jövő erkölcsan tanárai milyen alap- és továbbképzéseken vehetnek majd részt, valamint az is, hogy pontosan mely tankönyvekből, tananyagsegédletekből fognak tanítani, milyen módszertani ajánlásokból tudnak majd válogatni. Ezeknek a kérdéseknek a kimunkálása jelenleg folyik. Továbbá, most zajlik az új Nat-ra épülő kerettantervek kidolgozása is. A Nat ugyanis csak nagy vonalakban írja le a tanítandó tartalmakat. Ahogyan a neve is mondja, a Nat „alapanterv”, ezért csak a kötelező iskoláztatás (közoktatás) alatt elsajátítandó alapokat írja le, más, elegánsabb kifejezéssel élve, azt a nemzeti minimumot határozza meg, amit mindenkinek egységesen el kell sajátítania, illetve, amihez az államnak biztosítania kell az egyenlő, mindenki számára egységes hozzáférést. Az egyes tantárgyak tanítási tartalmának részletes kifejtése a kerettantervekben történik: ezek azután már a mindennapi tanórákhoz adnak konkrét kereteket. Az pedig az iskola nevelőtestületének szabadsága és felelőssége – ám kötelessége is egyúttal –, hogy mindezek alapján, iskolájuk küldetését, sajátosságait, a szülők elvárásait is figyelembe véve, a kötelező kereteket mivel bővítik. Azaz, milyen pedagógiai programot és helyi tantervet dolgoznak ki, s hogyan, milyen pedagógiai utakon járva, milyen módszerekkel teljesítik a Nat-ban rögzített nemzeti nevelési célokat, valamint, az ezen célokkal összhangban álló, saját programjukban és helyi tantervükben megfogalmazott céljaikat.

A jogszabályi változások lényegi elemeinek bemutatása

Az alábbiakban szeretném röviden bemutatni, hogy az erkölcsi nevelés terén milyen változások követik az eddigi gyakorlatot. A még érvényben levő közoktatási törvényt részletesen nem hasonlítom össze a 2012. szeptember 1-jétől fokozatosan hatályba lépő köznevelési törvénnyel: bárki, aki a jelen tanulmány bevezetőjében exponált kérdéskört szeretné bejárni, a két törvény szövegének összehasonlításával ezt megteheti.

Az új köznevelési törvény pár részletét emelem ki, melyeket idézek és főbb üzenetüket értelmezem, illetve arra hívom fel a figyelmet, hogy 2013 szeptemberétől az erkölcsi nevelés terén a közoktatásban milyen folyamatok megindulása várható ezek következményeképp.

A (rég) közoktatási törvény a közoktatási intézmény alapvető felelősségei közt nevezte meg a felelősséget a gyermekek erkölcsi fejlődéséért. Az új köznevelési törvény viszont jóval holisztikusabb és normatívaként értelmezendő célt jelöl meg: azt, hogy a köznevelési rendszerből erkölcsös emberek lépjenek ki. Számos erkölcsi fogalmat is felsorol: igazságosság, szabadság, méltányosság, szolidaritás – ezek alkotják a köznevelési rendszer kereteit.

Vonatkozó részletek az új köznevelési törvényből:

„1. A törvény célja és alapelvei

1. § (1) A törvény célja olyan köznevelési rendszer megalkotása, amely elősegíti a gyermekek, fiatalok harmonikus lelki, testi és értelmi fejlődését, készségeik, képességeik, ismereteik, jártasságaik, érzelmi és akarati tulajdonságaik, műveltségük életkori sajátosságainak megfelelő, tudatos fejlesztése révén, és ezáltal **erkölcsös**, önálló **életvitel**re és céljaik elérésére, a magánérdeket a köz érdekeivel összeegyeztetni képes embereket, felelős állampolgárokat nevel. Kiemelt célja a nevelés-oktatás eszközeivel a társadalmi leszakadás megakadályozása és a tehetséggondozás.

(2) A köznevelés közszolgálat, amely a felnövekvő nemzedék érdekében a magyar társadalom hosszú távú fejlődésének feltételeit teremti meg, és amelynek általános kereteit és garanciáit az állam biztosítja. A köznevelés egészét a tudás, **az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi** és szellemi **értékei**, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és

az egészséges életmódra nevelés határozzák meg. A köznevelés egyetemlegesen szolgálja a **közjót** és a mások jogait tiszteletben tartó egyéni célokat.

(3) A nevelési-oktatási intézmények pedagógiai kultúráját az egyéni bánásmódra való törekvés, a gyermek, a tanuló elfogadása, **a bizalom, a szeretet, az empátia**, az életkornak megfelelő követelmények támasztása, a feladatok elvégzésének ellenőrzése és a gyermek, tanuló fejlődését biztosító sokoldalú, a követelményekhez igazodó értékelés jellemzi.

3. § (1) A köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak.

(2) A köznevelésben a nevelés és oktatás feladatát a gyermek szülei, törvényes képviselői megosztják a köznevelési intézményekkel és a pedagógusokkal. E közös tevékenység alapja a **bizalom**, az intézmény és a pedagógusok **szakmai hitele**.

(3) Az állami és települési önkormányzati nevelési-oktatási intézményben az ismereteket, a vallási, világnézeti információkat tárgyilagosan, sokoldalúan kell közvetíteni, a teljes nevelés-oktatási folyamatban tiszteletben tartva a gyermek, a tanuló, a szülő, a pedagógus vallási, világnézeti meggyőződését, és **lehetővé kell tenni, hogy a gyermek, tanuló egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan oktatásban vehessen részt.**”

A félkövéren kiemelt szavak, mondatrészletek alapján látható, hogy az új köznevelési törvény egészét áthatja az erkölcsi látásmód: a köznevelési rendszer működésének célja és rendje erkölcsi, etikai horizonton fogalmazódik meg.

A szociális ellátási terület érintettsége

Az *Átmeneti és vegyes rendelkezések* törvényi rész tér ki arra, hogy a szociális területen gyermekekkel foglalkozó intézmények mennyiben érintettek. Legelsősorban és legáltalánosabban, mivel őket is köznevelési intézményekhez hasonlóan kell működtetni, az új köznevelési törvény fentebb bemutatott alapvetése és nevelési céljai rájuk is vonatkoznak. Vagyis, a gyermekgyógyüdülők, az egészségügyi és rehabilitációs intézmények, gyermekotthonok, büntetés-végrehajtási intézmények pedagógiai programjaiban is meg kell jeleníteni az új köznevelési törvény és az új Nat szemléletét, céljait, tantárgyait, így az erkölcsstant is.

Idézet az „54. Átmeneti és egyes rendelkezések”-ből: „96. § (1) E törvénynek a köznevelési intézmények működésére, a pedagógusok alkalmazására és foglalkoztatására, kötelezettségeire és jogaira, juttatásaira és kedvezményeire vonatkozó rendelkezéseit a gyermekgyógyüdülőokban, az egészségügyi és rehabilitációs intézményekben, gyermekotthonokban, a büntetés-végrehajtási intézményekben folytatott nevelő-oktató munka esetén is alkalmazni kell. Ezekben az intézményekben a nevelés-oktatás a körülményekhez igazodó pedagógiai program szerint folyhat, és a tanév rendjére vonatkozó előírásoktól el lehet térni.”

Változás az erkölcsstan és a hittan óratervi megjelenésében

Az erkölcsstan és a hittan foglalkozások tekintetében a legmeghatározóbb változás a korábbi közoktatási törvény és az új köznevelési törvény között az, hogy mindkettő kötelezően választhatóvá vált. **Vagyis, a gyermekeknek a kötelező tárgyak között kell tanulniuk vagy erkölcs-tant, vagy hittant.**

Idézem a vonatkozó paragrafusokat az új köznevelési törvényből: „97.§ (7) A 35. § (1) bekezdés szerinti **erkölcsstan órát vagy az ehelyett választható az egyházi jogi személy által szervezett hit- és erkölcsstan órát** az iskolai nevelés-oktatás első, ötödik évfolyamán 2013. szeptember 1-jétől kezdődően felmenő rendszerben **kell** megszervezni. A többi évfolyamon a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerinti fakultatív hit- és erkölcsstanra vonatkozó rendelkezéseket kell kifutó rendszerben alkalmazni.”

Ki taníthat erkölcsstant?

A választ idézem az új köznevelési törvényből: „98. § (6) Az általános iskola ötödik-nyolcadik évfolyamán az erkölcsstan tantárgy tanítására az alkalmazható, aki a tantárgynak megfelelő szakos tanári végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezik, vagy az iskolai nevelés-oktatás ötödik-nyolcadik évfolyamán pedagógus-munkakör betöltésére jogosító végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezik, továbbá legalább hatvan óras pedagógus

továbbképzés vagy szakirányú továbbképzés keretében elsajátította az erkölcsstan oktatásához szükséges elméleti és módszertani ismereteket.”

Ki taníthat hittant?

Ebben nincs változás a kimenő közoktatási törvényhez képest: mind a tartalom, mind a tanító személye tekintetében az érintett egyházé a felelősség.

A lényeg a változásban tehát az, hogy eddig a kötelező időszámban, a kötelező órák között tanítandó tantárgyi tartalmakat (Emberismeret, etika tantárgy) kizárólag a közoktatást alkotmányos kötelezettséggel és felelősséggel működtető állam határozta meg, az országgyűlés törvényei, illetve a kormány vagy az oktatásért felelős miniszter rendelkezései útján. Mostantól azonban a kötelező időszámban kötelezően választott hittanóra tartalmáért, valamint a hittant tanító személy felkészültségéért felelős egyház ugyanúgy meghatározóvá, „törvényalkotóvá és végrehajtóvá” válik az állami közoktatási rendszerben, mint maga az állam. Korábban ilyen hatáskörrel csak a kötelező tanítási időszámon kívüli időben (délután 14 órától), a fakultatívan választható hittanórák tekintetében rendelkezett.

A fentiekben a kimenő közoktatási törvény és az új köznevelési törvény szövegéből idéztem. Némely szöveghelyeket szeretnék idézni a Nemzeti Alaptantervből is, amelyhez most készülnek a konkrétumokat tartalmazó kerettantervek. Így láthatóvá válik, hogy milyen szoros ideológiai összetartozás, fogalmi és nyelvi koherencia van a két közoktatási alapszöveg között, az új köznevelési törvény és az új Nat között.

„I. RÉSZ

AZ ISKOLAI NEVELŐ - OKTATÓ MUNKA TARTALMI SZABÁLYOZÁSA ÉS SZABÁLYOZÁSI SZINTJEI

I.1. A KÖZNEVELÉS FELADATA ÉS ÉRTÉKEI

A hazánk Alaptörvényében megfogalmazott feladatokat szem előtt tartva és A nemzeti köznevelésről szóló törvényben foglalt célok elérése érdekében, a törvény elveinek és szabályozásának megfelelően a Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban: Nat) a köznevelés feladatát alapvetően a nemzeti műveltség, a hazai nemzetiségek kultúrájának átadásában, megőrzésében, az egyete-

mes kultúra közvetítésében, **az erkölcsi érzék és a szellemi-érzelmi fogékonyság elmélyítésében jelöli meg.** Feladata továbbá a tanuláshoz és a munkához szükséges képességek, készségek, ismeretek, attitűdök együttes fejlesztése, az egyéni és csoportos teljesítmény ösztönzése, a **közjóra** való törekvés megalapozása, a nemzeti, **közösségi összetartozás** és a **hazafiság** megerősítése.

Célja továbbá, hogy a családdal együttműködve cselekvő elkötelezettségre neveljen az igazság és az igazságosság, a jó és a szép iránt, fejlessze a harmonikus személyiség kibontakoztatásához szükséges szellemi, érzelmi, erkölcsi, társas és testi képességeket. Ezáltal járul hozzá ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék

- a haza felelős polgárává váljék;
- kifejlődjék benne a hazafiság érzelmvilága;
- reális önismeretre és szilárd erkölcsi ítézőképességre tegyen szert;
- megtalálja helyét a családban, a szűkebb és tágabb közösségekben, valamint a munka világában;
- törekedjék tartalmas és tartós kapcsolatok kialakítására;
- legyen képes felelős döntések meghozatalára a maga és a gondjaira bízottak sorsát illetően;
- váljék képessé az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre;
- ismerje meg és értse meg a természeti, társadalmi, kulturális jelenségeket, folyamatokat;
- tartsa értéknek és feladatnak a kultúra és az élővilág változatosságának megőrzését.”

A fenti idézet minden gondolata egyfajta holisztikus erkölcsi mezőként tételezi a köznevelési rendszert, hiszen minden célban erkölcsi értékeket, fogalmakat nevez meg.

A NAT 12 nevelési célt sorol fel és definiál, s első ezek között az erkölcsi nevelés.

„Az erkölcsi nevelés

A köznevelés alapvető célja a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, a cselekedeteikért és azok következményeiért viselt felelősségtudatuk elmélyítése, igazságérzetük kibontakoztatása, közösségi beilleszkedésük elősegítése, az önálló gondolkodásra és a majdani önálló, felelős életvitelre történő felkészülésük segítése. Az erkölcsi nevelés legyen életszerű: készítsen fel az elkerülhetetlen értékkonfliktusokra, segítsen választ találni a tanulók erkölcsi és életvezetési

problémáira. Az erkölcsi nevelés lehetőséget nyújt az emberi lét és az embert körülvevő világ lényegi kérdéseinek különböző megközelítési módokat felölelő megértésére, megvitatására. Az iskolai közösség élete, tanárainak példamutatása támogatja a tanulók életében olyan nélkülözhetetlen készségek megalapozását és fejlesztését, mint a kötelességtudat, a munka megbecsülése, a mértéktartás, az együttérzés, a segítőkészség, a tisztelet és a tisztesség, a korrupció elleni fellépés, a türelem, a megértés, az elfogadás. A tanulást elősegítő beállítódások kialakítása – az önfegyelműtől a képzelőtehetségen át intellektuális érdeklődésük felkeltéséig – hatással lesz egész felnőtt életükre, és elősegíti helytállásukat a munka világában is.”

A Nat-ban megfogalmazottak alapján a most készülő kerettantervek határozzák majd meg a tanulás-tanítás folyamatában elsajátítandó fejlesztési követelményeket, valamint az elvárt tudás mélységét, szervezethez, és alapul szolgálnak a kimeneti követelmények meghatározásához is. Ugyanilyen folyamatban levő kérdés az is, hogy a nevelőtestületek milyen tankönyvet, tankönyveket és egyéb tanári segédleteket használnak majd az erkölcsstanórákon.

„A Nat normáit, illetve a szakképzés esetében a szakmaterületek követelményeit közvetítő, de annál részletesebb kerettantervek és oktatási programok – a Nat-tal együtt – irányt mutatnak a tankönyvíróknak és szerkesztőknek, a tanítási segédletek, eszközök készítőinek, továbbá az állami vizsgakövetelmények, valamint az országos mérési-értékelési eszközök kidolgozóinak, de legfőképpen az iskolák nevelőtestületeinek.

A kerettantervek az alábbi elvárásoknak felelnek meg:

- a bennük kifejeződő értékrendszer tükrözi a Nat-ban meghatározott közös értékeket;
- azonosíthatók bennük a Nat-ban megjelölt fejlesztési területek, nevelési célok, kulcskompetenciák (lásd: II. 1. fejezet) és műveltségi tartalmak, továbbá a bennük foglaltak alkalmasak ezek fejlesztésére, követésére és értékelésére.”

Az új Nat I.2.1. pontjában, *A köznevelési rendszer egyes feladataira és intézményeire vonatkozó külön szabályok* című fejezetében tárgyalja az erkölcsstan kérdését is, teljes összhangban azzal, amit az új köznevelési törvény vonat-

kozó szövegrészei esetében már olvashattunk. Az egységesebb tartalmi kép kedvéért érdemes a Nat ideillő szöveghelyeit is megnéznünk. Továbbá, a Nat határozza meg számunkra pontosan azt a tartalmi alapvetést, amit az erkölcsstannak megjelenítenie szükséges, valamint kitér a jelenleg oktatott Emberismeret, etika tantárggyal való kapcsolatára is – sok szempontból a tartalmi azonosságokra is.

„Az erkölcsstan oktatása

A nemzeti köznevelésről szóló törvény rendelkezései szerint az általános iskola 1-8. évfolyamán az erkölcsstan tantárgy oktatása kötelező tanórai keretben történik. Az erkölcsstan tantárgy anyagához 1-4. osztályban a Nat Magyar nyelv és irodalom, Ember és társadalom, Életvitel és gyakorlat, valamint Művészetek műveltségterületének azok a fejlesztési követelményei és közműveltségi tartalmai az irányadók, amelyek az életkori sajátosságoknak megfelelő beszélgetési témákat, magatartásmin-tákat, életvezetési szokásokat közvetítenek. Az 5-8. évfolyamon az erkölcsstan tantárgyra az Ember és társadalom műveltségterület Erkölcsstan, etika közműveltségi tartalmai érvényesek.”

A hit- és erkölcsstan oktatására vonatkozó szabályok című részben az adott egyház

szerepének azon változását követhetjük nyomon, amely azt mondja ki, hogy az egyház a kötelezően választható hittan tantárgy révén az állami köznevelési rendszerben az állammal azonos hatáskört kap.

„Míg a hit- és erkölcsstan oktatás erkölcsstan oktatási területének tartalmát és követelményeit a Nemzeti alaptanterv szabályozza, addig a hit- és erkölcsstan oktatáson belül a tanuló által választható hitoktatás kereteiről A nemzeti köznevelésről szóló törvény másként rendelkezik: az iskolai keretek között folyó hitoktatás szervezését, tartalmának meghatározását és felügyeletének ellátását minden nevelési-oktatási intézménytípus (óvoda, iskola, kollégium) esetén az adott egyház és az adott egyház nevében eljáró jogi személy hatáskörébe utalja.”

Az új Nat megnevezi az erkölcsi nevelés és az erkölcsstan fejlesztési céljait is az adott műveltségi területeken belül. A következőkben csak azokat a szövegrészeket idézem, amelyek erkölcsi, erkölcsstani vonatkozásúak, és segítenek minket abban, hogy konkrét képet kapjunk arról, hogyan hatja át a teljes közoktatási tartalmat az erkölcsi szemlélet, hogyan ad erkölcsi dimenziót a törvényalkotó a tankötelezettség teljes idejére, minden műveltségterületen.

„II.3. A MŰVELTSÉGI TERÜLETEK ANYA-
GAI

II.3.1. MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

A) ALAPELVEK, CÉLOK

B) FEJLESZTÉSI FELADATOK

A fejlesztési feladatok szerkezete

7. Az ítéloképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék fejlesztése

5–8. évfolyam

1–4. évfolyam

5–6. évfolyam 7–8. évfolyam

9–12. évfolyam

Beszélgetések **a jó és a rossz fogalmának tartalmáról.**

A jó és a rossz, az igazság és az igazságosság: az ítélkezés mint cselekedet felismerése mindennapi helyzetekben és különféle műalkotásokban.

A nem saját álláspont megjelenítésének, átélésének képessége.

Mindennapi konfliktusok megjelenítése drámajátékokban

A tájékozódás igénye és képessége **erkölcsi** kérdésekben.

Az **igazság** és a nézőpont, a személyes és a közösségi igazság konfliktusának megértése különféle szövegekben.

Az **empátia** fejlesztése különféle dramatikus formák kipróbálása révén (pl.: helyzetgyakorlat).

Igény a társadalmi, közösségi és egyéni konfliktusok hátterének megértésére, a **morális gondolkodásra és ítéletalkotásra.**

C) KÖZMŰVELTSÉGI TARTALMAK

1–4. évfolyam

7. Az **ítélőképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék** fejlesztése

7.2. Hősök, érzelmi tartalmak, **erkölcsi választások**

- konkrét élethelyzetekben érzékletesen megtapasztalható elemi **erkölcsi fogalmak**, jól megfigyelhető magatartásformák, érzelmek, az életkornak megfelelő erkölcsi választások és értékelésük;

- vélemény megosztása, beszélgetés, vita.

5–8. évfolyam

7. Az **ítélőképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék** fejlesztése

7.1. Hősök, magatartásminták, érzelmi tartalmak,

erkölcsi választások – érzelmek, indulatok, szeretet, együttérzés, segítőkészség, félelem, bizalom, hála.”

Összegzés

A tanulmányban rövid áttekintést kaphattunk arról, hogy a 21. századi magyar társadalom erkölcsi állapota és a társadalompolitikai kontextusban működő intézményesített nevelés, az iskola és az oktatás erkölcsi állapota, a nevelés kudarcai egymással szoros összefüggésben állnak. Láthattuk, hogy több kormányzat törekedett arra már 1998-tól, hogy az erkölcsi jó, és társadalmi, közösségi dimenziójaként a közjó iránti érzékenységet megjelenítse az iskolában azzal a reménnyel, hogy a tankötelezettség végén a tanulók a magánélet, a társadalom konfliktusait morális horizonton érzékelni és kezelni képes fiatalokként lépjenek ki az iskolából. Ezek a kormányzati szándékok, oktatáspolitikai törekvések azonban igen kevés eredményt hoztak. A magyar nemzetről felelősen gondolkodó értelmiségiek közül igen sokan diagnosztizáltak további értékvesztést, „romlott életvilágú” társadalmat. A 2010-ben kormányzati pozícióba került FIDESZ-KDNP ezért az iskolákban az erkölcsi értékek átadását, az etikus döntések meghozatalára való képességek kifejlesztését kívánta középpontba helyezni. Megújította a kötelező iskoláztatás alapdokumentumait, a közoktatási (új nevén: köznevelési) törvényt és a Nemzeti Alaptantervet. A tanulmány igyekezett teljes körűen bemutatni, hogy az új jogszabályok milyen célokat, milyen kötelezőségeket és kereteket fogalmaznak meg az erkölcsi nevelés erősítése tekintetében, ilyen pl. az erkölcsstan tantárgy bevezetése. Felhívja a figyelmet arra is, hogy számos részlet pontosítása még folyamatban van. Így például, jelenleg készülnek az új Nemzeti Alaptantervre épülő keretanttervek, amelyek a tantárgyi tartalmak konkrét leírását adják majd. Ezekhez fognak kapcsolódni a tankönyvek, tanári segédletek fejlesztésének, kiadásának, valamint a tanári továbbképzés formáinak, a pedagógiai módszertan kialakításának, megújításának kérdései, éppúgy, mint a nevelőtestületek pedagógiai programjai, helyi tantervei aktualizálásának feladatai.

Irodalom

Csepeli György: Mit mondana Németh László 2011-ben Szárszón? In Horányi Özséb (szerk.) (2012): SZÁRSZÓ 2011. Kihívások és felelőségek, Budapest, Magyar Pax Romana, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.

Kopp Mária: A mai magyar társadalom lelki egészségi állapota. In Horányi Özséb (szerk.) (2012): SZÁRSZÓ 2011. Kihívások és felelőségek, Budapest, Magyar Pax Romana, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.

Tölgyessy Péter: A magyar közéleti hisztéria és annak társadalmi okai. In Horányi Özséb (szerk.) (2012): SZÁRSZÓ 2011. Kihívások és felelőségek, Budapest, Magyar Pax Romana, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról.

2011. évi (2011. 12. 19.) CXC. törvény a nemzeti köznevelésről.

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.

Jegyzetek

- 1 Mivel az intézményes nevelés alapvetően a fiatal felnőttkor eléréséig tart, a kérdés árnyaltabb elemzésére jelen keretek között nincs lehetőség, ugyanúgy, ahogyan a felnőttnevelés kérdéseivel sem tudunk ehelyütt foglalkozni.
- 2 A két évfolyamon tanított, kissé különböző elnevezésű és tartalmú tantárgyat jelen megközelítésben együttesen érintem.
- 3 Katolikus magyar értelmiségi szervezet.

Benkő Tamás

Urbán Éva Izabella

A „Társas énünk – Társaságunk!”

című személyiség- és közösségfejlesztő projekt bemutatása

Az *Emberi Erőforrások Minisztériuma* támogatásával „Társas énünk – Társaságunk!” címmel indított ifjúsági projektet a szegedi DÉLI HORIZONT - Szülők, Gyermekek, Fiatalok a Holnapért Egyesület. A projekt arra az igényre reagált, miszerint a fiatalok olyan helyre és programra vágytak, ahol nem a zajos és drogoktól veszélyeztetett *szórakozóhelyre* lépnek kikapcsolódni a tanulás végeztével, hanem egy olyan helyre, ahol értelmes és hasznos együtt töltött időt mondhatnak magukénak, ahol igazi jó barátokká és olyan csoporttá válhatnak, amelynek tagjai később is szívesen fordulnak egymáshoz.

Célcsoport

Célcsoportunkba tartoztak a 10-14 év közötti fiatalok, különös tekintettel a nagycsaládban élőkre, a hátrányos helyzetűekre, az egyszülős családban élőkre, a rendkívüli gyermekkedvezményben részesülő gyermekekre. Kiemelt figyelmet fordítottunk fogyatékkal élő tagjainkra, valamint minden csoporttag bekerülési és részvételi esélyegyenlőségének biztosítására.

A program konkrét célja, módszere

A program konkrét célja és egyben módszere volt a közösségépítés, amelyet egyéni fejlődésen keresztül – egy fejlesztő folyamat részeként – mindennapi életünkből merített helyzetgyakorlatokkal, csoportjátékokkal és a „nem-formális tanulás” játékos elemeivel valósítottunk meg.

Az előkészítés már 2010 óta folyt. Egy korábbi projekt megvalósítását megelőzően már létrejött kortársklub összeszokott fiataljainak bevonásával kezdődött: így a fiatalok gyors önszerveződéssel hamar készen álltak a programra. A

21 fő jelentkező többsége nagycsaládban élő vagy egyszülős családban nevelkedő vagy hátrányos helyzetű gyermek volt. A csoportban fogyatékkal élő fiatalok is részt vettek. A kezdetektől fontos feladatunknak tekintettük a fiatalok formális és informális tanítását, valamint testi-lelki egészségének védelmét és fejlődését, identitásuk erősítését a közösséghez tartozás élményén keresztül.

A projekt társadalmi háttere

A rendszerváltás után az átmeneti krízis következtében a munkahelyek körülbelül harmada szűnt meg hazánkban. A lakosság jelentős része elszegényedett, aminek egyik alapvető oka a munkanélküliség növekedése. Sok családban hamarosan a harmadik generáció nő fel munka nélkül. A magyar társadalomban robbanásszerűen megnöttek a jövedelmi és szociális különbségek, ezért a lakosság harmada szegénynek számít, több mint tizede tartósan leszakadt a társadalomról, és kirekesztettségben él. A válság körülményei között a helyzet tovább rosszabbodott. Nem csupán a mélyszegénység jelent problémát, hanem az „alsó középosztály” egy részének elszegényedése, veszélyeztetettsége is.

Kik a veszélyeztetettek?

Magyarországon a szegények többnyire a következő csoportokból kerülnek ki (European Social Watch Report, 2010):

- a tartósan munkanélküliek és részidőben foglalkoztatottak (a munkanélküliek 48%-a szegény);
- a 6–700 ezer cigány ember nagy többsége nyomorog;
- a gyermekes családok 41%-a, nagycsaládosok 60%-a, az egyszülős csonka családok 45%-a szegény;
- a nyugdíjasok 50%-a számít szegénynek; még ha

aktív korukban jól is kerestek, jelentős jövedelemcsökkenést szenvednek el;

- várhatóan a jövőben emelkedik majd az olyan munkanélküliek, illetve feketemunkára kényszerítettek száma, akik nyugdíj nélkül, vagy alacsony nyugdíjjal öregednek meg;
- gyakran nyomorognak a tartós betegségben szenvedők, a fogyatékosággal élők;
- teljesen kiszolgáltatottak a hajléktalanok.

Ehhez adódik az elszegényedő „alsó középosztály”, amelynek tagjai minden erővel igyekeznek elkerülni a szegénységet, de jövedelmük szükségessége miatt egyre többen küzdenek napi megélhetési gondokkal.

A projekt társadalmi környezete

A munkanélküliség és szegénység tekintetében hatalmas regionális különbségek figyelhetők meg. A dél-alföldi régió, közelebről Csongrád megye, munkaerő-piaci szempontból a közepesen nehéz helyzetben lévő területek közé tartozik. A munkanélküliség olyan társadalmi probléma, amely az egyének és családok gazdasági, szociális, pszichés és mentális egyensúlyát fenyegeti.

A napjainkig tartó folyamat következtében igen sok gyermek szülei kiesnek a munka világából. Igen veszélyes modell az az életminta, amelyet a gyermek kap a munkahelyi elfoglaltság és kötött időbeosztás nélkül élő, gondterhelt, boldogtalan és megélhetési problémákkal, jövőtől való félelemmel küzdő szülőktől. A kiskorút segíteni kell, hogy az ő életében ne ismétlődhessenek meg ezek a negatív folyamatok.

Tapasztalataink szerint a szülő rendkívül magára hagyott élete talán legfontosabb feladatának végzésében, a gyermeknevelésben. Ebből adódóan igen sok a céltalan és magányos gyermek a tizenévesek között. Sokan közülük mégis, megfelelő időben történő, szakszerű segítség és irányítás mellett megtalálhatják pozitív életcéljaikat, megfelelő társakra lelhetnek.

Különösen nehéz helyzetben vannak azok a szülők, akik sajátos nevelési igényű gyermeket nevelnek. Amellett, hogy sokszor problémájukkal magukra maradnak, családi életük felborul, és kapcsolataik egy része tönkremegy; még tágabb környezetük esetleges megbélyegzésével is meg kell küzdeniük. Számukra különösen nagy segítség a pszichés és mentális problémák szakszerű oldása, gyermekük megfelelő és elfogadó közösséghez való tartozása.

A 10-14 év közötti, kamaszkor küszöbén álló, azt követően pedig az ifjúkor életszakaszába lépő fiatal folyamatos, értő odafigyelést, aktív kommunikációt, értékközpontú és értékteremtő foglalkozást igényel. Mindez hozzájárulhat ahhoz, hogy később kiegyensúlyozott és aktív tagja legyen a társadalomnak. Programsozozatunk feladatául jelöltük meg, hogy a projekt a tágabb és a szűkebb lakóhely, és lakókörnyezet szeretetére neveljen, biztosítsa a szabadidő hasznos eltöltésének lehetőségét, és járuljon hozzá a gyermekek egészségmegőrzéséhez, továbbá a közösség erősödéséhez. A kiegyensúlyozott, harmonikus gyermekből néhány év múlva hasonló felnőtt válhat, a kiegyensúlyozott fejlődéshez pedig elengedhetetlen a közösségi együttlét és játék öröme.

Jelen cikk további részében azokat a szociális, mentálhigiénés, valamint pedagógiai munkákat és eredményeket szeretném bemutatni, amelyek egy személyiségben fejlettebb gyermekhez, kiegyensúlyozott és harmonikus szülő-gyermek kapcsolathoz, valamint stabil értékrend és szemléletmód kialakulásához vezethetnek.

A foglalkozások vezetésének módszereit a nem-formális metódusok jellemezték: az interaktív prezentáció, a szituációs és szerepjátékok, az irányított beszélgetés, az egyéni feladatok és konzultáció, a strukturált páros és csoportmunka. A játék, az érzelmek ereje döntő hatása a tanulásban, már az ókorban így vélekedett erről *Platón*: „Kerüljük a kényszert, s hagyjuk, hogy a gyerek örömmel tanuljon. A gyerekek játékok révén okosodnak, a kényszeres okítás nem jut el a lelkükig.” Projektünk minden részlete bizonyosságul szolgált annak a szintén platóni idézetnek, hogy „A gyermek lelkületének szüksége van a játékra”. Minden gyerek nagy örömmel, érdeklődéssel és lelkesedéssel vesz részt egy közös, érdekes és vidám játékban. Hát még akkor, ha a tanulás folyamatát nem is érzékeli benne! Ha az ismeretanyag óvatos lépések sorozataként, lopva kerül át az ő tudástárába, akkor tulajdonképpen észrevétlenül, belső ellenállás nélkül, mi több: nagy motivációval sajátítja el a nehéz, számára addig kivitelezhetetlennek tűnő, bonyolult kommunikációs feladatokat is. Mi a titok nyitja? A felnőtt vezető rátermettsége és felkészültsége: a módszertani tudás mellett nagy odafigyelés, nyitottság, és apró segítségnyújtások sora.

A közösségfejlesztési és önismereti csoportban zajló játékokat a szakirodalomban strukturált gyakorlatnak is nevezik. Rudas (2004) idézi Middlemant és Goldberget, akik a strukturált gyakorlatot úgy határozták meg, mint egy tanulási helyzetet, amely olyan zárt rendszer, amit a csoportvezető szándékosan szerkesztett meg és hozott mozgásba. Volt egy, a tagok beszélgetésétől, interakcióitól jól elkülöníthető feladat, „játék”, amely megvalósításához az egyik csoportvezető utasításai adták a keretet. (Rudas, 2004.)

A közösségépítés és egyéni fejlődés – egy fejlesztő folyamat részeként – valós életpéldákból merített helyzetgyakorlatokkal, annak megoldandó feladataival, csoportjátékokkal a „nem-formális tanulás” játékos elemeivel zajlott. Fogyatékkal élő tagjaink képességeikhez mérten végezték a feladatokat, külön figyelmet fordítva arra, hogy számukra is garantált lehessen a sikerélmény.

A csoportdinamikai történések biztosították a csoport személyiségformáló hatását. A játékok, a strukturált gyakorlatok alapvetően négy célt szolgálhattak a csoportban: az első, kezdetben legfontosabb cél volt a feszültség oldása és a csoportmunka elindításának megkönnyítése.

Második célunk volt, hogy csoportunknak tükröznie kellett a különböző rejtett csoportdinamikai jellegzetességeket, mint például a párképződés. Természetesen a játék önmagában nem váltott ki csoportdinamikai folyamatokat, de a meglévőket nyitotta fel általa. Ez természetesen azzal járt, hogy a csoportvezetőknek fel kellett ismerniük a csoportban zajló rejtett folyamatokat, hogy megfelelően tudjanak választani.

A harmadik cél az öntapasztalás megismerése és a különböző készségek fejlesztése volt, hiszen a játékok segítségével megtapasztalhatjuk, hogy milyenek vagyunk, és alkalmunk nyílik bizonyos képességeket, készségeket gyakorolni. Ide sorolhatóak például a kreativitást, a nem verbális kifejezőkészséget, az emóciók fejlesztését, vagy az önkép, önismeret, társismeret növelését szolgáló feladatok.

Negyedik célunk volt a csoportfoglalkozások tartalmás befejezésének megkönnyítése, a hazatérés és a visszatérés lehetőségének tudatosítása. Erre szolgáltak a kötetlen játékidők, a beszélgetések a foglalkozások során.

Szerepjáték

A szerepjáték alkalmas az empátia és a pro-szociális magatartás fejlesztésére. A gyerekek nagyon kedvelik a megszemélyesítő, megleve-nítő, dramatizáló cselekvésközpontú tevékenységeket. Lehetőség adódik, hogy több szerepet és funkciót játsszanak el, sokféle helyzetben kipróbálják magukat. Fontos a játékszituáció megbeszélése, a szerepek minél életszerűbb eljátszása (Némethné, 2008).

A végén minden esetben térjünk át a megbeszélésre! A megfigyelők, akik éppen nem játszanak, megfigyelik a szerepjátékosok érzelmeit, és aktívan részt vesznek a szerepjáték megvitatásában. Én-üzenetek megfogalmazásával mondják el gondolataikat (úgy éreztem..., az volt a benyomásom...). Szabadon intézhetnek egymáshoz kérdéseket.

Történetek megbeszélése

A történetek megbeszélésekor olyan szituációkat ismertetünk meg a gyerekekkel, amelyekben az elsajátítandó képességek szerepelnek. Az azt követő megbeszélések nagyon jó lehetőséget biztosítanak a hallottak értelmezésére, elemzésére.

Az eredményes kommunikáció

Az eredményes kommunikáció elsajátításához a gyerekeknek meg kell tanulniuk megfelelően közölni gondolataikat, és a lehető legpontosabban megérteni a beszélő szándékát. Mivel a kommunikáció nem csupán verbális úton, hanem nonverbális módon is történhet, különösen fontos, hogy felismerjék a legalapvetőbb nonverbális jelzéseket, és gyakorolják kifejezni azokat (testtartás, gesztusok, mimika, szemkontaktus). (Némethné, ibid.)

Asszertivitás

Az asszertivitás elengedhetetlen a sikeres kommunikációhoz, ahhoz, hogy képesek legyünk önérvényesítően, vagyis egyenlő partnerként, udvarias és elegáns, de egyértelmű magabiztossággal viselkedni. Azt is jelenti, hogy magunk döntjük el, elmondjuk-e véleményünket, szo-

rongás nélkül kiállunk-e saját jogainkért anélkül, hogy közben mások jogait megsértenénk, vagy másokban szorongást keltenénk. Az aszertivitás nem agresszív és nem megalázkodó. Igen sok embernél akadályokba ütközik a szorongás nélküli kiállás önmagáért, vagy egy képviselt érdekért. Vagy valóban sérti mások jogait – ilyenkor közlése, viselkedése túl önös, direkt, olykor agresszív – , vagy attól fél, azt képzeli, hogy már pusztán a magabiztos fellépés és önérvényesítés is sérti a másik embert. (Némethné, ibid.)

Tervezés – együttesen!

A projekt sikeréhez hozzásegített bennünket az a többlépcsős gyakorlatsor, amely a társadalmi életből hozott aktív szituációkon keresztül élénken megvilágította a későbbi felnőtt élet kihívásait. A gyakorlatsor része volt a játék, a közösségi működés örömeinek megtapasztalása. A közös élmények érzelmi telítettsége még hatékonyabbá, eredményesebbé tette a munkát. A legnépszerűbb gyakorlatok az alábbiak voltak:

- álmotthon, álmváros, álomország, álmvilág – kiscsoportos munkaforma, projekt, ezt követően plakátkiállítás, a kommentálás lehetőségével;
- történet bábokkal megjelenítve;
- közös történetírás előre megadott szavakból – egyéni, illetve kiscsoportos munkaforma, projekt, a megírt történetek előadása;
- közös némajátékok – kiscsoportos munkaforma, projekt.

Személyes fejlődést segítő beszélgetés

Bebizonyosodott, hogy, a projekt gyakorlatai milyen ragyogó eredményeket hoznak a tanácsadó, fejlesztő, segítő, esélyegyenlőséget megjelenítő tevékenységek megismerésében, kipróbálásában. A közösségben kialakult az az érzelmi biztonság, amely szükséges volt ahhoz, hogy a gyermek, a kamasz a saját életében szükséges probléma esetén megfelelő szakembertől tanácsot kérjen és kaphasson. Reményeink szerint a későbbiekben erre a tapasztalatra majd minden olyan nevelési helyzetben építeni lehet, amelyben négy-szemközi beszélgetésre van módunk.

Társasjátékok

Mindezek mellett a közösség összetartásában nagyon fontos szerepük volt a kötetlen társasjátékoknak. Ez később, a projekt zárása után, különösen a hosszabb, tanítás nélküli időszakokban lesz fontos, amikor semmilyen egyéb választható program nem adódik. Lehetőséget teremt, hogy szívesen és bizalommal térjenek be újra a gyermekek és a fiatalok.

Módszerek és gyakorlatok együttes alkalmazása

A felsorolt technikák, módszerek és gyakorlatok helyzetnek megfelelő rugalmas megtalálása, váltása, együttes alkalmazásuk eredményezheti a kompetenciák hatékony fejlesztését. Kiemelt szerepet kap az együttműködés, a problémamegoldó képesség, a kreativitás és a motiváció fejlesztése.

A távlati hatások

Jól láthatók a földrajzi értelemben vett hatások abban, hogy a különböző lakhelyről érkezett gyermekek áthidalva a távolságot, kapcsolatba tudtak egymással lépni, barátságuk később is megmaradt és a kortársklub tevékenysége során folytatódhat. Tervezetten: közös nyári program szervezése. A gyerekek megszokták a helyszínt, a közös találkozásokat, s programon kívül is szerveznek ide találkozót. A játékok igazi összetartó erőt képeztek közöttük.

A projekt zárása után szerettünk volna visszajelzést kapni arról, hogy a konfliktuskezelés, az asszertivitás, a problémamegoldás terén vajon fejlődtek-e fiataljaink. A fejlődésüket nyomon követő kérdőívekből kiderült, hogy sokuknak adtak mindehhez mintát a projekt során eljátszott szituációk, bábjeleitek tanulságai. Nagy sikert aratott az Activity társasjáték, amelyet – a gyerekek nagy örömeire – a legtöbb foglalkozás kezdetén és végén játszottunk. Már e játékon keresztül is határozottan észrevehető volt a csoport kommunikációs és empatikus fejlődése és összehangolódása. Visszatérve Platon soraihoz: „Többet megtudhatsz másokról egy óra játék, mint egy év beszélgetés alatt”.

A projekt közvetett, távlati eredménye, hogy hozzájárulhat ahhoz a személyiségfejlődési folyamathoz, ami elősegíti, hogy később egy kiegyensúlyozott, harmonikus, a környezetét és társait szerető, aktív munkaerő és önkéntes váljon a hajdani gyermekből, aki szívesen alapít majd családot, nevel gyermekeket.

Sikeresen megvalósított szakmai programunk által a pályázati programban kijelölt célcsoport felé olyan értékeket tudunk közvetíteni, melyek által a fiatalok megismerték a közösségben levő értékeket és erőforrásokat, melyeket mindennapi életükben sikeresen használhatnak. A közösséggé formálódás elősegítésén túl játékos formában drog- és más szenvedélybetegségek prevenciója, egészséges életmód és életvitel, folyamatos mentális felügyelet valósult meg.

A csoportot minden alkalommal 2 fő vezette: Bálint József szociális munkás, helyi ifjúsági munkás, aki a „Képzők képzője/Önfejlesztés” témakör szakterületen szerzett végzettséggel rendelkezik, és Urbán Éva Izabella, mentálhigiénés szakember, gyermek- és ifjúságvédelmi szaknácádó, középiskolai tanár.

Következtetések

A kezdeti céloktól a megvalósításig vezető út első lépése, hogy legyen néhány aktív gyerek, aki szereti a játékos időtöltést, a játékos tanulást, aki társai iránt érdeklődik. Ez az az alap, ami nélkülözhetetlen.

A következő lépés a gyakorlatok tervezése, melyeknek az életkorhoz, az érdeklődési körhöz igazodniuk kell. A gyermek, aki érzi, hogy figyelnek rá, érdeklődnek iránta, segíteni akarnak neki, az szociálisan is, mentálisan is, de egyéb kompetenciáit tekintve is óriási fejlődésre képes. Érzelmileg kitarul, nyitott és befogadó lesz. A kellemesen együtt töltött időre mindig szívesen emlékszik majd, s megelevenedik benne a nem-formális tanulás útján szerzett tapasztalati tudás, a közösségi tevékenység során átélt számtalan sikerélmény.

Meggyőződésünk, hogy a projekt során tapasztalt és gyakorolt minták meghatározhatják a felnövekvő nemzedék egyéni és társas viselkedését, konfliktus- és problémamegoldó készségét.

Felhasznált irodalom

Csongrád Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ
<http://www.csmmk.hu/public/tortenetunk/>

European Social Watch Report (2010),
 letölthető: <http://www.socialwatch.eu/wcm/home.html>

Hadinger, Boglarka (2006): *Bátorság az élethez*, Budapest, Jel Kiadó

Németh Erzsébet (2002): *Az önismeret és a kommunikációs
 készség fejlesztése*, Budapest, Századvég Kiadó

Németh Gáborné Doktor Andrea (2008): A szociális
 kompetencia fejlesztésének lehetőségei az iskolában. Új
 Pedagógiai Szemle, 58. évf./1. sz.

Platón (1984): *Platón összes művei I-III.*, Budapest, Európa
 Könyvkiadó

Rudas János (2004): Technikák, irányzatok, alkalmazások. In
Delfi örökösei, Budapest, Gondolat Könyvkiadó

Simonyi Ágnes (2009): *Társadalmi egyenlőtlenségek
 Magyarországon*, Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet

Statistikai Tükör (2008): *Laekeni indikátorok 2008*, A
 társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására
 szolgáló jelzőszámok, No. 142., Budapest, KSH

Sütőné Koczka Ágota (2004): A szociális készségek fejlesztése
 kamaszkorban. *Új Pedagógiai Szemle*, 54. évf./4. sz.

A gyakorlatok forrásai:

Bagdy Emőke – Telkes József (2002): *Személyiségfejlesztő mód-
 szerek az iskolában*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Rudas János (2004): *Delfi örökösei*, Budapest, Új Mandátum
 Könyvkiadó

Varga Irén – Gönczi Károly – Pintér István (2008): *Önismereti
 Játékok Gyűjteménye*, Debrecen, Pedellus Kiadó

Baranyai Szilvia

GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGPOLITIKA –
 „JÓ KÉPZETTSÉGET ÉS JÓ MUNKÁT MINDEN GYERMEKNEK, MIRE FELNŐ!”
 TÁMOP-5.4.4-09/2-C-2009-0005

A gyermek- és ifjúságpolitikai célkitűzések átfogó célja, hogy csökkenjen a gyermekek és családjaik szegénységének aránya, szűnjenek meg a gyermeki kirekesztés szélsőséges formái, csökkenjen az életesélyeket romboló devianciák előfordulása, alapvetően alakuljon át azon intézmények és szolgáltatások működés módja, amelyek hozzájárulnak a szegénység és kirekesztettség újratermelődéséhez.

Nemzetközi téren a legfontosabb gyermek- és ifjúságpolitikai kérdéssé az éleződő globális gazdasági versenyben való helyállás, a nemzetek közötti versenyképesség javítása vált. Ezen belül is két gazdasági tényező jelentősége emelhető ki, egyrészt a foglalkoztatási arányok kérdése: már a jelenkori foglalkoztatottsági szintekben való lemaradás orvoslásának is egyik kulcskérdése a gyermeket nevelő szülők, mindenekelőtt az anyák foglalkoztatási esélyeinek javítása, illetve, hogy a fiatal generációk minél nagyobb arányban jussanak jó munkaerő-piaci lehetőséget megalapozó végzettséghez. Másrészt, a ma felnevelkedő generációk a jelenlegi aktív generációknál jobb alapképességekkel, kompetenciákkal rendelkezzenek, rugalmasabban és mobilabban legyenek képesek reagálni a gazdasági és társadalmi változásokra, készüljenek fel az egy egész életen át tartó tanulásra, képesek legyenek kielégíteni a dinamikus változó gazdaság munkaerőigényeit.

A szolgáltatások fejlesztésében egyre hangsúlyosabb szerepet kapó gyermekjóléti, oktatási, szociális, munkaerő-piaci területek együttműködése iránti igény növekedése, a foglalkoztatási dimenzió hangsúlyozása, a gyermekes családok helyzetének javítását szolgáló komplex megközelítések, valamint az interdiszciplináris tudással és gyakorlattal rendelkező szakemberek iránti szükséglet megerősíti a gyermek- és ifjúságpolitikai tárgyú képzések szükségességét. A gyermekek és ifjúság jól-létének elősegítése terén alapvető fontosságú, hogy korszerű tu-

dással rendelkező, a gyermekjóléti, oktatási, szociális és munkaerő-piaci területeken egyaránt tájékozott, felkészült szakemberek jelenjenek meg.

Európai Unió támogatásból 2010. november 1-jén indult a TÁMOP-5.4.4-09/2-C-2009-0005 számú, GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGPOLITIKA – „JÓ képzettséget és JÓ munkát minden gyermeknek, mire felnő!” elnevezésű program a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének vezetésével. A 24 hónapos projekt célja a gyermek- és ifjúságpolitika területén egy négy szintű képzés megtervezése, kidolgozása, tananyagainak kifejlesztése, akkreditációjának elindítása, a képzések tesztelése és a visszacsatolások megvalósítása.

Kidolgozásra kerül:

- a szociálpolitika (MA) szakon belül a gyermek- és ifjúságpolitikai szakirány
- diplomásoknak két féléves, kiegészítő diplomát adó gyermek- és ifjúságpolitikai szakértő szakirányú továbbképzési szak
- diplomásoknak egy rövid időtartamú, akkreditációs pontokat adó modulrendszerű képzés
- érettségizetteknek szaktanfolyami végzettséget adó modulrendszerű szakképzés.

Eddigi munkánk során a projekt keretében ezen célok megvalósítása érdekében kidolgozásra került 15 új tárgy, és elkészült 13 szakmai kötet ifjúság-szociológia, foglalkoztatáspolitikai, gyermek- és ifjúságpolitika témakörben. Jelenleg a 4 szintű képzés elindításának szakmai előkészítése zajlik.

E képzési kínálat jelentős hiányokat pótol a szakterület jelenlegi és jövőbeni munkatársai körében, és hosszú távon garantálja a gyermekjóléti, gyermekvédelmi és ifjúságpolitikai szakértelem magas szintjét a gyermek- és fiatalok célcsoportok életminőségének javítása, jövőjének biztosítása érdekében.

Kapcsolat:

Név/cím: Dr. Czibere Ibolya projektmenedzser

Telefon: (52) 512900/23097

Fax: (52) 512749

Email: czibere.ibolya@arts.unideb.hu

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Benkó Tamás

Krízisvonal V.

Esettanulmányok, eseteírások

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat 2005. április 1-jén kezdte meg működését a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet főosztályaként. A telefonszolgálat az egész ország területéről, a nap 24 órájában, a hét minden napján ingyenes zöldszámon hívható mobil és vezetékes telefonról egyaránt. A beérkezett hívásokat, a leglényegesebb, kliensekre vonatkozó információkat a telefonos segítők az úgynevezett hívásnaplóban rögzítik, amely egy Microsoft Access adatbázis-kezelő rendszer, programozott kezelőfelülettel. Az itt rögzített esetekből az OKIT munkatársai havi rendszerességgel készítenek eseteírásokat. Ezekből közlünk szemelvényeket a Kapocs egymást követő számaiban, abban a formában, ahogyan a beszélgetések zajlottak, a „mese”, a „bulvár”, a „sztorizás” látszatát is kerülve.

Marika néni jóhiszemősége

Kapcsolatfelvétel

N. J-né 76 éves idős hölgy 2012. februárban hívta fel az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot.

A probléma leírása

- Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, jó napot kívánok!
 - N. J-né vagyok, azért hívom Önöket, mert a volt szomszédasszonyomat, a Marikát megverte a lánya. A kétségbeesett női hang azzal kezdte kérését, hogy anonim maradhasson, mert fél Marika rokonaitól. Elmesélte, hogy Marikát a lánya és a veje elüldözte otthonról, most itt van nála. Nem tudja, mit csináljon, tőle kér tanácsot. Arra kértem az aggódó segítségkérőt, hogy adja a telefonhoz Marikát, hogy beszélni tudjak vele.

A segítő kapcsolat menete

– Jó napot kívánok Marika!
 – *Jó napot!*
 – Kérem, Marika, mondja el, mi a problémája, és miben kéri szolgálatunk segítségét.

A megtört idős ember mentegetőzve kezdte történetét:

– *Elnézést kérek, hogy magukat zavarom, de nincs kihez fordulnom segítségért. A volt szomszédom tudta a telefonszámukat, ő beszélt rá, hogy hívjam magukat. Tudnak nekem segíteni?*
 – Kérem, mondja el mi történt önnel – biztattam nyugtató hangon a zaklatott idős asszonyt.
 – *A férjemmel 41 évig nagyon boldog házasságban éltünk. Két éve meghalt. Egyedül maradtam. A férjem nagyon határozott, kemény ember volt, igazi családfő, akinek a szava szent volt.*

Bányász ember volt, néha felöntött a garatra, akkor volt némi hangos szóváltás köztünk, de sohasem bántott. Én teljesen tehetetlen vagyok nélküle.

Egyik nap a lányom meg a vejem azzal álltak elő, hogy adjuk el a lakásomat meg az övékét, és költözünk egy falusi házba, ahol nekem is külön szobám lesz. Ennek én örültem, mert így nem leszek egyedül, és mindennap láthatom az unokámat. Nagyon gyorsan lerendeztek mindent: adásvétel, ügyvéd stb. Én az egészről csak annyit értettem, hogy amíg meg nem halok, biztos fedél lesz a fejem felett.

– Tehát Marikát a lánya és veje arra kérte, költözzenek el egy falusi házba, ahol élete végéig lesz fedél a feje fölött, és gondját viselik.

– *Igen, így volt. Jóhiszeműen megbíztam a lányomban és a párjában. Nem gondoltam akkor, hogy így eldurvul a viszonyunk. Egy-két hónapig minden nagyon szép volt, örültem, hogy ilyen szerető család vesz körül. Én kivettem a részem a házimunkából: főztem, takarítottam és foglalkoztam az unokámmal. De történt valami... – Marika néni itt abbahagyta a történetét és halkán el kezdett sírni.*

– Mi történt? – kérdeztem őszinte érdeklődéssel.

– *Egy hirtelen fájdalmat éreztem, kórházba kerültem. Néhány napig infúziót kaptam, majd egy csomó gyógyszerrel hazamehettem. Otthon úgy gondolták, hogy minden megy tovább, mint azelőtt. Sajnos nagyon lelassultam, és már nem ment semmi úgy, mint régen. Én próbáltam... – itt Marika néni ismét pityergett.*

– Mit állapítottak meg az orvosok? – kérdeztem betegségéről az idős asszonyt.

– *Azt mondták, hogy egy enyhe lefolyású agyi katasztrófa ért, ami sajnos egyre rosszabb lesz. Ettől kezdve sokszor hallottam, hogy a vejem és a lányom miattam vitatkoznak: „minek kellett összeköltözni, az öregasszony csak nyűg a nyakunkon”, stb. Az állapotom egyre rosszabb lett, már állandó felügyeletre szorulnék, de sajnos ezt a családom nem tolerálja. Állandóan szidnak, hogy csak fekszem, lógotom a lábam, nem csinálok semmit... – ezután abbahagyta.*

– Mi történt, ami miatt most eljött otthonról? – tettem fel hosszú hallgatás után a kérdésemet. Csak hosszú csend után szólalt meg ismét.

– *A lányom megütött... Én oda soha többet nem megyek vissza – mondta, majd letette a telefont.*

Eltelt 10 perc, mire ismét megszólalt a telefon.

– Országos Kríziskezelő és Információs

Telefonszolgálat, jó napot kívánok!

– *Jó napot, megint én vagyok az, Marika... Magával beszéltem az előbb?*

– Igen Marika, de megszakadt a vonal, bízam benne, hogy visszahívja szolgálatunkat.

– *A volt szomszédasszonyomnál egy pár napig ellakhatok, de utána mit csináljak? – kérdezte kétségbeesve.*

Kérdése után átbeszéltünk néhány alternatív lehetőséget: elmondtam a krízis-elhelyezés menetét, és annak feltételeit, valamint az idősök szociális ellátásának és a nyugdíjasházakban való elhelyezésnek a lehetőségeit. Megbeszéltük, hogy másnap elmegy a helyi családsegítő szolgálatához, megpróbál idősotthoni elhelyezést kérni, ahol egészségügyi ellátást is kaphat.

Hálásan megköszönte a segítséget, majd hallhatóan kicsit megnyugodva letettük a telefont.

Értékelés, összefoglalás

Az idős asszony jóhiszeműen beleegyezett abba, hogy a családjával összeköltözik, és így anyagilag segíti őket. Amikor megbetegedett, a fiatalok számára teherré vált, és ez a végén bántalmazáshoz vezetett. Egy segítő barát révén felhívott minket. Megbeszéltük a lehetséges megoldásokat, amiből Ő kiválasztotta a számára megfelelőt. Úgy éreztem, a kezdetben zaklatott Marika néni a beszélgetés alatt fokozatosan megnyugodott, és bízik abban, hogy a megfelelő lehetőség megtalálásával még ő is remélheti, hogy élete alkonyán nyugalomban élhet.

Készítette: J. B.

Segítsünk, de azonnal!

Kapcsolatfelvétel

G. H. Erika telefonhívása 2012. április 10-én, 10 óra 21 perckor érkezett az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálathoz.

A probléma azonosítása, leírása és megoldása

Erika és 13 éves kislánya ügyében B. E. gyámügyi előadó és J. S. családgyógyógyító telefonáltak. Erika elvált férjétől, és egy másik településre költözött. Két gyermeke közül az egyik az apához került. A kliens megismerkedett a településen egy másik férfivel, aki élettársa lett. A férfi rövid idő után bántalmazni kezdte. Erika elmenekült testvéréhez, ami a telefonhívásukat (húsvétot követő kedd) megelőző hét végén történt. Az élettárs utánament és megfenyegette, hogy szól a volt férjének, és elveteti tőle a kislányt. Ezt követően a kliens testvérét meglötte egy gázpisztollyal. Miután kihívták a rendőrséget, eljárás indult a férfi ellen, akit azonban hamar elengedtek a kapitányságról.

A kliens sírógörcsöt kapott, amikor a családgyógyógyítója átadta neki a telefont, hogy meghallgathassam. Így csak később tudtam vele beszélni, miután a családgyógyógyító tájékoztatót az esetről, illetve a bántalmazott édesanya egy kicsit megnyugodott. A családgyógyógyító elmondta, hogy azonnali elhelyezést kérnek kliensük és gyermeke számára, mert nemcsak a férfi veszélyezteti őket, de a jelenleg tartózkodási helyükön sem maradhatnak a nagyon rossz körülmények miatt. Elmondása szerint még egy napot sem engedne ott nekik szívesen, sőt, kiemelné a gyermeket, ha nincs más megoldás, ha nem találunk számukra otthont, ha nem tudja szolgálatunk elhelyezni őket. Telefonon öt anyaotthont hívtak fel, de nem jártak sikerrel.

- Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, jó napot kívánok!

- Jó napot kívánok, B.E. vagyok a s.-i gyámhivataltól.

- Üdvözlöm, hallgatom.

- Egy bántalmazott édesanya és a gyermeke ügyében telefonálok, akiknek elhelyezésre lenne szükségük. Igazából két gyermeke van az anyának, de elvált korábbi férjétől, és az egyik gyermek a volt társához került.

Erika ezután ideköltözött S.....-ra a kislánnyal. Itt megismerkedett egy férfivel, aki élettársa lett, de elkezdte bántalmazni. Az anya ismét elmenekült, és a testvéréhez ment, de most segítségre lenne szüksége. Adnám a családgyógyógyítót, aki jobban ismeri az esetet.

- Rendben.

- Jó napot kívánok, J. S. családgyógyógyító vagyok.

Azonnali elhelyezést kérnek egy anya és egy 13 éves kislány számára! A hölgyet jelenlegi élettársa bántalmazza, akitől testvéréhez menekült, de a férfi már utánament és zaklatta őket. Rájuk törte az ajtót, és az anya testvérét meglötte egy gázpisztollyal.

- Értem. Tehát azt mondja, hogy azonnali elhelyezést kér a családnak, mert az élettársa zaklatja, illetve rálőtt a testvérére?

- Igen, jó volna még ma, mert elég súlyos már a helyzet.

- Ezek szerint nem találtak más megoldást, és így a krízisellátásra volna szükség.

- Az anyaotthonokban csak várólista van.

- Értem. Amikor az eset történt, értesítették a rendőrséget?

- Igen, kivonultak a helyszínre, a férfit bevitték, de már ki is engedték.

- Ezek szerint az élettárs szabadlábon van.

- Igen, eljárás indult ellene, de félek, hogy ismét zaklatni fogja a családot, ezenkívül pedig olyan rosszak a körülmények a testvérénél, hogy ha nem tudjuk elhelyezni őket még ma, akkor ki kell emelnünk a gyermeket a családból.

- Tehát azt mondja, hogy kezdeményezi a szakellátást, amennyiben a mai napon nem találunk megoldást?

- Igen. Sajnos muszáj lesz, mert az a lakás annyira borzasztó, hogy nem szívesen engedném oda vissza a gyereket.

- Ezek szerint annyira rosszak a körülmények, hogy pár napot sem maradhatnának a rokonuknál?

- Igen. Mondhatni olyan, mintha az utcán lennének.

- Értem, és nagyon sajnálom, ami történt. Megkérdezhetem, hogy mikor menekült el a hölgy?

- Hétfőn történt az eset. Hétfőn ugye munkaszüneti nap volt, és ma bejött az anya hozzánk. Próbáltunk anyaotthonokat hívni, de nincs hely sehol.

- Felhívtak esetleg más, távolabbi otthont is?

- Öt otthont hívtunk, de csak várólistára tudták venni a családot.

- Értem. Tudok-e most beszélni az anyával?

- Igen, adom.

- Köszönöm. A beszélgetés végén, természetesen még szeretnék beszélni önnel.

- Halló! (zokogó sírás a vonalban)

- Üdvözlöm, én az Országos Kríziskezelő és In-

formációs Telefonszolgálat munkatársa vagyok, és segíteni szeretnék önnek. A családgondozója elmondta, hogy mi történt, és szeretném, ha ön is elmondaná, amit gondol.

-(sírás)

- Úgy érzem, hogy nagyon zaklatott állapotban van, amit teljesen megérték, nincs semmi baj. El tudja mondani, hogy mi történt?

-(sírás)

- Hallom, hogy nagyon sír, és ezek szerint nagyon rossz önnek most. Ha úgy érzi, hogy nem tud most beszélni, akkor később is lesz erre lehetősége. Addig még egy kicsit beszélgetnék a családgondozójával.

- Jó.....(a hölgy egyre erősebben sír).

- Nagyon együtt érzek önnel, próbáljon meg, kérem megnyugodni, és akkor meg tudjuk beszélni a problémát, és találni fogunk valamilyen megoldást...

A családgondozó átvette a telefont.

- *Halló, itt vagyok.*

- Sajnos nem tudtam beszélni a hölgygel, mert nagyon zaklatott állapotban van. Mindenképpen szükséges, hogy beszéljek vele, talán egy picit megnyugszik nemsokára. Addig engedje meg, hogy elmondjam, hogy miben tudunk segíteni.

- *Rendben.*

- Szolgálatunk a hozzátartozók közötti, illetve a családon belüli erőszak áldozatainak tud segítséget nyújtani, amennyiben a bántalmazások miatt egy olyan akut válsághelyzet áll be, amit semmilyen egyéb formában nem lehet helyi szinten kezelni, az áldozatnak nincs lehetősége sehová elmennie, és a menekítés válik szükségsszerűvé, továbbá van szabad férőhelyünk a rendszerben. Ön elmondta, hogy az édesanyját befogadta a testvére, ahol viszont már nincs kitéve olyan helyzetnek, hogy közvetlenül érje a veszély.

- *De veszélyben van, mert a férfi odajár fenyegetőzni, és pisztolya van.*

- Értem és nyilvánvaló, hogy a probléma még nem oldódott meg ezzel. Szeretném tájékoztatni, hogy nagyon sok áldozatnak arra sincs lehetősége, hogy valaki befogadja. Mi ilyen esetekben vagyunk hivatottak elhelyezést biztosítani, illetve akkor, ha nincs szabad férőhely az országban, hiszen a kiszolgáltatottság, a közvetlen veszélyhelyzet ilyenkor csak úgy szűnhet meg, ha az áldozat valamilyen szociális intézményben kap ellátást. Ha az áldozat el tud menekülni, mert rendelkezik olyan erőforrásokkal, amiknek a segítségével önállóan tud lépéseket tenni, úgy az akut válsághelyzetet gyakorlatilag megszun-

teti. Amennyiben a társa utána megy, felkeresi, zaklatja, fenyegeti, úgy az már a rendőrség hatáskörébe tartozó ügy. Az áldozatnak ilyenkor lehetősége van arra, hogy feljelentést tegyen. Ha az áldozat olyan körülmények közé kerül, ahol ugyan közvetlen veszélynek már nincs kitéve, viszont a lakhatási körülmények nem megfelelőek, úgy elsősorban a gyermekek szempontjából nyilvánvalóan fontos, hogy más megoldás után nézzenek. Erre viszont minden lehetősége megvan a családnak az átmeneti idő alatt, amíg a rokonoknál tartózkodik, akár segítséggel.

Ön elmondta, hogy a hölgy felkereste önöket, segítséget kért, és öt intézményt fel is hívtak. Az eset súlyosnak tűnik, hiszen az elmondásából kiderült, hogy a férfi bármire képes, viszont közvetlen veszélynek általa már nincsenek kitéve. Úgy gondolom, hogy az azonnali beavatkozás nem volna indokolt ebben a helyzetben. Lehetőség van még arra is, hogy felvegyék a kapcsolatot a többi, krízishelyzet esetén igénybe vehető, országosan befogadó anyaothonnal és családos szállóval is, amihez, ha szükséges, tudok elérhetőségeket is adni. El kell mondanom, hogy mégis eléggé aggasztó, hogy a férfi szabadlábban van, illetve, hogy ilyen hamar kiengedték, miközben az áldozat rokonát meglötte. Még szeretnék beszélni az édesanyjával.

- *Akkor végül is tud segíteni, vagy nem?!*

- Mindenképpen találunk megoldást, de először Erikát is meg szeretném hallgatni. Tudok már beszélni vele?

- *Igen, talán most egy kicsit már megnyugodott.*

Adom....

Erika ezek után elmesélte, hogy mi történt, elmondta azt is, hogy élettársa azzal is megfenyegette, hogy szól a volt férjének, és majd „jól” elveteti tőle a gyermeket.

Erikával és a családgondozójával végül megállapodtam abban, hogy kezdeményezem az elhelyezést, mert a tények alapján úgy gondoltam, hogy a krízisellátás megoldás lehet az anyának és gyermekének.

Szerződés-kötés

A családgondozót tájékoztattam szolgálatunkról és a krízisellátásról. Az eset rendkívül összetettnek bizonyult. A kliens elmenekült a férfitől testvérehez – vagyis önjelöltől megszüntette akut válsághelyzetét. Az újabb zaklatások tekintetében pedig már a rendőrség a kompetens. Amennyiben a testvérnél

rosszak a körülmények, ami miatt a családtagok nem maradhatnak hosszabb távon nála, úgy már lakhatási problémáról beszélünk. A családgondozót arról kérdeztem, hogy valóban annyira rossz-e a helyzet, hogy még néhány napot sem maradhatnának (ezalatt lehetőség van országosan befogadó intézményeket felkeresni), és valóban a gyermek kiemelése lenne-e a legjobb megoldás. A családgondozó elmondta, hogy nincs más lehetőség, mondhatni „olyan, mintha az utcán volnának”, nem engedné oda őket, továbbá őt anyaotthont is hívtak már. Végül megállapodtunk (miután a klienssel is tudtam beszélni), hogy felveszem a kapcsolatot az egyik krízisotthonnal.

Ezt követően felhívtam a szabad férőhellyel rendelkező krízisotthont, ahol J. munkatárssal beszéltem, és megállapodtunk abban, hogy visszajelez, miután beszélt a klienssel és a családgondozóval.

Az anya és gyermeke aznap estére megérkeztek a krízisotthonba.

Értékelés, összefoglalás

Munkám során már többször találkoztam olyan esettel, ahol a szociális szakemberek nem csupán tájékoztatást adtak egy ügyben, de kifejezésre juttatták azt is, hogyha nem tudjuk megoldani az „azonnali” elhelyezést, úgy kiemelik a gyermeket, vagy a gyermekeket a családból. Számomra ez a fajta megoldás és nyomásgyakorlás nagyon elszomorító, feszültséget vált ki bennem. Úgy érzem, mintha a szakembereknek időnként nem volna semmilyen eszközük, tudásuk vagy egyéb megoldásuk arra, hogy mi módon lehetne egy történetet sikerre vinni. Vajon tényleg így van ez? Mire jó a fenyegetettséget egy újabb fenyegetéssel megtoldani? Valóban nem létezik más gyermekvédelmi intézkedés, csak a szakellátás, miközben az országosan befogadó intézményeknek csupán a 10-20%-át keresik fel legtöbbször? Vajon miért fontos ilyen nyomást gyakorolniuk egy másik szakemberre vagy egy kliensre? Mitől félnek?

Munkánkat a szakmai protokollban meghatározott kompetenciahatárokon belül igyekszünk elvégezni. Az élet sokszínűsége azonban itt, a periférián élők, krízisek és tragédiák közt küszködők esetében különösen nehéz feladat elé állítja segítőt. Meg kell őriznie tárgyilagos kívülállóságát, mert akkor tud a legtöbbet segíteni a bajba jutottaknak. Gátat kel szabnia együttérzésének, s akkor hasz-

nál a legtöbbet, ha gyors döntéseit a szolidaritás érzésére és a szaktudás racionalitására alapozza. Ez a magatartás teszi azt is lehetővé, hogy a társzervekkel, a többi segítővel eredményesen tudjon együttműködni, hiszen a legtöbb esetben egy segítő kevés a gondok gyors kezelésére. Tudnunk kell nekünk, szociális segítőknak, rendvédőknek, hatósági szakembereknek közös nyelvet beszélni, és egymás hatásköreit, lehetőségeit ismerve, azokat tiszteletben tartva, a segítségre szoruló legfőbb érdekét nézve, egymással összefogva intézkednünk.

A fenti esetben több körülményt kellett mérlegelnem. A bántalmazás és a segítségkérés között gyakorlatilag egy-két nap telt el. Nehézséget jelentett, hogy az eset hétvégén történt, amikor a szolgálatok zárva vannak. Érzékenyen érintett a pisztolyhasználat ténye is, valamint az is, hogy az agresszor szabadlábon van. A bántalmazott rendkívül súlyos traumatikus állapotban volt, azonnali nyugodt környezetre lett volna szüksége. Mivel a közelben nem találtak anyaotthont, az elhelyezés mellett döntöttem. A hölgy már aznap a krízisotthonba utazott gyermekével, ami megnyugtató volt számomra, hiszen a válsághelyzetet ez is igazolta (nem úgy, mint sok más esetben, amikor a menekülés úgymond „ráér”).

Készítette: M. L.

„Ki mondja meg végre, hogy mit tegyek?!”

Kapcsolatfelvétel

A házasságban élő kétgyermekes anyuka 2012. március 12-én 20 óra 3 perckor hívta az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot.

A segítő kapcsolat menete

- Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat. Hallgatom!
- Jó estét kívánok! A. vagyok.
- Jó estét kívánok!
- A rendőrségen vagyok, itt láttam meg a telefon-

számukat, és gondoltam, felhívom önöket, hátha tudnak segíteni!

- Hallgatom!

- A férjemet akarom feljelenteni! Bántalmaz, megveri, megaláz, bolondnak nevez a két gyermek előtt... évek óta ez van! 2008 óta folyamatosan ver, nem most kezdte. Több alkalommal volt 8 napon belüli sérülésem... most már nagyon elegend van! Eljöttem, nem érdekel semmi, nem érdekel senki!

- Férje évek óta bántalmazza, és most fel szeretné jelenteni.

- Igen, azt gondoltam, hogy feljelentem, de csak a harag, a megkeseredés szól belőlem. Nem fogom megtenni! Ha fel akarnám jelenteni, akkor most nem önnel beszélnék, hanem a rendőrrel. Nem tudom, hogy lenne-e értelme? Azt sem tudom, hogy mit akarok. Vagyis tudom! Egy kis nyugalmat, normális életet! Szeretném, ha odafigyelne rám a férjem, meghallgatna, és nem alázna a gyerekek előtt. Ön szerint mit kellene tennem? Jelentsem fel?

- Ön szerint megoldódna a problémája, ha feljelentené?

- A feljelentéssel szerintem egy kicsit ráijesztenék. Abban reménykedem, hogy ráébred, nem élhetünk így tovább, sem magunk miatt, sem a gyerekek miatt! Egy picit lakásban lakunk egymás hegyén-bátán. Sok szörnyűséget tett velünk az elmúlt évek alatt, amit elfelejteni, megbocsájtani nem nagyon lehet. Az egyik alkalommal – még 2008-ban történt – a picivel együtt aludtam, és este, amikor hazajött, ránk öntötte a pörköltet. Mindketten nagyon megijedtünk! Szegény gyermek hosszasan sírt, nem tudta, mi és miért történik. És még számtalan hasonló eset történt. Fel sem tudnám sorolni az összeset!

- Az együtt töltött évek alatt sokszor bántalmazta fizikailag, lelkileg, verbálisan és nem tudja, nem érti, miért is történt mindez önnel, illetve a gyermekeivel.

- Nem értem. Naponta felteszem magamnak a kérdést: miért nem hagyom el?! A kérdést nem tudom megválaszolni, és már nem is keresem a választ. Korábban mindig azt mondtam magamnak, hogy sokat dolgozik, feszült, nehezen kezeli a dolgokat. Nem tudom. Amióta pszichológushoz járok, egy kicsit könnyebben teszem túl magamat a dolgokon.

- Ha jól értem, az átélt események miatt segítséget kért egy szakembertől, pszichológushoz jár.

- Igen, pszichológushoz járok 3-4 hónapja, de nem a férjem miatt. Az apám gyermekkoromban szexuálisan zaklatott. Erről beszélünk a pszichológussal!

Most, hogy mondja, eddig eszembe sem jutott, hogy a férjemmel való kapcsolatokról, az otthoni dolgokról beszélnem kellene vele. A múltamat próbálom megérteni.

- Szükséges megérteni a múltat ahhoz, hogy előre tudjunk nézni, lépni, de azon változtatni már nem tudunk. A jelenlegi életére, élethelyzetére kellene koncentrálnia. A jelenlegi problémákat kellene megoldani. A jelen és a jövő az, amit alakítani tudunk, amin változtatni lehet, nem pedig a múlt!

- Igen, ebben igaza van. A gyerekeket megkérdeztem, hogy ha elválnának, kivel szeretnének maradni: velem vagy az apjukkal? Mindketten az apjukat választották, és ez nagyon elszomorít. Pedig mindent megteszek értük. Együtt tanulunk, mindig kikérdezem a leckét, azt főzők nekik, amit szeretnének. Rossz anya vagyok?! Mindig minden körülmények között mellettük voltam. A fiam tudóasztmás, rendszeresen jártunk kezelésekre a Bethesda-ba – a férjem egyszer sem jött el. Sőt azzal vádolt meg, hogy nem akarok dolgozni. Hogyan tudtam volna munkát vállalni, amikor napról-napra a kórházba kellett menni?!

A hívó nagyon zaklatott volt a beszélgetésünk elején, ezért az elsődleges cél az ő megnyugtatása volt, s úgy gondolom, hogy ez valamelyest sikerült is. A beszélgetés alatt a kliens végig önmagát hibáztatta, magában kereste a hibát! Férje bántalmazásaira megpróbált magyarázatot adni, és felmenteni a tettei alól, tekintet nélkül arra, hogy milyen mély nyomokat, sérüléseket hagyott benne az éveken át tartó bántalmazás, megalázás. Elkéseredett, mert a gyermekei egy esetleges válás esetén az apjukat választanák. Véleményem szerint ez nem azért van így, mert az anyjukat nem szeretik, hanem azért, mert keveset vannak az apjukkal, így a vele töltött idő és események felértékelődnek a gyermekekben.

Értékelés, összefoglalás

A segítő kapcsolatban, a beszélgetés során a segítő, az informátor szerepén túl a támogató szerepét is igyekeztem betölteni. A beszélgetésünk végére a hívó megnyugodott, a sírás megszűnt. Úgy vélem, a kliens több felelősséget, kötelezettséget (mártír szerep) vállal magára, mint amennyit kellene, s mint amennyit lelki egészsége elbírna. Ezzel pedig értelmetlenül áldozza fel saját életét, jövőjét.

Készítette: K.M.A.